

T.C

UFUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

ANKET ANALİZİ ÇALIŞMASI

Mehmet KILIÇ

DANIŞMAN

Prof.Dr. Yelda Hatice DEMİRAĞ

ANKARA, 2016

AVRUPA BİRLİĞİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ ANKET ANALİZİ
ÇALIŞMASI

Mehmet KILIÇ

T.C
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA, 2016

KABUL VE ONAY

Mehmet KILIÇ tarafından hazırlanan "Avrupa Birliği-Azerbaycan İlişkileri Anket Analizi Çalışması" başlıklı bu çalışma, 14 Kasım 2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

BAŞKAN

: Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

DANIŞMAN

: Prof.Dr. Yelda Hatice DEMİRAG

ÜYE

: Doç.Dr. Mehmet GÜNEŞ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin 2 (iki) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum.

14 Kasım 2016

Mehmet KILIÇ

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın başında, bugünlere gelmemde önemli katkıları olan aileme ve Azerbaycan Stratejik Araştırmalar Merkezi'ne şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Tez çalışmalarım boyunca benden desteğini, ilgisini ve zamanını esirgemeyen, yapmış olduğu danışmanlık sayesinde bu tezin oluşmasını sağlayan Sn. Prof. Dr. Yelda DEMİRAĞ'a müteşekkirim.

Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca uygun akademik ortamın oluşması için uğraşan Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü personeline ve değerli bilgilerini bizimle paylaşan sayın öğretim üyelerine saygılarımı sunarım.

Gerek yaşamımda gerekse tez çalışmalarımda, ihtiyacım olan zamanı yaratmak için elinden gelen her şeyi yapan ve desteğini asla benden esirgemeyen eşim Serpil KILIÇ'a ve küçük bilim adamları sevimli oğullarım Arda KILIÇ ve Doruk Efe KILIÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

KILIÇ, Mehmet, Avrupa Birliği-Azerbaycan İlişkileri Anket Analizi Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra aktörlerin bölgeye ilgisi, temelde enerji kaynakları ve bölgesel sorunlar nedeniyle artmaktadır. Bölgeye ilgisi artan ve çeşitli ekonomi, hukuki ve politika araçları ile aktif olmaya çalışan AB yeni bir dönüşüme uğramıştır. 1993 yılında Maastricht Anlaşmasıyla siyasi birlik yapısına kavuşan AB, dış politika ve güvenlik konularında yeni bir çalışmanın içerisine girmiştir. Özellikle Avrupa'nın doğusunda ve Güney Kafkasya'da yeni ülkelerin bağımsızlıklarını ilan etmesi, genişleme sürecinde olan AB için bir güvenlik sorunu oluşturmuştur. Azerbaycan ve Hazar Denizi zengin enerji kaynaklarına sahip olmasından dolayı enerji ithalatı (özellikle doğalgaz) %46'larda olan ve 2030'lu yıllarda %70 civarında olacağı değerlendirilen AB için cazibe haline gelmiştir. AB 2007 yılı genişlemesiyle (Romanya ve Bulgaristan'ın üyesi) birlikte Güney Kafkasya ülkeleri ile komşu olmuştur. Tabii bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmek maksadıyla hukuki zemini oluşturan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları ve Politik zeminini oluşturan Avrupa Komşuluk Politikaları vasıtasıyla bölgede etkin bir rol oynamak istemektedir. Özellikle 1990'lı yıllarda uygulamaya çalıştığı projelerde başarısız olan AB, bölge ülkeleri için düzenlediği ilerleme raporlarındaki gelişmeler neticesinde desteklerini arttırmaktadır. Doğrusunu söylemek gerekirse, ne kadar reform o kadar mali destek deyimini yerinde olacaktır.

Bu çalışmayı, AB eurometer anket programına göre 2015 yılı güz döneminde Azerbaycan'da yaptığım çeşitli yaş ve meslek grupları arasında yaptığım anket çalışması değerlendirme aşamasında tezi desteklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Güney Kafkasya, Azerbaycan, Avrupa Komşuluk Politikası, Doğu Ortaklık Anlaşması, Eylem Planı, İlerleme Raporu, Anket Analizi Çalışması.

ABSTRACT

KILIÇ, Mehmet, European Union -Azerbaijan Relations Survey Analysis, Master's Thesis, Ankara, 2016

The end of the Cold War and the Soviet Union after the collapse of the region of interest of actors is growing because of basic energy resources and regional issues. Regional interest in the growing and diverse economy, trying to be active with the legal and policy tools the EU has undergone a new transformation. In 1993 gained the political union structure with the Maastricht Treaty, the EU has entered into a new work on foreign policy and security issues. In particular, the declaration of independence of new countries in the east of Europe and the South Caucasus, have created a security problem for the EU is in the process of expansion, Azerbaijan and Caspian Sea energy imports due to its rich energy resources (especially natural gas), which in 46% and 2030 I in the years has become an attraction for the EU considered to be around 70%. EU enlargement in 2007 (Romania and Bulgaria members) have been together with the neighboring countries of South Caucasus. Needless to develop relations with these countries constitute the legal basis for the purpose of forming the Partnership and Cooperation Agreement and the political ground is willing to play an active role in the region through the European Neighbourhood Policy. Especially for projects that failed to work in practice in the 1990s, the EU supports the development as a result of the increase in organized progress reports for their country. Obviously it will be the reform of financial support statement in place.

This thesis was supported by the arguments I made in the evaluation phase of a survey among various age groups and professions EUROMET EU 2015 survey by the fall semester of my program in Azerbaijan.

Keywords: European Union, The South Caucasus, Azerbaijan, The European Neighbourhood Policy, East Partnership Agreement, Action Plan Progress, Report, Survey Analysis.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	i
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TABLO LİSTESİ DİZİNİ	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM. AVRUPA BİRLİĞİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ	4
1.1. AZERBAYCAN'IN AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE ÖNEMİ.....	4
1.2. AVRUPA BİRLİĞİ' NİN 1991-1999 ARASI AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ6	
1.2.1. TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım) Projesi...6	
1.2.2. TRACECA (Avrupa, Kafkasya, Asya Taşıma Koridoru) Projesi	8
1.2.3. INOGATE (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Nakli) Projesi ..8	
1.3. AVRUPA BİRLİĞİ' NİN 1999-2015 ARASI AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ	
10	
1.3.1. Daha Geniş Avrupa- Yeni Komşuluk Politikasında Azerbaycan	10
II. BÖLÜM. BÖLGE İÇİ VE BÖLGE DIŞI AKTÖRLERİN AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ	17
2.1. TÜRKİYE-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ.....	17
2.2. RUSYA FEDERASYONU-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ.....	28
2.3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ	35
2.4 . ÇİN HALK CUMHURİYETİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ	43
2.5. İRAN İSLAM CUMHURİYETİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ	45

III. BÖLÜM. AVRUPA BİRLİĞİ' NİN KOMŞULUK POLİTİKASI	49
3.1. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ.....	50
3.2. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI' NİN YÖNTEMİ VE İÇERİĞİ.....	52
3.3. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASININ AMAÇLARI.....	56
3.4. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI EYLEM PLANLARI.....	58
3.5. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI ÖNCESİNDE AZERBAYCAN' A YAKLAŞIMI.....	60
3.6. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE AZERBAYCAN İLE İLİŞKİLERİ.....	62
3.7. AVRUPA BİRLİĞİ- AZERBAYCAN EYLEM PLANI.....	63
3.8. DOĞU ORTAKLIĞI.....	67
3.9. AVRUPA BİRLİĞİ- AZERBAYCAN İLİŞKİLERİNİN İLERLEME RAPORLARI DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	71
IV. BÖLÜM. AVRUPA BİRLİĞİ- AZERBAYAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ANKET ANALİZİ ÇALIŞMASI	80
4.1. ANKET ANALİZİ VE DEĞERLENDİRME SONUÇLARI.....	80
4.1.1. Anket Analizi.....	80
4.1.2. Anket Sonuçları İncelemesi.....	91
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	94
KAYNAKÇA	103
EKLER	117
ÖZGEÇMİŞ	124

TABLO LİSTESİ DİZİNİ

Tablo 1 Katılımcıların Cinsiyet ve Yaş Faktörüne Göre İstatistiksel Analizi	80
Tablo 2 Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Değerleri	81
Tablo 3 Yaşa Göre Frekans ve Yüzde Değerleri.....	81
Tablo 4 Cinsiyetin yaşa göre dağılımı	82
Tablo 5 Meslek Grupları ve Yaş Dağılımı	82
Tablo 6 Hipotezlere Ait Frekans ve Yüzde Değerleri	83
Tablo 7 Cinsiyetin Soruların ortalamalarına yönelik istatistikleri.....	89
Tablo 8 Kadın ve Erkeklerin Anket Sorularına Vermiş oldukları Cevaplara Yönelik T-Testi Analizi	89
Tablo 9 Kişilerin yaşlarına göndere sorulara verdikleri cevapların istatistiksel dağılımı	90
Tablo 10 Kişilerin yaşlarına göndere sorulara verdikleri cevapların tek yönlü ANOVA analizi sonuçları.....	90

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AHC	Azerbaycan Halk Cephesi
AKTA	Avrupa Komşuluk ve Tarafılık Aleti
AK	Avrupa Konseyi
AKP	Avrupa Komşuluk Politikası
BM	Birleşmiş Milletler
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BTC	Bakü-Tiflis Ceyhan Petrol Boru Hattı
BTE	Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı
BM GK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ENP	European Neighbourhood Policy
ENPI	Avrupa Komşuluk ve İşbirliği Aracı
GUAM	Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova Teşkilatı
INOGATE	Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Nakli
KEİÖ	Karadeniz ekonomik İşbirliği Örgütü
KİP	Kafkas İstikrar Paktı
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OİA	Ortak İşbirliği Anlaşması
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TACIS	BDT'na Teknik Yardım programı,
TANAP	Trans Anadolu Boru Hattı
TAP	Trans Adriatic Pipe Line (Trans Adriyatik Boru Hattı)
TİKA	Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı
TRACECA	Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılık Koridoru

GİRİŞ

Tarih boyunca kıtalar arası geçiş yolları üzerinde bir kavşak görevi almasına ve birçok medeniyetin coğrafyasında barınmasına önemli katkı sağlayan Güney Kafkasya, coğrafi konumu, petrol/doğalgaz kaynakları, etnik çatışmalar ve küresel terörizm gibi istikrarsız ve güvenikleştirme tehdidi oluşturan sorunların merkezinde bulunması nedeniyle küresel ve bölgesel aktörlerin ilgisini çekmiştir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra üç Güney Kafkasya cumhuriyeti bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bağımsız olmalarına rağmen kapalı bir yapının içinden çıktıklarından dolayı ne yapacakları (yönetimsel, ekonomik, iç ve dış politika ve askeri konular) konusunda tereddüt yaşamışlardır. Rusya dışında, bu yeni devletlerin yapısını anlayan bölge içi ve bölge dışı başka küresel ve bölgesel aktör mevcut değildi.

AB, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Güney Kafkasya özellikle Azerbaycan ile ilişkilerine ekonomik boyuttan yaklaşmıştır. Aralık 1990 Roma Zirvesi ile birlikte bölgenin dünya ülkelerine entegrasyonunu, bölge devletlerinin gelişim süreci ve ekonomik reformlarını desteklemek için ekonomik açıdan bakacak olursak, 1991 yılında TACIS programı, 1993 yılında TRACECA ve 1995 yılında INOGATE projelerini başlattı.

Birliğin Güney Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerinin resmi ve kurumsal bir yapıda devamlılığını hukuki olarak garanti altına almak amacıyla Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları imzalamıştır. Azerbaycan ile 1996 yılında imzalan ve 1999 yılında geçerliliğe giren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması da hukuksal yönden ilişkilerin temelini oluşturmaktadır.

Çalışmamızın içeriğini 1990 sonrasının oluşturmasının sebebi de 1990'lı yıllardan sonra Birlik ile Azerbaycan ilişkilerinin artmasından kaynaklanmaktadır.

Avrupa Birliği-Azerbaycan-ilişkileri, Azerbaycan'ın 2004 yılında AKP (Avrupa Komşuluk Politikası) kapsamına alınması ile ilişkilerde bir ivme gerçekleşmiştir.

Mart 2005 yılında yayınlanan Ülke Raporu ile 14 Kasım 2006 tarihinde

Avrupa Komisyonu ile Azerbaycan Hükümeti arasında görüşülen eylem planı kabul edilmiştir. Bu ilişkilerin sürekliliği için öncelik konuları 2007- 2013 “Azerbaycan Strateji Belgesi” ve 2011-2013 “Ulusal Program”ında ifade edilmiştir. Azerbaycan’ a gerçekleştirilmesi hedeflenen yardım ve destekler Avrupa Komşuluk ve İşbirliği Aracı(ENPI) ile sağlanmaya çalışılmıştır. Sağlanan bu yardım ve desteklerin esas amacı; Komşuluk Politikası kapsamında olan ülkelerin arasında refah sağlanmasıdır. Ancak Azerbaycan dış ve iç politikasında birinci öncelikli olan Rus askeri birliklerinin desteğinde Ermenistan tarafından işgal edilen Dağlık Karabağ meselesine önem vermektedir. BM’lerin aldığı kararlar uygulamaya geçirilememiştir. AGİT sadece barışı desteklemekte olup Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünün sağlanması ve bir milyon üzerinde göçmenin yeniden memleketlerine dönmesi politikalarında yetersiz kalmıştır ve AB’nin sadece bu uluslararası kuruluşlara verdiği destekle yetinmesi, açıkçası “Yumuşak Güç” “Soft Power” politikası uygulaması hem bölge ülkeleri hemde Azerbaycan tarafından ciddi bir aktör olarak algılanmamaktadır.

Son dönemlerde Azerbaycan’ ın Avrupa Birliği ile yakınlaşma amacı ise demokrasi ve ekonomi açısından ilerleme ve gelişme sağlayabilmektir. Düzensiz ve ağır ilerleyen bu gelişmenin, ilerleyen yıllarda artacağı söylenebilir.

Çalışmanın birinci bölümde, Avrupa Birliği’ nin 1991–1999 yılları arasında Azerbaycan ile ilgili politikaları ayrıntılı olarak açıklanmış ve bu politikaların araçları; TACIS, TRACECA, INOGATE ve Avrupa Birliği’ nin 1999–2015 arası Azerbaycan ilişkileri kapsamında daha geniş Avrupa yeni komşuluk politikası’ nda Azerbaycan açıklanmıştır.

İkinci bölümünde, Avrupa Birliği dışında diğer bölge ve bölge dışı aktörlerin (Türkiye Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Amerika Birleşik Devletleri, Çin Halk Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti) Azerbaycan’ a yönelik politikaları değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, Avrupa Birliği Komşuluk Politikası; ortaya çıkışı ve gelişimi, yöntemi ve içeriği, amaçları ve eylem planları özelinde araştırılmıştır. Ayrıca Avrupa Birliği Komşuluk Politikası öncesinde, Birliğin Azerbaycan’ a olan

yaklaşımı ve tutumu, Azerbaycan eylem planı, Doğu Ortaklığı açıklanarak, ilerleme raporları eşliğinde Avrupa Birliği ve Azerbaycan ilişkileri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Avrupa Birliği EUROMETER anket sitemine göre yapılan AvrupaBirliği-Azerbaycan İlişkileri anket çalışması SPSS programına göre analiz edilerek sonuçları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde Avrupa Birliği-Azerbaycan ilişkileri üzerine yapılan araştıma- anket ortak sonuç ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

I. BÖLÜM. AVRUPA BİRLİĞİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

1.1. AZERBAYCAN'IN AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE ÖNEMİ

Azerbaycan; tarihsel süreçte ticaret ve göç yolları meydana getirmenin haricinde, kültürlerin bir araya geldiği önem arz eden bir kavşak olarak da dikkat çekmektedir. Doğu–Batı arasında bir köprü kuran ve Avrasya'nın en hassas bölgesinde yer alan Bakü, politik ve iktisadi bakımdan dünyanın ilgi odağı olmasıyla birlikte, çok sayıda güç odağının etkinlik yarışının da yaşandığı yerdir.¹ Bilhassa, Türkiye ile direk sınır olup, coğrafi ve kültürel bağı bulunan Azerbaycan, Türkiye'nin, Orta Asya devletleriyle iletişimde, güney-kuzey arasında köprü konumundadır. Özellikle Kavimler Göçü sırasında Orta Asya'dan göç eden kavimler istisnasız bölgeye uğramışlar ve arkalarında etnik izler ve kültürel değerleri bırakarak yollarına devam ettikleri gibi, bazı kavimler Örneğin, Ural Altay kavimleri, ülkenin cazibesine kapılarak burayı kendilerine yurt edinmişler ve eski otokton (Yerli) Kafkas milleti ile karışmıştır.² Böylece Azerbaycan eski dünyanın üç kıtası arasındaki sosyoekonomik temaslarla bir köprü görevi görürken, kendi kimliğini ve kültürel değerlerine sahip çıkarak onu korumaya çalışmıştır.³

Azerbaycan'nın jeopolitik ve jeostratejik önemi nedeniyle tarih boyunca insan yerleşimi ve medeniyetlerin gelişmesinde çok büyük rol oynamıştır. Bu nedenle bütün tarih boyunca ülke önemini hiçbir devirde kaybetmemiştir.⁴

Azerbaycan'nın jeostratejik ufku ve ilgi alanı da Rusya, Orta Asya, Orta Doğu ve Türkiye'yi içermektedir. Bu bölgelerde sadece siyasal değil stratejik düzeydeki her olay ve konu da ülkeyide etkilemektedir.⁵ Bunu satranç tahtasına benzetebiliriz. Ülke jeostratejik konumu itibarıyla Avrupa'yı Asya'ya bağlayan ve geçiş yolu olduğundan bu satranç tahtasında önem arz etmektedir. ABD'li bilim adamı Hungtington "kültürleri ayıran iki fay hattı" olduğunu bahsetmiştir. İkincisi

¹ Vassilis Fouskas, **Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya**, çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul, 2004, s. 112.

² Mahmut Bi, **Kafkas Tarihi**, I. Cilt, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007, s.66.

³ Bi, **a.g.e.**, 2007: 66.

⁴ Bi, **a.g.e.**, 2007: 67.

⁵ Bi, **a.g.e.**, 2007: 109- 110.

olan ve medeniyetler çatışmasının meydana gelebileceği düşünülen fay hattı, bu bölgede yer almaktadır. Hammadde dağılımını basitleştirmek amacıyla; bu karmaşık yapının etnik çatışmalara dönüştürülebiyecek potansiyel bir kriz alanıdır.⁶

Azerbaycan yalnızca petrol kaynakları ve petrol boru hatları ile değil, Orta Asya doğal gazının dünyaya arzı bakımından da stratejik bir yerdedir. Nükleer enerji ve kömürün kullanımındaki azalmayla birlikte doğal gaza olan talepte bir artış meydana gelmektedir. Günümüz nükleer santrallerin ve hidrojen enerjisi gibi yeni teknolojilerin Dünya enerji sektörüyle bütünleşmesine kadar, doğal gaz geçiş süreci yakıtı olarak işlev göreceği için “21’inci yüzyıl yakıtı” şeklinde isimlendirilmektedir.

Tarihsel sürece kısaca bakacak olursak, 1883 yılında Bakü-Tiflis demiryolunun inşa edilmesi, Hazar denizinde ve Volga nehrinde petrol filosunun kurulması, 1900 yılında Azerbaycan’ın Rusya demiryolu ile birleştirilmesi, 1907 yılında Bakü-Batum Petrol Hattı’nın yapılması, Azerbaycan’ı jeostratejik açıdan daha önemli konuma getirmiş ve büyük güçlerin bölgeye hakim olma arzularını güçlendirmiştir. Günümüzde de durum farklı değildir. Örneğin, Batı, ülkenin ve Hazar’ın iktisadi zenginliğinden faydalanmayı amaçlamaktadır. İlk aşamada ülkeye istikrarlı bir yapı kazandırmak için Rusya bir ortak olarak görülmüştür. Fakat Rusya’nın bölgedeki emperyalist tutumu, kendisini Sovyetler Birliği’nin varisi olarak gördüğünden dolayı eski toprakları üzerinde gücünü tekrar oluşturma isteği, petrol ve yer altı kaynaklarına yeniden hakimiyet kurma arzusu fark edildikten sonra, bilhassa AB’nin davranış biçiminde köklü farklılaşmalar gözlenmiş, bölgesinde istikrarlı, dengeli ve caydırıcı bir güç olan Türkiye ile işbirliğini yönelmiştir.⁷ ABD ve AB Türkiye’yi mevcut demokratik ve seküler yapısıyla rol model olabileceğini de ileri sürmüşlerdir.⁸

⁶Ali Faik Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, Bağlam Yayınları, İstanbul, Haziran 2003, s. 33.

⁷Nadir Devlet, “Kuzey Kafkasya’nın Dünü Bugünü”, **Yeni Türkiye**, Yıl:3, Sayı: 16, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Ankara, Temmuz-Ağustos 1997, s. 1924.

⁸Demir, **a.g.e.**, 2003: 59- 60.

1.2. AVRUPA BİRLİĞİ' NİN 1991-1999 ARASI AZERBAJCAN İLİŞKİLERİ

Avrupa Birliği, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını 31 Aralık 1991 yılında tanıdığı, 27 Şubat 1992 yılında ise resmi diplomatik ilişkiler kurulmuştur.

AB'nin 1992-1994 yılları arasında Azerbaycan ilişkileri genelde enerji-ekonomi ve tartışmalı konuların çözümüne ve arabuluculuğuna yöneliktir. Bölgenin donmuş sorunlarını çözmek için çabaları BM ve AĞT'e destek vermek olarak değerdendirebiliriz.

AT Aralık 1990 Roma Zirvesi ile birlikte bölgenin dünya ülkelerine entegrasyonunu desteklemek, bölge devletlerinin gelişim sürecini ve ekonomik reformlarını gelişimini sağlamak için TACIS programını başlattı. Lüksemburg 9-10 Mart 1991 ve 28-29 Haziran 1991 zirvesinden sonra eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleriyle ilişkilerin genişletilmesine vurgu yapıldı. AB'nin bu kapsamda Güney Kafkasya'ya yönelik izlediği hedef ve politikalar; TRACECA ve INOGATE, TACIS programı altında başlatıldı.⁹

AB'nin başlattığı projeler ve politikalar; "Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım (TACIS), Avrupa, Kafkasya, Asya Taşıma Koridoru (TRACECA), Avrupa' ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Nakli (INOGATE) projeleri ve Daha Geniş Avrupa- Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighbourhood Policy)" ile daha somut bir anlam kazanmaktadır.

Örneğin; Bu yardım programları, AK'ya katılan Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'a yönelik uygulanan yargısal reformlar, Yönetim şeffaflığı, petrol ve doğalgaz boru hatları, demiryolu ve yol ağları çalışmalarının yürütülmesini kolaylaştırabilir.¹⁰ AB' nin bölgedeki varlığının somut bir göstergesi olan bu projeler çalışmanın bu bölümünde alt başlıklar halinde daha yakından incelenmiştir.

1.2.1. TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım) Projesi

AB Komisyonunca 1991 senesinde hayata geçirilen ve alt yapı projelerine

⁹Demirađ, a.g.m., 2004-2005:92.

¹⁰Demirađ, a.g.m., 2004-2005:95.

desteklemek amacıyla Rusya dışında 21 bölge ülkesi tarafından TACIS programı imzalandı.¹¹ TACIS programı, AB'nin önem arz eden dış destek programları arasına girmiştir. 1991 yılı itibariyle AB ile Yeni Bağımsız Devletler Topluluğu ve Moğolistan arasında, iktisadi ve politik bağlantıların güçlü, pozitif ve uyum içerisinde ilerlemesi için uygulanan teknik bir programdır. İktisadi gelişmişliğin yükselmesi ve siyasi bağımsızlıkların artmasıyla birlikte, toplumun refah düzeyinin artmasını hedefleyen ve AB ile etkileşimlerini iyileştirmek için birlikte hareket etmeye hazır konumdaki ülkelere sağlanmaktadır.¹²

Bağımsızlığın ilk senelerinde TACIS enerji sektörlerinin çağdaşlaştırılması ve iyileştirilmesini desteklemeye yöneldi.¹³

Programın hedefi, SSCB'nin çöküşüyle zor bir sürece giren, bağımsız, demokratik bir yönetim ve pazar ekonomisine geçiş sürecinde Azerbaycan'a destek vermektir. TACIS programının birincil hedefi, SSCB'nin çöküşüyle meydana getirilen Bağımsız Devletler Topluluğu'nda demokratikleşme süreci ve iktisadi gelişimi meydana getirmektir.¹⁴ TACIS'in faaliyet konuları: Kurumsal, hukuki, idari yeniliklere destek, özel sektöre destek ve iktisadi gelişime geçiş aşamasının meydana getirdiği sosyal problemlerin giderilmesine yardım, alt yapı ağlarının iyileştirilmesi, çevresel sorunların çözümüne yardım, doğal kaynakların işletilmesi ve tarım ekonomisinin geliştirilmesi şeklindedir TACIS. 1996-1999 programının başlaması itibariyle ülke faaliyet planlarına tam entegrasyonu sağlanan projelerin meydana getirdiği enerji aşamasıdır.

AB 1999 senesine değin TACIS programı kapsamında programa katılan ülkelerde meydana gelen 4 milyar 226 milyon Euro'luk projelere finansman sağlamıştır.¹⁵ AB'den son 10 yıl içerisinde Güney Kafkasya ülkeleri arasında 335,69 euro milyon ile en fazla desteği alan ülke Azerbaycan'dır. Birliğin

¹¹Demirağ, **a.g.m.**, 2004-2005:92.

¹² Filiz Cicioğlu, "Çatışma ve İşbirliği Zemininde Putin Dönemi Avrupa Birliği-Rusya İlişkileri", *Journal of Azerbaijani Studies*, <http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/3.pdf>, Erişim Tarihi: 26.04.2016, s.40-41.

¹³Demirağ, **a.g.m.**, 2004-2005:95.

¹⁴Sinem Kocamaz, "Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Çerçevesinde Transkafkasya Ülkeleri İle İlişkileri", "**Journal of Central Asian & Caucasian Studies**" Cilt:2, Sayı: 4, 2007,S.68-69

¹⁵http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17003_en.htm, Erişim Tarihi: 26.04.2016.

tercihinde önemli rol oynamasının sebebi, zengin enerji yataklarına sahip olduğundan dolayı olabilir.¹⁶

1.2.2. TRACECA (Avrupa, Kafkasya, Asya Taşıma Koridoru) Projesi

TRACECA Türkçe açılımı Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru projesidir.¹⁷ TRACECA, bölge ülkelerinin ticaret ve ulaşım koridorlarını geliştirerek dünya piyasasına girişlerini kolaylaştırmak için 1993 yılında başlatıldı. Aslında konunun özü tarihi “ipek yolu”nu modern “ipek yolu” olarak tekrar hayata geçirilmesiydi.¹⁸

12 ülke Malzeme ve insanların uluslararası ulaşımını düzenlemek maksadıyla 1998 yılında Bakü’de TRACECA’ya imza attı. Proje sayesinde Moskova’nın kullandığı rota dışında, Asya’dan Avrupa’ya kısa, hızlı ve en uygun ulaşım yolunun olduğu vurgulandı. Program için destek, IMF, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ve Dünya Bankası’ndan sağlandı.¹⁹

Orta Asya, Hazar Denizi, Karadeniz ve Avrupa’dan yapılan koridorunun meydana getirilmesi birincil hedeftir.²⁰Bu bağlamda Avrupa, Karadeniz, Kafkasya, Hazar Denizi Bölgesi ve Asya’da iktisadi ilişkiler, ticaret ve taşımacılık meselelerinin iyileştirilmesine katkı sağlamak, demiryolu ve deniz yolu ile dünya pazarlarına dahil edilmesi, trafik ve kargo güvenliği, nakliye siyasetinin ve alanlarının yasalarla uyumlu hale getirilmesi, taşımadaki çekişmeye yönelik eşit koşulların meydana getirilmesi amaçlanmaktadır.²¹

1.2.3. INOGATE (Avrupa’ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Nakli) Projesi

1995 yılında başlatılan INOGATE Projesi, petrol ve doğalgaz alanlarındaki öncelikli yatırımların ulaşımını kolaylaştırmaya yönelik en uygun çevre

¹⁶Demirağ, a.g.m. 2004-2005:95.

¹⁷ Svante E. Cornell and S. Frederick Starr, “The Caucasus: A Challenge for Europe”, **Silk Road Paper**, 2006, p.84.

¹⁸Demirağ, a.g.m., 2004-2005:92.

¹⁹Demirağ, a.g.m., 2004-2005:92.

²⁰http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/transport/traceca_en.htm, Erişim Tarihi: 26.04.2016.

²¹ Elif Hatun Kılıçbeyli, “Avrupa İçin Türkiye’nin Lojistik Önemi: Yeni Enerji Kaynaklarına Ulaşım ve Kullanım Güvenliği”, İrfan Kalaycı (Ed.), **Avrupa Birliği Dersleri**, Ankara: Nobel Yayınevi, 2006, s.192.

oluşturmak için teknik yardımı hedeflemektedir.

1999 yılında düzenlenen ilk zirvede anlaşmanın çatısı; Hazar ve Avrupa arasında Karadeniz boyunca, hidrokarbon ulaşım ağının geliştirilmesine yönelik olarak hazırlandı.

INOGATE için Kasım 2000 yılında Kiev’de bir sekretarya oluşturuldu. AB 1992 yılından beri proje kapsamında üç Güney Kafkasya ülkesine 1 milyar euro’nun üzerinde yardımda bulundu.²²

AB enerji politikaları INOGATE projesinin başlamasıyla büyük bir etki gerçekleştirmiştir. Enerji sunumunun güvenli hale getirilmesi prensibi kapsamında; bölgesel petrol ve doğal gaz çıktılarının iyileştirilmesi, rasyonelleştirilmesi, Hazar ve Orta Asya’dan Avrupa’ya hidrokarbon nakli için arz edilen seçeneklerin göz önünde bulundurulması ve kendi yararıyla uyumlu alternatiflere destek sağlanması amaçlanmaktadır.²³

Orta Asya ve Kafkaslarda petrol kaynaklarının saptanmasına yönelik gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde taraf ülkelerin dahil olmasıyla Temmuz 1999 yılında Kiev’de petrol ve doğal gaz rezervlerinin Avrupa’ya tranferine dair gerekli yasal ve kurumsal problemleri gidermek amacıyla bir “Şemsiye Antlaşması” imzalanmıştır. Bu antlaşmada var olan boru hatlarının geliştirilmesi amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmesi gerekliliği ifade edilmiş, Hazar Havzası’nda var olan kaynaklara yönelik de yeni boru hatlarının inşası gündeme gelmiştir. Bu durumda AB, INOGATE projesiyle hem AB’nin enerji sunumu güvenli hale getirilmiş hem de sosyoekonomik bakımdan etkisini gösterebileceği bir bölgede söz söyleyebilme şansını yakalamıştır.²⁴

²²Demirağ, **a.g.m.**, 2004-2005:92.

²³http://www.inogate.org/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=72&lang=en, Erişim Tarihi: 26.04.2016.

²⁴ Demet Şefika Acar, “Kafdağı’nın Ardında Saklı Kalan Komşuluk Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt.6, Sayı.22, 2009, s.33.

1.3. AVRUPA BİRLİĞİ' NİN 1999-2015 ARASI AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

1.3.1. Daha Geniş Avrupa- Yeni Komşuluk Politikasında Azerbaycan

AB 90 sonrası dönemde dış politikada önceliklerini özellikle Balkanlar üzerine kullandığından dolayı Azerbaycan'a yönelik politikaları ikinci planda kaldı. Bu yüzden AB Azerbaycan üzerinde düşük profilli politika ve strateji görüntüsü sergiledi etti. Ancak AB 1999'lılardan sonra gelişen olaylar neticesinde konumunu değiştirdiğini gösterdi.²⁵

Avrupa Birliği ile Azerbaycan arasında ilişkilerin niteliksel olarak yeni bir aşamaya geçmesini sağlayan önemli belge, Nisan 1996 yılında imzalanan "Ortaklık ve işbirliği sözleşmesi" oldu. Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, 1999 yılında yürürlüğe giren ve karşılıklı ilişkilerin hukuksal normlara uygun temelini oluşturan bu sözleşmeyi "Azerbaycan devleti için çok büyük önemi olan tarihi gelişme" olarak değerlendirmişti. Bu sözleşme toplumun çeşitli kesimlerinde siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve çevrelerde karşılıklı ilişkilerin gelişmesine yönelikti. Sözleşme uyarınca kurulan işbirliğinin amaçları şu şekilde tespit edilmiştir:

- 1-Taraflar arasında siyasi diyalogun gelişmesi ve bunun için ilgili çerçevenin oluşturulması,
- 2-Demokrasinin pekiştirilmesi ve piyasa ekonomisine geçişin tamamlanmasına yardım,
- 3-Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla taraflar arasında ticaretin ve sermaye yatırımının geliştirilmesi,
- 4-Yasama, maliye, yurttaşlık, bilim, teknoloji ve kültür alanlarında işbirliğinin temellerinin atılması şeklindedir.

Bu sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi, AB ile ilişkilerin genişletilmesi ve düzene koyulması alanında amaca uygun önlemlerin

²⁵ Yelda demirağ, "EU Policy Towards South Caucasus And Turkey", **Perceptions Journal of International Affairs**, Winter 2004-2005 Volum IX, s.96.

hazırlanıp uygulanması için Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 23 Kasım 1999 tarihli yönergesi gereğince devlet komisyonu kuruldu.

Ortaklık ve işbirliği sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden sonra AB-Azerbaycan ilişkilerinde ortaya çıkan daha bir niteliksel değişiklik bu ilişkilerin yapılaşmasıdır. Oluşturulan kurumların - İşbirliği Konseyi, parlamentolar arası işbirliği komitesinin - faaliyetleri ilişkilerin sürekliliğini, düzenli olmasını ve olabildiğince düzene sokulmasını sağladı.²⁶

SSCB'nin dağılmasından sonra Azerbaycan, yeraltı kaynakları, sınırları büyüyen Avrupa'nın güvenli kılınması ve ticaretin iyileştirilmesi amacıyla AB siyasetine dahil olmuştur. AB'nin Güney Kafkasya'da meydana gelen etnik sorunlara ve bölgenin zengin doğal kaynaklarına dair tavrı değerlendirildiğinde, AB'nin Azerbaycan ile ilgili belirli bir siyasetinin olmadığı araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir.²⁷

AB Azerbaycan ile 22 Haziran 1999 tarihinde Lüksemburg'da ilişkilerinin resmi bir nitelikte temsil edilmesine imkan tanıyan "Ortaklık ve İşbirliği"; ekonomi, sosyal, finansal, endüstriyel ve kültürel işbirliği ve katılım kazançlarının eylemlere dönüşmesi için temel bir nitelik sağlamaktadır.

Anlaşmanın ilk yıllarında ekonomi ve ticaret ile ilgili konulara ilave olarak politik diyalog ve kültürel işbirliği gibi konulara vurgu yapıldı.²⁸

Azerbaycan'ın Batıya dair pozitif tutumu, RF'den ayrı bağımsız siyasetle ayakta durma isteği, Batılı ülkelerle iktisadi ve siyasi açıdan birlikte hareket etmesine hız kazandırmıştır. Bu durum Avrupa Konseyi'ne tam üyelik teşebbüsü olan ülkenin bölgede meydana gelen istikrarsızlıktan dolayı beklemeye alındıktan sonra "Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi"ne dahil edilmesiyle kendisini

²⁶ <http://lib.aliyev-heritage.org/tk/1683675.html>, Erişim Tarihi: 10.05.2016.

²⁷ Heinz Kramer ve Friedeman Müler, "**Relations with Turkey and the Caspian Basin Countries**", Robert D. Blackwill ve Michael Stürmer (der.), *Allies Divided. Transatlantic Policies for the Greater Middle East*, Cambridge. MIT Press. 1997, s. 192, Aktaran, Ali Resul Usul, "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları: Sessiz ve Derinden", **Küresel Politikada Orta Asya**, der. Mustafa Aydın, Nobel Yayınları, Ankara, 2005, s. 192.

²⁸ Demirağ, **a.g.m.**, 2004-2005:96.

göstermektedir.²⁹

Bölge ülkelerinin önemi açısından OİA, AB'nin 1999 yılında bölgeye yönelik uygulamaya koyduğu politikasındaki değişiklikler için gereklidir.³⁰ AB'nin Azerbaycan ilişkileri enerjiden faydalanmadan daha çok önemlidir. Çünkü Orta Asya'ya ulaşma planları bölgede dengeyi lehine döndürmesine yardımcı olur.

2000 yılı ajandasının rapor başlığında, AB ve genişleyen komşular başlıkları altında, genişleme ve gelecekteki politikaların konularını kapsamakta ve aynı yıl yayınlanan rapor başlığında "Güney Kafkasya ülkeleri ile daha kapsamlı ilişkiler geliştirmek zorundadır" Ortaklık ve İşbirliği anlaşmaları gelişme için mükemmel bir temel oluşturdu. Doğuda gelişmelere yönelik ilişkilerini kapsar. Bu görüşlerin ana çatısı içinde bir politik diyalog oluşturulabilir ifadesi yer alıyordu.³¹

11 Eylül olayları, Avrupa Konseyi'nin önceliklerini değiştirdi. Güney Kafkasya ülkeleri özellikle Azerbaycan ve terörizme karşı mücadelesi ana ilgi alanı oldu. Mart 2003 yılında Avrupa Komisyonu, "Geniş Avrupa Komşuluk" bildirisini yayınladı.³²

İlk başta Mart 2003 yılında Avrupa komşuluğundan Güney Kafkasya ülkelerini hariç tutan AB, kısa süre içinde 3 Haziran 2003 tarihinde Javier SOLONA tarafından bu ülkelere yönelik hazırlanan strateji planında "İyi bir dünyada güvenli bir Avrupa" bağlamında AB'nin komşuluk planı içinde düşünülmesi gerektiğini ifade etti. Daha ileriye adım atmak ve gelişmeleri arttırmak için Konsey, Heikki TAKVİTIE'yi 7 Temmuz 2003 tarihinde Güney Kafkasya için AB Özel Temsilcisi olarak atadı.

Aynı doğrultuda, 14 Haziran 2004 tarihinde AK Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan'ı Avrupa Komşuluk Politikası kapsamına aldığına karar verdi. Aynı zamanda Avrupa Konseyi, Avrupa Komisyonu'nun AKP için orta koyduğu eylem

²⁹ Gürcistan 1 Şubat 1999'da Azerbaycan ve Ermenistan da 28 Haziran 2000 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisine kabul edilmişlerdir. Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, N0:2511, Ankara 2000, s. 14.

³⁰ Demirağ, a.g.m., 2004-2005:97.

³¹ Demirağ, a.g.m., 2004-2005:96.

³² Demirağ, a.g.m., 2004-2005:97.

stratejisini onayladı.

Bu karar bölgede “Daha etkili Politik Rol” oynamak için ilan edildi. Bu karara göre AB Özel Temsilcisinin ilk görevi, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ekonomik ve politik reformların geliştirmede yardımcı olmaktır. Temel odak, bölgede daha çok demokratikleşme, insan hakları, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü olacaktır.

AB Özel temsilcisi, yerlerinden göç ettirilen insanlar ve sığınmacıların geri dönüşüne katkı sağlamaya çalışırken bölgeye barışın dönüşü için gerekli çalışmaları yapacaktır. Temsilci ayrıca, bölge ülkeleri arasında bölgesel işbirliği destekleme ve cesaretlendirme için çalışacaktır. Örneğin; bu konular, ekonomi, enerji ve ulaşım vs.dir. Onun amacı, Azerbaycan’da görünür ve daha etkili olan Avrupa’nın mekanizmaları ve araçlarının varlığının oluşturulmasıdır.³³

Mayıs 2004 ayında Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinden üyelerin katılımıyla hudut güvenliğini tekrardan değerlendiren AB, Kafkasya’da meydana gelen etnik problemlerin giderilmesinde BM ve AGİT denetiminde sürdürülen barış çalışmalarını desteklemektedir. Güney Kafkasya'nın güvenli bir yapı arz etmesinde aktif katılımı olan uluslararası güçlerin bölgeye dair siyasetlerini AB istekleriyle uyumlu hale getirerek bu gayreti desteklemektedir.

Batı taraftarı siyasetin çalışması ve bölgede demokratik kurumların hayata geçirilmesi amacıyla iktisadi ve siyasi gelişmelere katkı yapmayı hedeflemektedir. Bu nedenle AB bölgede bir taraftan RF'nin hâkimiyetinin sınırlandırılması, kontrol edilmesi diğer taraftan da İran destekli İslam modelinin işe yaramasından korktuğundan dolayı ABD yanlısı bir uluslararası siyaseti sürdürmektedir.³⁴

AB ülkelerinin genel siyaseti değerlendirildiğinde, Güney Kafkasya ülkeleri ile etkileşimlerin sıcak tutulma gayreti gözlenmektedir. Bilhassa bölgeyle

³³Demirağ, a.g.m., 2004-2005:98.

³⁴ Mustafa Aydın, “Geopolitics of Central Asia and The Caucasus; Continuity and Change Since The End of The Cold War”. The Turkish Yearbook of International Relations, Research Center for International Political and Economic Relations. Ankara University Faculty of Political Science, Ankara, 2002, s. 183.

etkileşimin etkinliğinin devam ettirilmesinde bölgenin petrol ve doğal gaz kaynakları ve bu rezervlerin Avrupa'ya transferinde yararlanılacak en uygun yolun saptanması önemlidir.

AB'nin enerji politikası değerlendirildiğinde; doğalgaz ve petrol kaynaklarının büyüyen Avrupa için önemi görülmektedir. Bundan dolayı Aralık 1997 yılında Avrupa Komisyonu'nun Enerji Konseyi'ne hazırlattığı raporda doğal gaz ve petrol sektörü için yeni düzenlemelerin yer alması ve bu düzenlemelere Kasım 2000 yılında "Enerji: Arzın Güvenliği" adlı tasarıda yer verilen Avrupa için Akıllı Enerji (2003-2006) programının eklenmesiyle AB'nin bölgeye yönelik politikalarının şekillendiğini söyleyebiliriz.³⁵

AB'nin Azerbaycan'ı dair siyasetine yön veren başka bir etmen de bölgeyi ticaretin iyileştirilebilmesi amacıyla pazar olarak değerlendirmesidir. AB'nin Avrupa ürünlerinin arz edileceği bir pazar meydana getirme arzusu, "Güney Kafkasya ülkelerinin bağımsızlıklarını elde etmelerine rağmen" eski Sovyet hakimiyetinin hissedildiği kurumlarının yenilenmesi ve bölgenin kapitalist dünya ekonomisiyle bütünleşmesinin sağlanması için gerekli alt yapının sağlanması hedeflenmektedir.³⁶ Avrupa Komşuluk Politikası AB'nin, beşinci büyümesini takiben komşu ülkelerle etkileşimlesin geliştirilmesi için kurulmuştur. Komşuluk Politikası ilk defa 15 Nisan 2002 tarihli Bakanlar Konseyi Kararı'nda³⁷ gündeme gelmiştir. 15 Nisan 2002 tarihinde Dış İşleri Bakanları seviyesinde Lüksemburg'da gerçekleştirilen 2421'inci Konsey³⁸, İspanya Dışişleri Bakanı Joseph Piquicamps başkanlığında toplanmıştır. Konsey Genel Sekreteri ve Avrupa Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi olarak Javier Solana da toplantıya katılmıştır. Toplantının temel gündemlerinden biri "Daha Geniş bir Avrupa: Genişlemiş Avrupa Birliği ve Onun Doğu Komşuları ile İlişkileri" dir. 2002 yılında Bakanlar Konseyi kararına göre, Komisyon üyesi Patten ve Yüksek

³⁵ "Avrupa Birliği" nin Enerji Politikası", <http://fwm.ikv.org.trfpdfs5642999e.pdf>, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

³⁶ Ali Resul Usul, "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikaları: Sessiz ve Derinden", **Küresel Politikada Orta Asya**, der. Mustafa Aydın, Nobel Yayınları, Ankara, 2005, s. 193.

³⁷ 2421. Konsey Toplantısı, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/70160.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

³⁸ 2421. Konsey Toplantısı, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/70160.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

Temsilci Solana aracılığıyla 8 Ağustos 2002 tarihinde hazırlanan; “Daha Geniş Avrupa-WiderEurope” başlıklı ortak mektupta; “çalışmanın coğrafi kapsamı, şu anki ve ilerideki komşularla ilişkilerin nasıl geliştirilebileceği, eğilimlerin neler olduğu, komşuluk ya da yakınlık gibi yeni yapısal anlaşmalara ihtiyaç olup olmadığı konuları üzerinde durulmuştur.”³⁹ Takip eden 30 Eylül 2002 tarihli 2450’inci Konsey Toplantısı’nda⁴⁰ genişleyen birlik sınırlarının diğer ülkelerle Birliğin seviyesi arasındaki farkları azaltmak üzere iyi bir fırsat doğuracağı vurgulanmıştır.

AB dış siyaseti, ağırlıklı olarak ticaret ve kalkınma konularıyla ilgilenmekte ve üye olmayan ülkelerin AB ile etkileşimlerini saptamaktadır.⁴¹ Komşuluk siyasetinin gayelerini, karşılıklı ilişkilere destek olma, güvenlik ve birlikte hareket etmenin iyileştirilmesi, büyüyen Avrupa ve komşularıyla olan hudutların aşılması, siyasi, iktisadi ve kültürel işbirliğinin gerçekleştirilmesi olarak sıralanabilir.⁴²

Komşuluk Politikasının temel niteliği, ortak olan ülkelere üyelik imkanı sunmasıdır.⁴³ Komşuluk Politikası üyelik vaat etmediğinden dolayı, başta Gürcistan ve Transkafkasya ülkelerinde hayal kırıklığına neden olmuştur. Azerbaycan ve Ermenistan’ın da öncelikli isteği AB’ye üyeliktir. İki tarafın fikirlerindeki bu farklılık karşılıklı ilişkilerde problem doğurmaktadır. Örnek olarak Gürcistan üç sene komşuluk politikası faaliyet planını gerçekleştirdikten sonra Ortaklık Antlaşması gerçekleştirebileceğini düşünürken, AB üyelik için minimum beş yıl daha beklenmesi fikrindedir. AB, komşuluk politikası kapsamında, komşulardan reformlar gerçekleştirmelerini, pazar ekonomisine bütünüyle uyumlu hale gelmelerini, terörizmin karşısında durmalarını istemektedir.⁴⁴

³⁹ Joint letter on Wider Europe by Commissioner Chris Patten and High Representative Solana, http://ec.europa.eu/comm/world/enp/pdf/_0130163334_001_en.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

⁴⁰ 2450. Konsey Toplantısı, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/press_data/en/gena/72321.pdf, Erişim Tarihi: 01.05. 2016.

⁴¹ Serpil Kahraman, “AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye’nin Uyumunu”, *Journal of Yasar University*, Vol. 3, No.12, 2008, p.1731.

⁴² Esther Barbé And Elisabeth Johansson-Nogués, “The EU as a Modest ‘Force for Good’: the European Neighbourhood Policy”, *International Affairs*, Vol.84, No.1, 2008, p.90-91.

⁴³ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği: Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları**, İstanbul: Beta Yayınları, 2011, s.126.

⁴⁴ Kocamaz, **a.g.m.**, 2007:70.

Mart 2003 yılında Avrupa Komisyonu'nca hazırlanan "Daha Geniş Avrupa ve Komşuluk: Doğu ve Güneydeki Komşularımızla İlişkilerimizin Yeni Çerçevesi" isimli belgede bu politikaya dahil olan ülkeler şunlardır: "Rusya, Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan-Karadağ, Makedonya, Arnavutluk, Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye, Tunus".⁴⁵ Aralık 2003 yılında kabul edilen "Avrupa Güvenlik Stratejisi"ne dahil olan ülkeler değişik niteliklerdedir. Ancak bu ülkeler kısa ve uzun dönemde AB'ye üye olma potansiyeli olmama ortak paydasında toplanmaktadır.⁴⁶

2004 yılında meydana gelen büyümeden sonraki süreçte Avrupa Birliği'nin hudutları ve komşuları farklılaşmıştır. Öncelikle Beyaz Rusya, Moldova ve Ukrayna ile başlayan ilişkilerle Avrupa Komşuluk Politikası, büyümeyle beraber aşamalı şekilde gelişmiş, önce Akdeniz Ortaklığı ülkelerine daha sonra da eski Sovyetler Birliği ülkelerine uygulanmıştır.⁴⁷ Bu bağlamda, "Avrupa Birliği Akdeniz Bölgesi ile ilişkilerini "Barselona Süreci", Batı Balkanlar ile ilişkilerini "Stabilizasyon ve Birleştirme Süreci", Rusya ve diğer doğu komşuları ile olan ilişkilerini "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları" kapsamında değerlendirdiği görülmektedir."⁴⁸ Avrupa Birliği bununla birlikte bu ülkelerin tamamına aynı politikanın uygulanmasının mümkün olmadığını da ifade etmiştir.⁴⁹

⁴⁵ http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

⁴⁶ Filiz Cicioğlu, "Çatışma ve İşbirliği Zemininde Putin Dönemi Avrupa Birliği-Rusya İlişkileri", **Journal of Azerbaijani Studies**, <http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/3.pdf>, s.40, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

⁴⁷ Hakan Keskin, **Doğru Sanılan Yanlışlarla Avrupa Birliği**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s.49.

⁴⁸ http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

⁴⁹ William Wallace, "Looking After the Neighbourhood: Responsibilities for the EU-25", **Notre Europe Policy Paper**, No.4, 2003, p.4.

II. BÖLÜM. BÖLGE İÇİ VE BÖLGE DIŞI AKTÖRLERİN AZERBAJCAN İLİŞKİLERİ

2.1. TÜRKİYE-AZERBAJCAN İLİŞKİLERİ

Türkiye, Azerbaycan'ı bağımsız devlet olarak tanıyan ilk ülke olmuş ve iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Azerbaycan'ın ilk cumhurbaşkanı Mütellibov çoğunlukla Rus taraftarı bir politika izlemekle birlikte, Türkiye ile ilişkileri geliştirmek için de bir gayret sarf etmiştir. Türkiye, 25 Mayıs 1991 tarihinde Bakü'de konsolosluk ve 14 Ocak 1992 tarihinde ise büyükelçilik açmıştır. Mütellibov 14 Ocak 1992 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Daire Başkanı Büyükelçi Bilal Şimşir başkanlığındaki heyeti kabul etmiş ve bu toplantıda ülkeler arasında diplomatik ilişkilerin sağlanması ve karşılıklı büyükelçilikler açılmasına karar verilmiştir. Mütellibov, 23–24 Ocak 1992 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaretinde iki ülke arasında askeri alan dışında ikili ilişkilerin iyileştirilmesine dair 11 maddelik "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.

Muttalibov'un Karabağ ile ilgili dış politikada yeni hamle gerçekleştirmiş ve Karabağ sorunu bir anda BM'nin ve tüm dünyanın gündemine oturmuştur.⁵⁰

Ancak, Muttalibov'un ilerleyen süreçte Karabağ konusunda başarı sağlayamaması ve Rusların öncülüğünde Ermenilerin yaptıkları katliamlara sessiz kalması sonucunda, Mart 1992 yılında muhalefetin baskıları sonucu Muttalibov istifa etmiştir. 7 Haziran 1992 tarihinde gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimiyle Ebülfez Elçibey Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başına geçmiştir.⁵¹

Elçibey selefi Ayaz Mütellibov'un tersine milliyetçi politikayı benimsemiştir. Elçibey zamanında, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde yoğunlaşma meydana gelmiştir. Siyasi görüş olarak milliyetçi olan Elçibey Atatürk'e duyduğu büyük

⁵⁰Vefa BABAYEVA, "Haydar Aliyev Dönemi Türkiye – Azerbaycan İlişkileri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı. İstanbul, 2013, s. 17

⁵¹Halk, İlişkilerde Yeni Dönem, 28.01.1992, s. 3

sempatiyi sürekli şekilde ifade etmiştir. Elçibey “Türkiye Azerbaycan’ın dış siyasetinin başköşesinde yer tutacaktır” sözleriyle Türkiye’ine kadar önemsedğini göstermiştir. Türkiye ile etkileşimlerin iyileştirilmesine yönelik ilk faaliyet olarak Elçibey iktidara geçmesiyle 24–27 Haziran 1992 tarihleri arasında ilk yurtdışı seyahatini Türkiye’ye gerçekleştirerek, 25 Haziran’da İstanbul’da KEİÖ zirve toplantısına katılmıştır.⁵²

31 Ekim 1992 tarihinde Ankara’da yapılan ilk Türk Devletleri Zirvesi’ne gelerek ortak beyannameye imza atmıştır. 2 Kasım 1992 yılında Ankara’da Azerbaycan Büyükelçiliği açılmış, iki ülke arasında ticaret, ulaşım, suçluların iadesi ve diğer meselelerde anlaşmalar sağlanmıştır. Bu anlaşmalardan en fazla önem arz eden “İşbirliği ve Dayanışma Anlaşması” farklı konulardaki ilişkileri iyileştirmeyi kapsayan 12 maddeden meydana gelmektedir. Bahsi geçen anlaşma 10 yıllık süre için sağlanmış ve önceden bildirim ile 5 yıl uzatılabileceği kararı alınmıştır. İmzalanan anlaşmalarla, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin iktisadi açıdan iyileştirilmesi için Türk girişimcilerin işleri kolaylaştırılmıştır.⁵³

Elçibey’in iktidara gelmesi, Türkiye için önemli olumlu etkileri beraberinde getirirken, Rusya ve bilhassa da İran bakımındanolumsuzluk ifade ediyordu. Elçibey zamanında Türkiye ile Azerbaycan arasında Mart 1993 tarihli Bakü-Ceyhan anlaşma taslağı da dahil olacak şekilde çeşitli anlaşmalar imzalanmış, iki ülke arasındaki askeri ilişkiler kapsamında Türkiye’nin Azerbaycan’a askeri eğitim desteği netleşmiştir. Bu süreçte çok sayıda Azerbaycanlı öğrenci askeri okullarda eğitim almak için Türkiye’ye gelmiştir.⁵⁴

Elçibey, Türkiye’yi Azerbaycan’ın stratejik ortağı şeklinde kabul ettiğinden Azerbaycan dış siyasetinde Türkiye’ye diğer ülkelere kıyasla öncelikli bir konum vermiştir. Fakat Elçibey’in Türkiye’ye sunduğu bu imtiyazlar karşılıklı bulamamıştır.⁵⁵Örneğin, Nisan 1993 yılında Ermeni ve Rus askeri birliklerinin Dağlık Karabağ haricindeki Azerbaycan’ın Kelbecer şehrini işgalinde Elçibey

⁵²Araz Aslanlı ve İlham Hesenov, **Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan’ın Dış Politikası (1993–2001)**, Ankara, Platin yayınları, 2005, s. 26

⁵³Babayeva, **a.g.e**, 2013: 17

⁵⁴Faruk Sönmezoğlu, “II Dünya Savaşı’ndan günümüze Türk Dış Politikası”, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s. 711

⁵⁵Babayeva, **a.g.e**, 2013: 21

Türkiye'den gerekli şekilde destek bulamamıştır.

Diğer bir örnek ise, 4 Haziran 1993 yılında Suret Hüseyinov'un güçlerinin Gence'de yaptıkları isyan büyümüş ve Bakü'ye uzanmış, isyanı bastıramayan Elçibey, Türkiye'nin askeri ve ekonomik desteğini beklemiştir. Ancak Türkiye, Azerbaycan'ın Ermenistan tarafından işgali sürecinde Rusya'nın Ermenistan'a yaptığı desteği dengelemek için Azerbaycan'a gereken yardımı sağlamamıştır. Bunun neticesinde bir yıl devam eden Azerbaycan Halk Cephesi iktidarı 4 Haziran 1993 tarihinde sonlanmıştır.⁵⁶

3 Ekim 1993 tarihinde Haydar Aliyev'in iktidarı almasıyla birlikte Azerbaycan'ın dış siyaseti farklılaşmıştır.⁵⁷ Azerbaycan'ın politikasında değişime neden olduğu gibi Türkiye ile ilişkilerde de değişimler meydana gelmiştir. Ancak bağımsızlığının ilk dönemlerinden başlayarak, başta Dağlık Karabağ problemi olacak şekilde çok sayıda problemle karşı karşıya gelmiş ve konumlandığı jeopolitik alan ve zengin doğal kaynakları nedeniyle Rusya ve İran gibi bölgesel güçler tarafından sıkıştırılmıştır.⁵⁸

4 Ekim 1994 yılındaki darbe girişiminden sonra, 17 Mart 1995 yılında Haydar Aliyev'e yönelik bazı Türk ve Azeri grupların hazırladıkları düşünülen ikinci darbe girişimi, Türk-Azeri ilişkilerini kısa vadeli de olsa, önemli ölçüde kötü hale getirmiş ve bir güven problemine yol açmıştır. Ancak gerçekleştirilecek darbeye ilgili Aliyev'e bilgi verip önüne geçilmesinde pay sahibi olan da Türkiye Cumhurbaşkanı Demirel'dir.⁵⁹ Bu darbe girişimlerinin sonuçları tüm alanlarda, özellikle siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda istikrarsızlık ve çalkantılara sebebiyet vermiştir. Zaman içinde bu gergin yapı son bulmuş ve Azerbaycan Türkiye ilişkileri yeni bir konuma, Aliyev'in ifadesiyle "Bir millet iki devlet" konumuna gelmiştir. Türkiye bu zaman diliminde Azerbaycan'la siyasi ilişkilerini iyileştirse de, iktisadi ilişkilerini yeterli seviyede iyileştirememiştir. Türkiye 20 Eylül 1994 tarihinde Bakü'de imzalanan "Asrın Anlaşması" Petrol

⁵⁶Babayeva, a.g.e, 2013: 23

⁵⁷ Reha Yılmaz, "Azerbaycan'ın Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi", **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, S. 2 (2010) s. 77

⁵⁸Babayeva, a.g.e, 2013: 49-50

⁵⁹Babayeva, a.g.e, 2013: 45

anlaşmalarında sadece bir şirketle temsil edilmiş ve bu şirketinde anlaşmalardan aldığı pay oranı %6,75 olmuştur. 1996 yılından itibaren, Azerbaycan ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler hız kazanmıştır.⁶⁰

14 Nisan 1996 tarihinde Başbakan Mesut Yılmaz Bakü ziyaretinde, Dağlık Karabağ problemi giderilmeden Ermenistan ile ilişkilerin iyileştirilemeyeceğini ifade etmiş ve Alica Sınır Kapısı'nın, Erivan'ın işgal ettiği Azerbaycan topraklarından çekilmemesi halinde faaliyete geçirilmeyeceğini ifade etmiştir.⁶¹

1997 yılında, Dağlık Karabağ problemi yeniden gündeme gelmiş ve ateşkes ihlal edildiği süreçte, Aliyev'in Ankara'da bulunduğu zaman diliminde yedi önemli belge imzalanmıştır.

Bu gelişmelerin politik açıdan en fazla önem arz eden, 5 Mayıs 1997 tarihinde imzalanan "Stratejik Ortaklık Deklarasyonu"dur. Bu deklarasyonun muhteviyatını, Türkiye'nin savunduğu Azerbaycan'ın bağımsızlığının koruma altına alınması, Ermenistan'ın Azerbaycan'ı işgali problemi, Kafkaslardaki gelişmeler ve ülkelerarası işbirliğinin daha iyi hale gelmesini kapsamaktadır.

Aliyev ve Demirel arasındaki yakınlık Türkiye ve Azerbaycan'ın ilişkilerinin iyileşmesine katkı sağlamıştır.⁶²

Türkiye bölgede istikrarlı bir yapı kurulması amacıyla AGİT içerisinde KİP kurulmasını önerdiği süreçte Rusya'nın bölgesel güvenliği tehditkâr hareketlerini dengelemek istemekteydi.⁶³

29–30 Nisan 2002 tarihleri arasında Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan Cumhurbaşkanlarının Zirve görüşünde üç ülke arasında terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, insan ticareti ve diğer cinayetlerle beraber savaşmak amacıyla KİP imzalanmıştır.

Cumhurbaşkanı Sezer, 17–18 Eylül 2002 tarihlerinde gerçekleştirdiği Bakü ziyareti esnasında "İlişkilerin kardeşlik duygularının yanı sıra kurumsallaşması

⁶⁰ TİKA, Azerbaycan Ülke Raporu, Ankara, 1996, s. 8

⁶¹ Babayeva, a.g.e, 2013: 72

⁶² Babayeva, a.g.e, 2013: 73

⁶³ Babayeva, a.g.e, 2013: 74

gerektiğini” vurgulamıştır.

Dönemin TBMM Başkanı Ömer İzgi'nin Şubat 2002 yılında Bakü'ye gerçekleştirdiği resmi ziyaret esnasında, Hocalı Soykırımı'nın TBMM'de resmen kabul edilmesi ve Türkçe Konuşan Ülkeler Parlamentolar Birliğinin kurulması gibi meselelerin görüşülmesi de, üst düzey siyasi gelişmelerdendir.⁶⁴

1 Mart 2001 tarihinde “Azerbaycan hükümeti ile Türkiye hükümeti arasında Karşılıksız Askeri Yardım” antlaşması ve “Azerbaycan Savunma Bakanlığı ve Türkiye Genelkurmay Başkanlığı arasında Mali Yardım” protokolü imzalanmıştır. 2002 yılından daha önce imzalanan anlaşmalar dahilinde, Bakü'deki Türk Askeri İş Birliği Koordinasyon Kurulu Başkanlığında Azeri ordusuna çeşitli aşamalarda sunulan danışmanlık desteği “sorunsuz” şekilde sürmüştür. Askeri alanda işbirliği 16 Ağustos 2010 senesinde imzalanan “Stratejik işbirliği ve karşılıklı yardım hakkında” anlaşmanın ardından yeni bir boyut kazanmıştır.⁶⁵

Türkiye diğer meselelerle benzer şekilde Hazar'ın statüsü konusunda Azerbaycan lehine bir duruş sergilemiştir. Örnek olarak, İran'la Azerbaycan arasında 2001 senesinde meydana gelen karasularla ilgili problemde Türkiye tavrını Azerbaycan yanlısı olarak göstermiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı, meydana gelen meselelerde Türkiye'nin endişesini İran'ın Ankara Büyükelçisine iletmiş ve İran'dan bir açıklama istemiştir.⁶⁶

Aliyev rahatsızlığı nedeniyle Türkiye ziyaretinde, Azerbaycan Türkiye arasındaki iyi ilişkilerin⁶⁷ imzalanan antlaşma ve protokollerle ikili ilişkilerde yeni bir boyut kazandırıldığını söyleyerek: “Türkiye ile dostluk ebedidir. Buna sadık olacağız, ilişkileri geliştireceğiz. Hiçbir kuvvet bizi yolumuzdan döndüremeyecektir” demiştir.⁶⁸

⁶⁴Babayeva, a.g.e, 2013: 75

⁶⁵Babayeva, a.g.e, 2013: 79-80

⁶⁶ Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacali Necefoğlu (ed.) **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası**, Uluslararası IV Türk Dış Politikası Sempozyumu tebliğleri, Ankara, USAK, 2010, s. 373

⁶⁷Babayeva, a.g.e, 2013: 51

⁶⁸Babayeva, a.g.e, 2013: 68

2003 yılında Seçimleri kazanarak Cumhurbaşkanı olan İlham Aliyev söylemlerinde sürekli Haydar Aliyev'in ifade ettiği "bir millet, iki devlet" prensibi doğrultusunda devam ettiğini ifade etmektedir. İki ülke arasındaki politik ilişkiler üstseviyede devam etmiş, Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurulmuştur. İktisadi, askeri, kültürel konularda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Ekonomik alanda yapılan çalışmalar, özellikle enerji ve ulaşım alanında ortaya atılan projeler iki ülke arasındaki köprülerin sağlamlığını ortaya koymaktadır. Yapımı devam eden ve tamamlanmış projeleri inceleyecek olursak; 1768 km. uzunluğunda ve yıllık 30 milyon ton kapasiteli "Asrın Projesi" olarak kabul edilen Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC) 2006 yılında faaliyete başlamıştır. BTC'ye yapılan 3 milyar USD yatırım ile yıllık 30 milyon varil petrol dünya pazarına ulaştırılmaktadır.⁶⁹

Azerbaycan'ın Hazar Denizi'nde bulunan Şah Deniz sahasından gazı Türkiye'ye taşıyan 690 km uzunluğundaki Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı 3 Temmuz 2007 tarihinde faaliyete geçmiş olup, yıllık 30 milyar metreküp taşıyabilecek kapasitede inşa edilmiştir.⁷⁰

Doğu ile Batı arasında ticaret, kültür ve medeniyet yolu olarak adlandırılan Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı (BTK)'nin Gürcistan bölümünün temeli 21 Kasım 2007 tarihinde atılmıştır. Kafkasya bölgesinin ekonomik entegrasyonuna önemli katkı sağlayacağı değerlendirilen BTK "Demir İpek Yolu" projesi 2015 yılı itibariyle Azerbaycan-Kars arasındaki hat tamamlanmıştır. Türkiye'deki bağlantılarının 2017 yılında sona ermesiyle Çin'i Avrupa'ya bağlayacak olan hat başlangıçta 3 milyon ton yük bu rakam 2030'lu yıllardan itibaren yıllık 16 milyon tona yükseltileceği planlanmaktadır.⁷¹

TANAP projesi, Ülkeler arası karşılıklı işbirliği 2008 yılında PETKİM'in SOCAR tarafından alınmasıyla ticari ilişkiler ivme kazanmıştır. Ardından 2011–2012 yılları arasında hükümetler arası anlaşmalarla TANAP projesi kapsamında

⁶⁹<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri> Erişim 24.06.2016

⁷⁰<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri> Erişim 24.06.2016

⁷¹<http://www.udhb.gov.tr/haber-204-%60baku-tiflis-kars-demiryolu-projesi-bolge-icin-hayati-oneme-sahip%60.html>

petrol ve doğalgazın Avrupa'ya taşınması planlanmıştır. Bu ticari gelişmeler ülkeler arası politik gelişmelere de neden olmuştur. Bir millet iki devletle başlayan kardeşlik stratejik ortaklıkla devam etmiş, Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi ile çalışmalarını devam ettirmektedir.⁷²Türk-Azeri ilişkilerinde TANAP milli bir proje olarak (Azerbaycan %80,Türkiye ise %20 lik hisseye sahip) önemli bir ivme kazandırmıştır.⁷³

26 Haziran 2012 tarihinde imzalanan 1850 km. uzunluğundaki proje 2018 yılında tamamlanması planlanırken karşılıklı olarak Türkiye-Azerbaycan hükümetler arası görüşmelerde varılan mutabakat sonucunda 2017 yılında tamamlanması beklenilmektedir. İlk etapta 16 milyar m³ olacak doğalgazın 6 milyar m³ünü Türkiye kullanacak, 10 milyar m³ünü Avrupa'ya pazarlanacaktır. Nihai olarak gelecekte kapasitenin 50 milyar m³e çıkartılması tasarlanmakta olup, Türkiye'nin kullanımı için 10 milyar m³ planlanmaktadır.⁷⁴ Bu proje aynı zamanda Türkiye-Azerbaycan kardeşliğinin Anadolu'ya atılan imzası olarak nitelendirilebilir.

Enerji alanında yapılan yatırımlara kısa bir göz gezdirildiğinde, bundan 20 yıl önce "Asrın Projesi" olarak nitelendirilen ve Azerbaycan petrolünün bağımsız olarak Şah Deniz sahasından Ceyhan'a ve oradan dünya pazarlarına sunulması tasarlanmıştır. Yıl 2016 "21'inci y.y. Asrın Projesi" olarak kabul edilen milli bir proje olan TANAP, Şah Deniz II sahasından petrolün Balkanlara ve TAP yoluyla İtalya'ya pazarlanması söz konusudur.⁷⁵

Bu projeler sayesinde bölgenin stratejik konumu daha da gelişmiş ve bölge tüm Avrasya'da istikrar ve refahın tesisi açısından da giderek artan bir öneme sahip olmuştur.⁷⁶

Azerbaycan'da Türkiye'nin enerjiye yatırımı ise 5 milyar USD'dir. Türkiye'nin

⁷²TÜSİAB-Diyalog, "**Azerbaycan İş Dünyası Dergisi**" ,sayı 42, Kasım 2013, s.65

⁷³ "Turkey, Azerbaijan hail TANAP Project", Erişim Tarihi: 02.05.2016, <http://www.turkishweekly.net/news/178676/turkey-azerbaijan-hail-tanap-project.html>

⁷⁴ TÜSİAB,a.g.m.,2013:20.

⁷⁵ TÜSİAB,a.g.m.,2014:65.

⁷⁶ Suat İlhan, "Kafkasların Coğrafi Konumu, Jeopolitik, Jeoekonomik, Jeostratejik Özellikleri" **Kafkaslar Orta Doğu, ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi Sempozyumu**, 28-29 Nisan 1998, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1998.

petrol dışı yatırımlarda yabancı yatırımcılar içinde Azerbaycan'da birinci sıradadır. Türk yatırımcılar 1991-2012 yılları arasında 3007 şirket kurmuşlardır. 2013 yılı itibariyle 1300 şirket faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerin toplam yatırımları yaklaşık 4 milyar USD'dir. Azerbaycan'ın ise Türkiye'de 200 civarında şirketi faaliyet göstermektedir. Toplam yatırım ise son beş yılda 7 milyar USD'yi geçmiştir.

1995 yılında ve 2009 yılında yaşanan siyasi kriz ticari işbirliğinde olumsuz yönde etkilemiş bu dönemlerdeki verilerde düşüş gerçekleşmiştir.

Azerbaycan'da ülke ve sektörler bazında gerçekleştirilecek proje ve program çalışmalarının belirlenmesi, izlenmesi, yerel organizasyonu ve koordinasyonunu sağlamak. Bu çalışmalara lojistik destek vermek, ayrıca Azerbaycan makamlarının taleplerini anında ve yerinde öğrenmek amacıyla 9 Şubat 1994 tarihinde Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı ile imzalanan "Teknik İşbirliği Protokolü" kapsamında TİKA Bakü Program Koordinatörlüğü Haziran 1994 yılından beri faaliyetlerini sürdürmektedir.

TİKA'nın Azerbaycan'daki faaliyetleri 4 stratejik önceliğe göre şekillenmektedir:

- 1- Petrol dışı Sektörlerin Geliştirilmesine Destek: Tarım (Bal-Süt-Buğday), Sanayi (Teknoparklar, Sanayi Mahalleleri vs.) ve Hizmet (IT, Medya, Sıhhiye, Eğitim, Kamu Hizmetleri, İktisadiyat) sektörlerinde projeler,
- 2-Toplumsal Dengesizliklerine Giderilmesi: Engelliler, Kaçkın ve Göçgünler, Azgüçlüler, Rayonların İnkişafı,
- 3- Ortak Medeniyet Değerlerimizin Geliştirilmesi: Dil, din, sanat ve tarihe destek,
- 4- Diğer Ünelere Yönelik Ortak Faaliyetlerin Geliştirilmesi: Azerbaycan'ın kamu diplomasisine destek, Hayırseverlik ve işbirliği faaliyetlerinde sivil kapasite oluşturmaktır.⁷⁷

TİKA Başkanlığı Azerbaycan örnek projeleri EK-A bölümünde gösterilmiştir.

⁷⁷ TİKA Bakü Koordinatörlüğü ile yapılan görüşmeler.

Enerji alanı dışında son yıllarda, özellikle savunma sanayi konusunda da Azerbaycan ile büyük anlaşmalar yapılmıştır. İlham Aliyev 12 Kasım 2013 tarihinde TAI-TUSAŞ tesislerini gezmiştir. Azerbaycan, Aselsan ve Roketsan gibi Türkiye'nin büyük savunma sanayi kuruluşları ile anlaşmalar yapmış, Aliyev'in Türkiye'nin Anka (İHA), Altay Tankı ve ATAK helikopteri ile ilgilendiklerini açıklaması, Azerbaycan'ın Türkiye ile geliştirmek istediği ilişkilerde ne kadar ciddi olduğunu gayet net bir şekilde göstermektedir.⁷⁸

İki ülke, bu gelişmelere ilave olarak, kültürel bağların diğer Türk Cumhuriyeti ülkeleriyle geliştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmuştur. İlham Aliyev döneminde Türk Dünyasının birliği ve diaspora kurumları arasındaki işbirliği eklenmiştir. Kafkasya ve Orta Asya'da barış ve istikrarın sağlanması amacıyla Türk Dili Konuşan ülkeler arasındaki ilişkileri en üst düzeyde geliştirmeyi hedefleyen zirvelere devam edilmiştir. 5'inci zirve 11 Eylül 2015 tarihinde Astana'da yapılmıştır.⁷⁹

Bu zirvelerin genelinde, çoğunlukla bölgedeki ülkelerde var olan petrol ve doğalgazın dünyaya arzına dair yapılanlarla ilgili memnuniyet, ilişkilerin iyileştirilmesi, ticari ve iktisadi işbirliğinin önemi, terörizm ve uyuşturucuya karşı birlikte savaşma, bölgesel problemlerde BM ve AĞİK prensiplerinin önemi vurgulanmıştır.

İlham Aliyev döneminde iki ülke arasında dış politikada tarafların birbirlerini okumadan doğan sorunlar, mesajların doğru ve zamanında verilmemesi, bir açıdaniki tarafın birbirine güvenmesinden dolayı oluşan ihmal, stratejik ortaklığın kurumsal bir yapı kazanmasının önüne geçmiştir. Bilhassa Azerbaycan'ın dış politikasında ilk sırada gelen Karabağ meselesindeki kaygıları, Türkiye ve Azerbaycan ilişkilerinde hızlı bir kırıma uğramıştır. 2008 yılında iki ülkenin peynir üreticilerinin karşılıklı işbirliği ile sınır kapısının açılması gündemde iken, 2009 yılında dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan arasında 2010 dünya kupası öncesi

⁷⁸ "Georgia, Azerbaijan, Turkey Agree On Joint Military Exercises", Erişim Tarihi: 02.05.2016, <http://www.eurasianet.org/node/69646>.

⁷⁹<http://turkkon.org/Assets/dokuman/astana-tr.pdf> Erişim 25.06.2016

grup eleme maçlarında birbirlerini davet etmeleri tarihe futbol diplomasisi olarak geçmiştir. Bu konunun üzerine 10 Ekim 2009 yılında Zürih' de imzalanan iki protokol, iki ülke arasında gerginliğe neden olmuştur. Azerbaycan'daki diğer lobi ve marjinal kuvvetlerin gayretleriyle şiddeti artan tartışmalar ikili rest çekmelere sebep olmuştur. Günümüzde Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin problemlerinin nedenleri değerlendirildiğinde, Gürcistan meselelerinin etkisi görülmektedir. Uzun zamandır Rusya ve Türkiye arasında dengeli bir politika yakalama çabası içinde olan Azerbaycan hükümeti Rusya'nın bölgedeki etkinliğinden dolayı Rusya'ya dönmeye başlamıştır. Bunun neticesinde Türkiye'ye karşı sürdürülen stratejik ortaklık politikasındaönem arz eden bir farklılaşma meydana gelmiştir.⁸⁰Ancak, Azerbaycan hükümeti bu kriz sürecinde sağduyulu davranmış, öte yandan Türk hükümetiyle iletişime geçerek sorunun giderilmesinde etkin rol almıştır. Bu zaman diliminde Azerbaycan hükümetinin önde gelen siyasi liderleri iki ülke arasındaki geçmiş iyi ilişkilere vurgu yapan söylemlerde sorunun giderilmesine destek olmuştur.⁸¹

İlerleyen süreçte alınan önlemler, gerçekleştirilen toplantılar ve hükümet yetkililerinin çabalarıyla ilişkiler yeniden iyileşse de, ilişkilerin "Bir Millet İki Devlet" gibi duygusal söylemlerden "Stratejik Ortaklık" seviyesine çıkamadığını ortaya koymuştur. İlişkileri zedeleyecek küçük bir siyasi krizde, problemi çözebilecek sivil yada resmi bir kurumun eksikliği karşısında en üst düzey yetkililer, Azerbaycan Cumhurbaşkanı ve Türkiye başbakanı sorunla ilgili bizzat çözüme katılmalarına neden olmuştur.

Türkiye Başbakanı Erdoğan'ın Bakü'yü ziyareti ve Azerbaycan Milli Meclisi'nde konuşma yapmasıyla ve diğer çabalarla giderilmiştir.

Türkiye- Azerbaycan ilişkilerinin Stratejik ortaklık düzeyine getirilmesi amacıyla dönem içerisinde karşılıklı üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir. En önemli ziyaretlerden biride, Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip

⁸⁰ Xaliq Bahadır, "Azerbaycan-Türkiye: Kim Udu? Kim Uduzdu?" Erişim Tarihi: 02.05.2016, <http://azadhq.az/?p=7487>; İsa Gamber, Azadlık Gazetesi, Erişim Tarihi: 02.09.2009, <http://azadhq.az/?p=25030>.

⁸¹ Novruz Memmadov, "Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin mürəkkəbləşməsində maraqlı olan qüvələr öz m8qs8dl8rinaçatmayacaq." Erişim Tarihi: 02.05.2016,

Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte ilk ziyaretlerden ikincisini 2014 yılında Azerbaycan'a gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanı Erdoğan yaptığı açıklamaya göre; kardeşliğimizin zirve yaptığı en önemli konu, dış politikada malum Dağlık Karabağ konusudur. Demek suretiyle "Ortak sorunlar" çerçevesinde hareket ettiklerini sergilemiş oldu. Cumhurbaşkanı Erdoğan Azerbaycan ile 15 milyar USD'ye ulaşmayı planladıklarını yasal sorunları da pratik bir şekilde çözeceklerini söyledi.⁸²

Önem arz farklı bir noktada "Ortak vatan" iadesinin sıklıkla söylenmesiydi. Cumhurbaşkanı Aliyev ortak basın toplantısında Cumhurbaşkanı Erdoğan'a hitaben "Siz vatanınıza hoş geldiniz" ve "Azerbaycan'da Türkiye'yi öz vatanı olarak görmeyen bir kişi bile yoktur" söylemleri ilişkileri "Bir millet-iki devlet"ten "Ortak vatan" prensibini ortaya koymaktadır. Bu görüşmenin Azerbaycan-Ermenistan cephe hattındaki son yaşanan gerginlik ve NATO zirvesi öncesi gerçekleşmesi, Liderlerin Karabağ konusuna verdiği önemi ortaya koymaktadır. NATO zirvesinden de özellikle Azerbaycan, Gürcistan ve Moldova'nın toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına ve egemenliğine yönelik desteğin yinelenmesi önemli bir gelişmedir. Artık ikili ilişkilerde "ortak meseleler" ve "ortak vatan" vurgusu ile yeni bir aşamaya geçilmiştir.⁸³

Türkiye'nin genel olarak Güney Kafkasya siyasetinin ana unsuru bölge ülkeleri arasında geniş bir birlikteliği tesis etmektir. Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya dair siyasetinin amaçlarını, bölge ülkeleri arasında bağımsızlığa, toprak bütünlüğüne ve iç işlerine karışmama ilkesine saygılı, eşitlik ve iyi komşuluk prensiplerine dayalı ilişkiler sağlanması şeklinde ifade edilebilir.⁸⁴

Türkiye'nin uzun dönemli menfaatleri, Güney Kafkasya'da tüm ülkelerle ilişkilerin iyileştirilmesi ve istikrarın sağlanmasına destek olabilmektir. Rusya'nın Güney Kafkasya'daki etkisi göz önünde bulundurularak, Türkiye'nin Gürcistan ve Azerbaycan'ın Batı güvenlik sistemleri içinde bulunmasına destek olması ve askeri alanda işbirliğini geliştirilerek devam ettirilmesi ve gerekli hallerdeiktisadi siyasetlere de destek verilmesi bu ülkelerin güvenlik korkularının en aza

⁸² TÜSİAB,a.g.m.,2014:72.

⁸³ TÜSİAB,a.g.m.,2014:73.

⁸⁴ Müjdat Güler, **Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı**, İgi Kültür Sanat, İstanbul, 2007, s. 15.

indirgenmesi için gerekmektedir.⁸⁵

Güney Kafkasya'da sürekli barış ve istikrarın kurulması Türkiye'nin dış siyasetine yönelik birincil konularındandır.⁸⁶

Son olarak, Atatürk'ün, Haydar Aliyev'in, Erdoğan'ın ve İlham Aliyev'in Azerbaycan-Türkiye arasındaki bağın derinliğini anlatan söylemlerini hatırlatmak isterim. Mustafa Kemal Atatürk, Azerbaycan'ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir. Haydar Aliyev'in, "Bir Millet İki Devlet" ve Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Oğul Aliyev'in "Ortak Vatan" söylemleri tarihi ve kültürel bağları perçinlemiştir.

2.2. RUSYA FEDERASYONU-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

5 Eylül 1991 tarihindeki Sovyet Halk Temsilciler Meclisi "De Facto" olarak SSCB'nin yıkıldığını kanunla beyan etmiştir. 12 Haziran 1991 tarihinde yapılan seçimleri kazanan Boris Yeltsin, Rus siyasal tarihinde ilk defa seçime iş başına gelen devlet başkanı sıfatına sahip olmuştur. Yeltsin Sovyetler Birliğine dahil olan ülkeleri Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar üzerinde yeniden kendisine bağlamak amacıyla, "Bağımsız Devlet Topluluğu" isimli bir proje ortaya koymuş ve bu projeye İran ile Türkiye'yi de katarak "yakın çevre stratejisi" bağlı bir Avrasya Projesini hayata geçirmeyi amaçlamıştır.

Rusya, geçmiş dönemlerde denetimindeki toprakları "Yakın Çevre Doktrini" kapsamında "Bağımsız Devletler Topluluğu" gibi zayıf konfederasyon modelini ortaya atarak ve bütün Avrasya ülkelerini bu model dahilinde kendine bağlamayı arzu etmektedir. Böylelikle Rusya tekrar Avrasya'nın hakimi konumuna gelecek ve şekilde Batılı emperyalist kuvvetlerin Avrasya'ya girmesini önleyecektir.⁸⁷

Boris Yeltsin, aynı süreçte, 1991 tarihli Minsk Anlaşması ile SSCB'den ayrılan eski cumhuriyetlerin dış politika ve görevlilik politikalarında yeni bir örgüt olan

⁸⁵ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, c. 1-2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.36

⁸⁶ Oran, **a.g.e.**, 2010:36- 37.

⁸⁷ AnılÇEÇEN, **Türkiye'nin B Planı**, Kilit Yayınları 3.baskı, 2011, s.81

BDT'yi de kurmuştur. 15 Mayıs 1992 tarihinde Taşkent Anlaşması ile “yakın çevre Doktrini”nde hedeflenen adımların hukuki şemsiyesini teşkil etmiştir.⁸⁸

Açıkçası Rusya'nın kendisini 90 sonrası dağılan Sovyetler Birliği'nin varisi olarak görmesinden dolayı Güney Kafkasya politikasını Güney Kafkasya'da eski Sovyetlerin hakimiyetini tekrar elde etmek şeklinde özetlenebilir.

Boris Yeltsin ve hükümeti, Hazar Denizi'nde Batı'nın ataklarına karşı diplomatik güç oluşturmadığı gibi güvenlik forumunu da kuramamıştır.⁸⁹

Güney Kafkasya'daki anlaşmazlıklar, özellikle çatışma ortamlarına çözüm getirmekten ziyade geçici barış altında dondurulması isteyen Rusya enerjinin üretilmesi ve ulaşımının tekelinde bulundurmak istemektedir.

Azerbaycan Haydar Aliyev'in yönetime gelmesiyle birlikte ilk kez Rusya'ylakarşılıklı etkileşimlerin iyileştirilmesini önemsemiştir. İki tarafında iyiliğine olacak ekonomik, siyasi ve kültürel etkileşimlerin iyileştirilmesine yönelik bazı gelişmeler kaydedilmiştir. 6 Eylül 1993 yılında Haydar Aliyev, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve diğer Rus yetkililerle bir araya gelmiş, iki taraf arasında etkileşimlerin geliştirilmesini görüşmüştür. Müzakereleri takiben 24 Eylül 1993 tarihinde Azerbaycan'ın BDT'ye üyeliğini imzalamıştır. Aliyev, Azerbaycan Halk Cephesi'nden farklı olarak Rusya yada İran karşıtı söylemlerde bulunmasa da, Rus ordusunun “sınır muhafızları” yada “barış gücü” ismiyle Dağlık Karabağ'a dönmelerini reddederek Azerbaycan'da Rusya'nın etkin hale gelmesini engellemiştir.⁹⁰

Yeltsin döneminde durağanlaşan Azerbaycan-Rusya ilişkileri, Vladimir Putin'in 1999 yılında başkan olmasıyla birlikte Rusya'nın Güney Kafkasya'ya yönelik politik yaklaşımında artış gözlenmiştir. Bu sırada iki taraf arasındaki gerilimin azalmasına ve daha ileri seviyede etkileşimlerin kurulmasında Aliyev'in rolü göz ardı edilemez.

Genel olarak Rusya'nın konjontürel olarak Kafkasya politikası üç kısımda

⁸⁸ SAREM Yayınları, a.g.m., 2007:99

⁸⁹ SAREM Yayınları, a.g.m., 2007:101

⁹⁰ Babayeva, a.g.e., 2013: 44

inceleriz; iç politika, “arka bahçe” politikası ve dış politika şeklinde ele alabiliriz. Bu üç kısımda incelenen dış politikalar karşılıklı etkiye neden olmaktadır. Rusya’ya bağlı Kafkasya cumhuriyetlerindeki problemler, Güney Kafkasya’dakine yakın bir ilişkiye sahiptir. Rusya’nın “iç sorun” şeklinde isimlendirdiği Çeçenistan konusu, Moskova’nın Azerbaycan ve Gürcistan’a karşı yürüttüğü siyaseti direk etkilemektedir. Türkiye ve İran gibi bölgesel ve ABD gibi küresel kuvvetlerin Güney Kafkaslar ‘dabeklentilerinden dolayı, Rusya’nın Güney Kafkaslar siyaseti bahsi geçen ülkelerin Rusya ile etkileşimlerini de etkilemektedir.⁹¹

Rusya için, Güney Kafkasya Bölgesi güçsüz devletlerden meydana gelen enerji transit yolu olarak enerji güvenliği bakımından tehlikelidir. Petrol gelirlerini denetlenmesi konusu ülkedeki üst sınıfın karşılıklı askeri darbe teşebbüslerine sebebiyet vermiştir.⁹²

Rusya’nın Güney Kafkaslardaki önem arz eden ikincil gayesi; Hazar Havzası ve genel anlamda Kafkasları siyasi bakımdan kontrolüne almak, yani “arka bahçe” şekline dönüştürmek ve Hazar enerji kaynakları öncelikli olacak şekilde bölgedeki enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olarak, bu ülkelerin ekonomilerini Rusya’ya bağımlı duruma sokmak olarak özetlenebilir.

Her ne kadar enerji kaynakları bakımından Azerbaycan ön safta yer alsada, siyasi bakımdan Rusya’nın dikkati Gürcistan üzerindedir. Ermenistan ise ekonomik ve siyasi bakımdan zaten Moskova’ya bağlanmıştır.

Rusya Gürcistan’daki etkinliğine karşı Dağlık Karabağ konusunda sınırlı kalmıştır. Bu savaşta başarılı olamamasındaki etken küresel ve bölgesel güç olarak AB ve ABD’nin dikkatini bu soruna çekmesidir. Bu ülkeler tereddütlü yaklaşırlarsa da, Azerbaycan’ın Batıya seslenişine kulak vermişlerdir. Daha derin bir Rusya müdahalesine neden olmamak için Moskova ile ilişkilerini karmaşık

⁹¹ Martin Malik, “Determinanten der Sicherheitspolitik Armeniens”, **Berichte des BIOst**, XI, 2000, s. 14.

⁹² Fırat Karabayram, “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, Atılım üniversitesi, Sosyal bilimler enstitüsü sayfa.210.

hale getirmek istemedikleri yönünde bir tutum sergilemişlerdir.⁹³

Rusya için bağımsızlık sonrası bağımsızlığına kavuşan ülkelerin zayıf olması, gerek etnik gerekse mezhepsel sorunlar olması, Rusya'nın müdahale etmesi için bir araç niteliği taşımaktadır. Ayrıca, Rusya bölgede kendini toparlamaya çalışan zayıf devletlerin iç istikrarsızlığı, Batı'nın çıkarlarını gerçekleştirme niyetinin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Rusya'nın bölgeyi kontrol altına alabileceğini savunan Zbigniew Brzezinsk'nin düşüncelerini takiben ABD, belirsiz ekonomik beklentilere bakılmaksızın BTC boru hattını bu stratejiye itiraz olarak görüp, Batı'ya yönelik bir tarzda olarak kabul etmiştir.⁹⁴

Türkiye, Azeri-Ermenistan çekişmesinde, Ermenistanyanlısı bir ülkenin enerji siyasetiyle işbirliğine doğru ilerliyor. Avrupa ise, Ukrayna krizindeki tavrından dolayı Rusya'ya yönelmeyince, Kremlin Doğu'ya dönerek, ekonomisini iyileştirmenin ve açıklarını kapatmanın çaresini bulmaya çalışırken, senelerce ödün vermediği Litvanya'ya yöneldi, Türkiye ile de stratejisi doğrultusunda beraber yol alacağı zeminler yer almaktadır. Aynı zamanda sıkı bir şekilde Avrasya Birliği'ne de sarılmaktadır. 1 Aralık 2014 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Türkiye ziyaretinde, Türkiye ve talep eden diğer ülkelerle 1 Ocak 2015 tarihinde resmen başlayacak Avrasya Ekonomik Birliği arasındaki serbest ticaret anlaşması ile ilgili çalışma yaptıklarını da ifade etti.⁹⁵

Lavrov'a göre; çok kutuplu dünya sistemi nedeniyle, dünyada bölgesel ve küresel ölçekte istikrarsızlık büyük ölçüde arttı. Bunun en büyük emarelerinden biri; mezhepler ve medeniyetler arası çatışmalar ve bunun getirdiği küresel ekonomik kriz olarak gösteriliyor. Aslında sistem teorisinden hareketle düşünürsek, çok kutuplu bir düzende güvenliğin sağlanmasında bölgesel organizasyonların önemi büyüktür. Çünkü Avrupa ve Atlantik coğrafyalarında ortak barış, güvenlik ve istikrar alanlarının oluşturulamaması ve ülkelerin güvenlik ikilemi içinde olmaları nedeniyle devletlerarası güven tesis edilemiyor⁹⁶

⁹³Der. Bezen Balamir Coşkun-Birgül Demirtaş, **Avrupa Birliği ve Komşuları Fırsatlar ve Zorluklar**, terc. Sinem Demirkaya, Ankara: Elips Kitap, Haziran 2012, s. 217.

⁹⁴Der. Bezen Balamir Coşkun-Birgül Demirtaş, terc. Sinem Demirkaya, **a.g.e.**,2012:217

⁹⁵<http://politikaakademisi.org/2015/01/07/nesvu-nema-turbansta-rovasata/>(Erişim 02.07.2016)

⁹⁶<http://www.yenibilgi.com.tr/pasifik-politikasina-rusya-yon-veriyor/> (Erişim 02.07.2016)

Rusya'yı Batı karşısında güçlü kılacak bölge Azerbaycan'dır. Asya ve Avrupa'nın omurgası şeklindeki coğrafyaya hakim olmasıyla Orta Asya, Hazar, Karadeniz, hatta Basra Körfezi geçişlerini de kontrol etmiş olacaktır. Bölgenin zengin enerji kaynakları da göz önüne alındığında, Rusya ve ABD'nin hakimiyet çabası daha kolay anlaşılabilir. Çünkü bu bölge ABD için Azerbaycan, Hazar ve Afganistan'daki üslerine ulaşım sağlamaktadır.⁹⁷

Azerbaycan kendi bölgesinde Rusya'dan sonra ikinci büyük gücü oluşturmaktadır. Özellikle enerji alanında elinde bulunan hidrokarbon yataklarındaki zenginlik, Azerbaycan ekonomisinin can damarını oluşturmakla birlikte, Hazar Denizi'nde yine Rusya'dan sonra en etkin silah sistemlerine sahip olması da, bu ülkenin jeostratejik önemini göstermektedir.

Rusya'nın jeopolitik açıdan karşı stratejisi ve gücü bölgenin kriz yönetimini tekelleştirme, Abhazya, Güney Osetya ve Dağlık Karabağ'daki çatışmaları dondurarak burada yatırım yapma riskini arttırma temeline dayanmaktadır.

Rusya da var olan hatlar ve yeni girişimlerle bölgenin dünyaya açılışının Rusya'dan sürdürülmesini amaçlamaktadır. Bunda Rusya'nın ve İran'ın Azerbaycan'a yönelik yıkıcı tutumbüyük etkiye sahiptir. Karabağ Savaşı'nda Ermenilerin tarafında olan Ruslar, Azerbaycan'la bağımsızlıktan sonra iyi ilişki kuramamışlardır. Rusya ise Hazar ülkelerinin meydana getireceği bir Hazar Gücü'nden yanadır. Terörizm ve kaçakçılıkla savaşta bir güce gerek olduğunu söyleyen Rusya'nın böylelikle Hazar Denizi'nin tek hâkimi konumuna geleceği ortadadır. Çünkü Hazar'daki tek donanma Ruslarıdır ve diğer ülkelerin bireysel olarak Rusya'yla mücadele etmesi güçtür.⁹⁸

Hazar Denizi'nin statüsüne yönelik anlaşmanın bloke edilmesi de bu stratejinin bir parçasıdır. Çünkü Rusya'ya göre; Hazar Denizi'ndeki kendi sahasındaki kaynaklar önemsizdir ve çıkarılması için büyük yatırım yapılması gerekmektedir. Rusya bölgeye egemen olduğu sürece Hazar projelerinin gerçekleştirilmesi

⁹⁷ <http://www.yenibilgi.com.tr/tek-super-guc-degil-buyuk-gucler-donemi/> (Erişim 02.07.2016)

⁹⁸ Sedat laçiner, hazar enerji kaynakları ve enerji-siyaset ilişkisi-1,2006, no: 1, s.36-37

zordur.⁹⁹

Rusya ile Ermenistan ilişkilerini yüzeysel şekilde Ermenistan'ın Rusya ile birliktelik siyaseti kapsamında değerlendirilmelidir. Ermenistan'ın iki komşusu Türkiye ve Azerbaycan'la problem meydana gelmesi bu "dayanışmanın" sebeplerini ortaya koymaktadır.

Azerbaycan da Rusya ile ilişkilerde her ne kadar temkinli olsa da, ilerde yaşanacak bölgesel bir Ermeni-Azeri Savaşı, Rusya'nın güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturacak ve Rusya ile Türkiye arasında geliştirilen ilişkilere de büyük bir darbe vurabilecektir.

Rusya'nın Azerbaycan ile kurduğu ilişkilerinde uyguladığı taktikleri aşağıdaki şekilde ifade edilebilir;

- 1- Rusya, Azerbaycan'da sahip olacağı kontrolle Rusya'nın stratejik amaçlarını Hazar bölgesinde kuvvetlendirerek Yakın ve Orta Doğu'ya yayılmaya olanak tanır.
- 2-Eski SSCB'den beri stratejik açıdan önem arz eden Gebele Radar İstasyonu'nun Azerbaycan'da yer alması Azerbaycan'ı Rusya için önemli hale getirmektedir.
- 3- Rusya Azerbaycan Cumhuriyeti'ni etkilerse, Hazar bölgesinde Batı'nın daha fazla etkili olmasının önüne geçebilir.
- 4- Azerbaycan coğrafik bakımdan da Türk dünyasının merkezi konumundadır. Azerbaycan etkilenecek Türkiye'yle daha iyi ilişkiler kurmasının önüne geçilebilir.
- 5- Rusya, Hazar'daki ekonomik çıkarlarını koruma altına almak ve bölgenin kara, hava, haberleşme ve deniz yollarıyla ilgili söz söyleyebilmesi için Azerbaycan'ı etkilemelidir.
- 6- Sovyetler zamanında tesis edilmiş ekonomik ilişkiler sistemi, Rusya'yı

⁹⁹Der. Bezen Balamir Coşkun-Birgül Demirtaş, terc. Sinem Demirkaya, a.g.e.,2012:217

Azerbaycan'ın ekonomik ortağı yapmakta, iletişim ve ulaşım kanallarının önemli bir bölümü de Rusya'dan geçmektedir.

7- Rusya, Azerbaycan'ın geçmişte SSCB'nin bir Cumhuriyeti olmasından, tam bağımsız devlet statüsünü ve Batı ile iş yapmasını kabul edememektedir. Dağlık Karabağ sorununun giderilmesini engellemiş, Azerbaycan'ı bu sorunla sürekli mücadele eder konuma getirmeye gayret göstermiştir.

8- Rusya, Ermenistan'la birlikte Azerbaycan'daki etnik gruplarla (Lezgiler ve Talışlar vs.) bölücü akımlar ortaya koymaya çaba sarf etmiştir.

9-Rusya, Azerbaycan'daki politik güçler arasındaki çekişmelerden yararlanarak, ülkede istikrarlı bir yapı kurulmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır.

10-Azerbaycan'ı etkilemeyi amaçlayan Rusya askeri ve siyasi baskı kanallarından yararlanmaktadır.

Yani Rusya, Azerbaycan'ı güneye çıkışta bir köprü ve diğer birçok özelliği itibariyle fırsat olarak değerlendirmekte, ancak başkaları tarafından kullanıldığı takdirde ise kendisi için bir tehdit unsuru olarak görmüştür¹⁰⁰

Monaghan'a göre;“Rusya Her ne kadar kendisi bir federal devlet olsa da, AB'nin Kafkasya'ya kadar uzanan tek ses halindeki bir imparatorluk görüntüsü vermesinden rahatsızdır. Zira bu şekilde, Rusya'nın daha önce Avrupa ülkeleriyle ikili ilişkiler temelinde yürüttüğü politikalar sonuçsuz kalmaktadır. Tüm bu nedenlerle, anlaşmazlık sadece bir jeopolitik mücadeleye indirgenemez, zira iki taraf arasında ideolojik açıdan da ciddi farklılıklar” söz konusudur.¹⁰¹

Rusya'nın son dönemde Azerbaycan'da dengeleri kendi lehine değiştirmese de,

¹⁰⁰<http://www.yenibilgi.com.tr/tek-super-guc-degil-buyuk-gucler-donemi/> (Erişim 02.07.2016)

¹⁰¹Andrew Monaghan, Chatham House Rusya ve Avrasya Programı'nda görevli bir akademisyendir. Daha önce Roma'da NATO Savunma Koleji'nde 5 yıl süreyle araştırma yapmıştır. Rus dış politikası üzerine doktora derecesini Londra'da King's College'da Savaş Çalışmaları bölümünden almıştır. Chatham House sayfası için; <http://www.chathamhouse.org/about-us/directory/189043>.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in göreve devam etmesiyle aynı şekilde devam eden Rusya'nın stratejisi, iktisadi açıdan çöken Avrupa'da tekrar güçlü hale gelmektir.¹⁰²

Çok sayıdaki politikacıya göre; Rusya'nın etkisindeki ertelenmiş problemlerin giderilememesi, dünyada sıcak noktaların soğutulmamış, anlaşmazlıkların ortadan kaldırılmamış ve donmuş halde olması, uluslararası hukukun önemsenmemesi gibi problemlerin çoğalmasını beraberinde getirdi. Günümüzde Ukrayna'da meydana gelen problemlerin sebepleri arasında Batı'nın post-Sovyet coğrafyasındaki, Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ çatışması dâhil, dondurulmuş problemler karşısında adaletli davranmaması yatmaktadır. Rusya Federasyonu'nun dış siyasetinde ve güvenlik algılamasındaki önem arz eden bir etken de "yakın çevre" olgusudur. Bu açıdan, "iyi komşuluk ilişkileri" olgusu, bilhassa "yakın çevredeki SSCB coğrafyasını göstermektedir. Her devletin güvenlik algısında önem arz eden "yakın çevre" konusu, RF için ayrıca önemlidir.

2.3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

ABD'nin Azerbaycan ilişkilerini genel olarak üç bölümde inceleyebiliriz:

- 1- Moskova merkezli bir Azerbaycan politikasının yürütüldüğü 1991-1995 yılları,
- 2-Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Azerbaycan ile yakın ilişkiler kurulmaya başlanan 1995-2001 yılları.¹⁰³
- 3- 2001 sonrası ilişkiler'dir.

1991-1995 yılları arasını kapsayan ilk devre ki aynı zamanda tüm dünyada "Sovyetlersiz" bir dünyaya geçişin yapıldığı ve bu yönde politikalar geliştirilmeye çalışıldığı bir dönemdir, ABD'nin şaşkınlık evresini de içermektedir. Çünkü ABD, sınırlı bir bilgiye sahip olduğu Azerbaycan hakkında bir siyaset üretebilmekte

¹⁰²<http://politikaakademisi.org/2013/10/09/azerbaycanda-ilham-aliev-yeniden-cumhurbaskani-secildi/> (Erişim 02.07.2016)

¹⁰³ Kamil Ağacan, "ABD'nin Kafkasya Politikası", **Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya**, ed. Okan Yeşilot, İstanbul: Kitabevi Yayınevi, 2005, s. 33.

zorlanmıştır. ABD'nin dikkati ve enerjisi, o sıralarda parçalanan Yugoslavya'da yaşanan gerilim nedeniyle Balkanlar'a odaklanmıştır. Ne var ki, Azerbaycan'da zengin ve doğal gaz kaynaklarının bulunduğu kanıtlanmasıyla ABD, bölgeye zamanla daha yakın bir ilgi duymaya başlamış ve yaklaşımlarında göreceli olarak daha dengeli olmaya başlamıştır.¹⁰⁴

1991-1995 yılları arasında ABD özellikle Rusya merkezli bir Azerbaycan stratejisi geliştirmiştir. "Önce Rusya" olarak adlandırılan bu politikanın esas gayesi Rusya'yı Batı sistemine entegre etmektir.¹⁰⁵ Batı'ya bağlanmış bir Rusya artık ABD açısından bir tehlike olmayacaktır. Bu amaçla ABD, Rusya'yı kendi egemen olduğu Batı sistemine entegre etmek için Rusya'nın eski nüfuz alanlarındaki faaliyetlerine de karışmamayı tasarlamıştı.

ABD'nin enerji politikasının bir diğer ayağı da enerjinin güvenli bir şekilde nakliydirdi. Unutmadan söylemek gerekir ki, ABD petrol şirketleri Azerbaycan'ın yaptığı ilk petrol anlaşmalarından çok önemli pay almışlardır.¹⁰⁶

ABD'nin "Önce Rusya" politikasının bir zararı da olmuştur. ABD Güney Kafkasya politikasının merkezine Rusya'yı oturtarak üç ülkeyi gözden kaçırmıştır. Bu bağlamda, Ermenistan'da neredeyse tamamen ve Azerbaycan'da kısmen Moskova taraftarı yönetimlerin olması ve Gürcistan'da ABD destekli bir devrimin ardından iş başına gelen ABD yandaşı yönetimin sallantıda olması, ABD'nin bölge üzerine sağlam temelli politikalar üretmemesinden kaynaklanmıştır.

Karabağ sorunu da ABD'nin Azerbaycan politikasında önemli bir yer tutmuştur. ABD, Hazar petrolünün taşınmasında Ermenistan'ın bir transit merkezi olarak kullanılmasının Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki gerginliği azaltabileceğini düşünmüştür. Ancak, topraklarının %20'sini işgal eden bir ülke ile böyle bir ilişki kurmak istemeyen Azerbaycan'ın itirazı neticesinde Ermenistan bir alternatif

¹⁰⁴ Azer Candan, "**Babadan oğla Güney Kafkasya-Türkiye Güney Kafkasya İlişkileri**", Truva Yayınları, Ocak 2011, s.412

¹⁰⁵ Boris Kagarlitsky, **Çevrenin İmparatorluğu: Rusya ve Dünya Sistemi**, çev. Esin Soğancılar, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2007, s. 489.

¹⁰⁶ Kamil Ağacan, "ABD'nin Kafkasya Politikası", **Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya**, ed. Okan Yeşilot, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2005, s.34-35.

olmaktan çıkmıştır. Bu, ABD'nin ortak bir çözüme yönelik girişimidir. Ancak, aynı ABD Karabağ Savaşı sırasında Ermenistan yanlısı bir tutum almış ve ardından Azerbaycan'a yönelik dış yardımları kesmiş, 1992 yılında Amerikan kongresinin 907. Madde kararıyla ambargo da uygulamıştır. Ambargo ve yardımın kesilmesinin görünür nedenlerinden biri Azerbaycan'ın otoriter bir rejimle yönetilmesi ve insan haklarını ihlâl etmesidir.¹⁰⁷ Bunda Azeri-Ermeni gerginliği esnasında ABD'deki Ermeni lobisinin etkisi büyüktür.

Ermenistan Azerbaycan'a ekonomik yardım yapılmadığı süre zarfında ABD'den 20 milyar USD'ye yakın yardım almıştır.¹⁰⁸

ABD'nin Karabağ'a yönelik politikasının bir ayağı enerji naklinde hayati önemi olan güvenlik ve istikrarın sağlanmasına yönelik iken diğer bir ayağı da Rusya'nın nüfuzunu kırmaktır. ABD, Karabağ sorunu çözüldüğü takdirde Rusya'nın nüfuzunun azalacağını bilmektedir.¹⁰⁹ Çünkü bölgede meydana gelen her sürtüşme Ermenistan'ı ve hatta Azerbaycan'ı Rusya'ya yakınlaştırmaktadır.

ABD'nin Kafkasya politikasının ikinci devresini oluşturan 1995-2001 yılları arasında ABD bölgedeki etkinliğini çoğaltma gayreti sarf etmiş ve politikalarını tümüyle değiştirmiştir. Enerji kaynakları bakımından bölge, ABD için daha önemli hale gelmiştir. ABD'nin stratejisindeki bu farklılaşmada çok uluslu işletmelerin payı büyüktür. 1998 senesinde büyükelçi Richard MORNINGSTAR'ın Kafkaslar ve Enerji Politikası ile ilgili Başkana tavsiye vermek amacıyla danışman yapılması, ABD'nin ilgisinin arttığını göstermektedir. ABD'nin bölgeyle ilgili tutumunda önem arz eden bir kırılmanın sembolü konumundaki Richard MORNINGSTAR, ABD'nin Güney Kafkaslara yönelik stratejisini;

- 1- Ülkelerin bağımsızlıklarının ve egemenliklerinin desteklenmesi, iktisadi ve siyasi yeniliklere destek verilmesi,

¹⁰⁷ Ahmet Taşağıl, "Hammadde Kaynaklarının Kullanımının Türk Dünyasındaki Problemlerin Çözümüne Etkisi", **Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri**, eds. Necdet Öztürk-Ali Satan, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 68.

¹⁰⁸ Elnur Hasan Mikail, "ABD'nin Kafkasya Politikası", **Politika Dergisi**, Sayı 24 (Temmuz-Ağustos 2010), s. 45.

¹⁰⁹ Emin Gürses, "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet", **Avrasya Dosyası**, VII/1 (Ekim 2001), s. 262.

2- Bölge ülkeleri arasındaki iktisadi işbirliğinin çoğaltılması,

3- ABD'nin enerji güvenliğinin tesis edilmesi bölgedeki doğal gaz ve petrolün dünya pazarlarına ulaşımının daha kolay hale getirilmesi,

4- ABD şirketlerinin ticari çıkarlarının sağlanması, şeklinde özetlemiştir.

ABD, ikinci dönemde Rusya'dan ayrılarak Güney Kafkasya devletlerini Batı sistemine entegre etmeye çalışmıştır. Bunda en önemli etken, kendisini bertaraf etmeye yönelik ABD politikalarına karşı duran Rusya'nın ABD karşıtı bir politika izlemesi ve imparatorluk günlerini anımsatan faaliyetlere girişmesi olmuştur.¹¹⁰ ABD politikasının ana hatlarını ise şu dört unsur oluşturuyordu: Bölge ülkelerindeki siyasi ve iktisadi reformların hızlandırılması; daha önce gerçekleşmiş olduğu halde gerginlik yaratan, etkisi süren çatışmalarla sürmekte olan çatışmaların sonlandırılması; enerji kaynaklarının ve hatlarının güvenliği; ABD'nin uluslararası şirketlerinin ticarî haklarının genişletilmesidir.¹¹¹

İkinci dönemde ABD enerji koridorlarının meydana getirilmesine yönelik gayret göstermiştir. Bölgede istikrarlı yapının oluşturulmasına dair Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki problemlere müdahalede bulunmayan ABD, Güney Osetya ve Abhazya problemlerin giderilmesine yönelik taraflara çağrı yapmış olsa da, bununla ilgili başarılı olamamıştır.¹¹²

Üçüncü safha olarak 11 Eylül 2001 tarihi saldırısı ile ABD Ortadoğu siyasetinin ve anti terörist politikalarla paralel şekilde bölge ülkeleriyle birlikte hareket etmeyi daha fazla önemsemeye başlamıştır. Örnek olarak; Azerbaycan'ın sınırlarının kontrol edilmesine yarayacak araçların alınmasına yönelik birlikte hareket edilmiştir. 11 Eylül sonrası ABD'nin genellikle bölge ülkeleriyle ilişkileri özellikle de Azerbaycan ile ilişkilerinin arttığı ifade edilebilir. Bilhassa Irak savaşı ve Afganistan müdahalelerinde Ortadoğu ile sınır komşusu olan Azerbaycan'la birlikte hareket etmeyi gerekli görmüştür. Azerbaycan'a karşı çoğalan ilginin

¹¹⁰ Sönmez Can, "Jeopolitik Açıdan Kafkasya", **Avrasya Dosyası**, III/4 (Kış 1996), s. 208

¹¹¹ Mesut Hakkı Çaşın, "ABD'nin Kafkasya Politikasında Rusya ile Ortaklık ve Rekabet Paradoksunun Olası Gelişmelerini Anlamak", **Orta Asya ve Kafkasya "Rekabetten İşbirliğine"**, der. Tayyar Arı, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010, s.336.

¹¹² Kasım, a.g.e., 2009: 188.

başka bir nedeni de OPEC'e üye olmamasıdır.¹¹³

Dünyanın farklı bölgeleriyle benzer şekilde ABD bölgeye girerken askeri üsler ve güçlü siyasi bağlantıları amaçlamıştır. Rusya'nın eskiden etkisi altındaki bölgede çok sayıda açan ABD, Hazar'ı da önemsemektedir. Bunun ilk sebebi Hazar Havzası'nın alternatif bir enerji kaynağı olmasıdır. Havza, Avrupa başta olacak şekilde Batı piyasasına alternatif enerji sağlayacak ve enerji pazarındaki çekişmeyi azaltacaktır. Bölgenin Rusya veya Çin'in denetimi altına girmesi ABD'nin küresel güç mücadelesine yönelik bir tehdit kabul edilmiştir. Farklı bir sebep de İran'dır. İran'ın etkisini çoğaltması arzu edilmediği gibi, bölge İran'ı çembere almada da önem arz etmektedir.

Bilhassa, Azerbaycan, İran'a karşı yararlanılabilecek bir araç konumundadır. 1990 yıllardan beri İran'ı çember içine alma siyaseti güden ABD'nin, Hazar Havzası'nda yandaşlar edinmeden bunu yapması mümkün değildir. ABD'nin bölgeyi önemsemesinin diğer bir sebebiyse, Hazar'ın Ortadoğu petrollerine geçiş yolu olmasıdır. Bölge Ortadoğu'yla bütün olarak göz önüne alındığında çok büyük bir enerji sahasının alt parçasıdır. Bölgenin Rusya'nın denetimi altında olması, ilerleyen süreçte Ortadoğu petrollerinin de kontrol edilememesine neden olabilir kaygısı vardır.

ABD enerji konusunda Türkiye'yle beraber BTC'nin meydana gelmesini destekleyerek önem arz eden bir gelişme gerçekleştirmiştir. İlave olarak askeri güvenlik konusunda da ABD Hazar Denizi'ni kontrolüne alacak bir Hazar Gücü meydana getirmek için Azerbaycan ve Hazar kıyısında bir üs kurmaya çalışmaktadır.

Bu kapsamda, ABD, Bakü'ye deniz kıyı güvenliği için gereken askeri ve teknik desteği sağlamaktadır. Son dönemde artan Amerikalı askeri ziyaretçiler de ikili ilişkilerin seyri hakkında bilgi vermektedir. Askeri eğitim ve işbirliğine ek olarak Azerbaycan Irak'ta ABD'nin yanında asker bulunduran ender Müslüman

¹¹³Sinem Kocamaz, "Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Çerçevesinde Transkafkasya Ülkeleri İle İlişkileri", Cilt:2, Sayı: 4, 2007, s. 75-76

ülkelerdendir.¹¹⁴

ABD, bölgenin en zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Azerbaycan'da ispatlanmış yaklaşık 7-13 milyar varil petrol rezervi olduğunu bildiğinden dolayı enerji endüstrisine 1995-2003 yılları arasında 3,7 milyar USD'lik yatırım yapmıştır.¹¹⁵ ABD'nin petrol tüketim miktarının 2020'li yıllarda yaklaşık %30 oranında artacağı göz önüne alındığında, Azerbaycan'ın ABD için ne kadar önemli bir ülke olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ABD'nin Azerbaycan politikasının gövdesini Hazar petrolerini güvenli bir şekilde Batı'ya aktarmak oluşturmaktadır.¹¹⁶

Petrol merkezli bir Azerbaycan siyaseti yürüten ABD, bu yöndeki ilk somut adımı Azerbaycan petrolerinin çıkarım ve işletimine yönelik proje ile attı. Proje, Hazar Denizi'ndeki Çırağlı, Azeri ve Güneşli petrol yataklarının 30 yılına değerlendirilmesini ve 7,4 milyar dolar yatırımla 511 milyon ton petrol üretimini kapsıyordu.¹¹⁷ Azerbaycan petrolünden %40 ile büyük bir payı ABD'ye vererek Rusya'yı dengeleyebilecek ve dizginleyebilecek bir müttefik kazanmış oldu.¹¹⁸

ABD'nin Güney Kafkasya'da yürüttüğü Azerbaycan- Ermenistan politikasında önemli husus Dağlık Karabağ sorunudur. Ancak, bu başarısızdır.¹¹⁹ Ermenistan'ın Azerbaycan ve Türkiye ile olan kötü ilişkileri de Batı ile temasını engellemektedir. Ermenistan'ın Batı'ya açılan en önemli yolu olan Türkiye, Karabağ sorunu nedeniyle Alican Sınır Kapısını kapatmıştır.

11 Eylül olaylarından sonra Bush yönetimi Dağlık Karabağ savaşından dolayı uygulanan 907 sayılı ek maddeyi yürürlükten kaldırmıştır. ABD Dağlık Karabağ probleminde Azerbaycan'dan yana tutum sergilemiştir. Azerbaycan'a direk

¹¹⁴ Sedat LAÇINER, "Hazar Enerji Kaynakları Ve Enerji-Siyaset İlişkisi" 1 No: 1, 2006, s.35-36-37

¹¹⁵ A. Necdet Pamir, "Kafkasya'daki Enerji Kaynaklarının Arz Güvenliği ve Kafkasya Siyasetine Etkileri", **Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya**, eds. Yelda Demirağ-Cem Karadeli, Ankara: Palme Yayıncılık, 2006, s.170.

¹¹⁶ Çağrı Kürşat Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006, s.186.

¹¹⁷ Atakan Gül ve Ayfer Yazgan Gül, **Avrasya Boru Hatları ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1995, s.56.

¹¹⁸ İdris Bal, "ABD'nin Orta Asya Politikası", **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, edt. Emine Gürsoy-Naskali, Erdal Şahin, Haarlem: SOTA, 2002, s. 235.

¹¹⁹ Kasım, a.g.e., 2009: 181.

Amerikan desteğine engel olan yasanın durdurulması, Azerbaycan–ABD ilişkilerinde önem arz etmektedir. Yönetime geldikten sonra bölgede etkin dış politika güden Aliyev, Rusya ile ABD arasında dengeli bir politika izleyerek iç ve dış siyasette verimliliğin artırılması bakımından bölgede istikrarlı bir yapı tesis etmiştir. Azerbaycan sahip olduğu tek koz olan doğal kaynaklarından ülke yararlarına fayda sağlamıştır.¹²⁰

ABD ve Azerbaycan ilişkileri bakımından değerlendirildiğinde, Ermeni diasporasının etkisiyle ilk etapta problemle ilgilenmeyen ABD, ilerleyen süreçte enerji konusunda gerçekleştirdiği yatırımları güvenli kılabilmek için bölgenin istikrarını önemsemiştir. Aynı zamanda 11 Eylül saldırılarıyla ABD askeri güçlerinin Irak ve Afganistan’da yer alması Azerbaycan ile ilişkilerini daha önemli hale getirmiştir.¹²¹

Terörle mücadele ABD’nin Hazar’dan gelen petrol ve doğal gazının Batı pazarına nakledilmesinin güvenliğini sağlama fikriyle de ilişkilidir. Bununla benzerlik arz eden teşebbüsler Clinton hükümeti döneminde, Pentagon’un Azerbaycan silahlı kuvvetleriyle etkileşime geçmesiyle ve askeri destek verilmesiyle devam etmiştir.¹²²

Eğer Azerbaycan Rusya’ya karşı desteklenseydi ve Ermenistan’a dur denseydi, toprak bütünlüğünü sağlamış ve demokrasi mücadelesinde önemli bir mesafe kat etmiş olacak olan Azerbaycan, ekonomik ve siyasi olarak, Batı dünyasının bir parçası haline geleceğinden, Azerbaycan Rusya’nın ve hatta İran’ın bu bölgede nüfuz sahibi olmasının önünde ciddi bir engeli teşkil edecekti.¹²³

Ankara’yla Hazar Denizi havzası ve Orta Asya’nın geleceğine dairesürekli görüşmeler, Türkiye’de ABD’yle stratejik ortaklık hissini destekleyecektir. Aynı zamanda Amerika Türkiye’nin, Azerbaycan’da, Bakü’den başlayarak Akdeniz kıyısında Ceyhan’a devam eden boru hattının Hazar Denizi havzası enerji kaynaklarının ana çıkışı olarak hizmet etmesi yönündeki isteklerini de güçlü

¹²⁰Babayeva, **a.g.e.**, 2013: 51

¹²¹Kocamaz, **a.g.m.**, 2007:89.

¹²² İzmir, **a.g.e.**,2003:191

¹²³ M.Vedaat GÜRBÜZ, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara,Kasım 2010,s.279

biçimde desteklemelidir.¹²⁴

ABD Rusya'yı baskı altında tutma, çevresini sarma ve nüfuz alanını daraltma açısından; İran halklarını etkileme ve onun etki alanını kırma açısından ve Hazar'ın zengin kaynaklarını Batı'ya aktarma açısından Azerbaycan, ABD için tarihi güç bir stratejik üldedir. ABD burada, Rusya ve İran'ı baskı altında tutmaya çalışmasının yanında bu ülkeyi etki alanları altına almalarını da engellemeye çalışmaktadır.

Dünya enerji pazarında tekel olma yolunda hızla ilerleyen ve enerji kaynaklarını siyasi arenada ustaca kullanan Rusya'ya karşı, ABD'nin Azerbayca politikası, Rusya'yı enerji koridoru olmaktan çıkarmak üzerinedir.¹²⁵

Soğuk Savaş sonrası ABD, yukarıda da dediğimiz gibi, Azerbaycan'a yönelik sağlam bir politika geliştirmekte zorlanmıştır. Bunun nedeni yıllarca dışa kapalı olması ve ABD'nin ülkeyle ilgili sağlıklı haberler alamamasıydı. Belki de bu yüzden ABD'nin ilerleyen yıllardaki Azerbaycan politikası sağlam bir temele oturamamıştır. Buna rağmen ABD, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından hemen sonra Azerbaycan'ın demokrasiye geçiş sürecinde yardım etme ve enerji kaynaklarının Batı'ya güvenli bir şekilde aktarımı yönünde bir politika izlemiştir.¹²⁶

Tabiatıyla Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç olan ABD'nin tutumunun da belirtilmesi gerekir. İtiraf etmek gerekirse, ABD'nin bölgeyle ilgisi başlangıçta yanlı ve sınırlı kalmıştır. Tüm büyüklüğüne karşın ABD'nin, iki büyük sorunla eş zamanlı olarak ilgilenebilme yeteneği olmadığı bilinen bir gerçektir. Biraz da bu nedenle de olsa Azerbaycan ile gerektiği gibi ilgilenemedi. Esasen karmaşık olan Azerbaycan tablosu, yukarıda sayılan ve sayılmayan diğer etkenlerin sahneye çıkmalarıyla daha da çetrefil hal alacaktır.

¹²⁴Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İnkılap Kitabevi,2005,s.278.

¹²⁵ Vassilis K. Fouskas, **Balkanlar-Ortadoğu-Kafkasya: Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları**, çev. Ali Çakıroğlu İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 2004, s. 33.

¹²⁶ Zeynep Dağı, **Rusya'nın Dönüşümü: Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika**, İstanbul: Boyut Kitapları, 2002, s. 229.

2.4. ÇİN HALK CUMHURİYETİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

SSCB'nin dağılmasıyla Rusya'nın boşalttığı alanda en fazla yarar sağlayanlardan biride Çin'dir. Çin, insan gücü ve yayılcı potansiyeli bakımından bölgenin en güçlü ülkelerindedir. Özellikle çok istikrarlı büyüyen bir sanayisi mevcuttur. Büyümesini sürdürebilmesi için Azerbaycan ve Hazar havzası petrol ve doğal gaz kaynaklarına ihtiyacı vardır. Çin sadece ekonomik olarak bölgeye yönelmemekte, aynı zamanda yenedünya düzeninin en önemli aktörlerinden biri olarak kendisine bir yaşam sahası yaratmak istemektedir. Bu maksatla da yakınında istikrarlı işbirliği ve barış içinde olduğu ülkelere girebilmektir.

Güney Kafkasya genelinden Azerbaycan özeli değerlendirildiğinde, Azerbaycan-Çin ilişkilerinde öncelikli husus şüphesiz Haydar Aliyev'in 7-10 Mart 1994 tarihleri arasında yaptığı Çin ziyaretidir.¹²⁷

Azerbaycan jeopolitik açıdan iki dünya arasındadır ve enerji rezervleri dış siyasetinin bölgesel ve ulusalyeniliklerin haricindeki küresel yeniliklerden de etkilenmektedir. Azerbaycan kendi jeopolitik hareketine küresel kesişi de yansıtmıştır. Meselelerin önemli bir kısmında Azerbaycan riskli şekilde davranmaktadır. Ülke haricinde meydana gelen bazı kaynaklar, petrol faktörünün Azerbaycan'ın jeopolitik faaliyetlerini teşvikini azaltmak amacıyla girişim yapmaktadır. Jeopolitik yapısındaki karışıklık, temelde onun coğrafi konumundan doğmaktadır. Doğal savunma mekanizmalarının olmaması, kuzeyde bu mekanizmaların yetersizliği, tarihsel süreçte kuzeyden güneye ve güneyden kuzeye gerçekleştirilen askeri harekâtlar karşısında bölgeyi savunmasız hale getirmiştir.¹²⁸

Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi'nin verilerinde Hazar'ın Azerbaycan'daki

¹²⁷ Roman Muzalevsky, "China's Engagement with the South Caucasus: Limitations and Prospects", CACI Analyst, 06.09.2010, <http://caciaanalyst.org/?q=node/5342>, Erişim Tarihi: 22.04.2016.

¹²⁸ Cavid Veliev, "Azerbaycan Dış Politikasının Enerji Boyutu", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2006, s. 61.

rezervlerinde yaklaşık 80 milyar ton petrol bulunduğu düşünülmektedir.¹²⁹

Diğer taraftan üretimin devam ettiği noktalar datahmini 200 milyar ton doğalgaz sahip olan Azerbaycan'ın "Şahdeniz"de doğalgaz kaynağının tahmini 1 trilyon m³ olduğu belirlenmiştir. Risk etmeni de göz önüne alınarak gerçekleştirilen değerlendirmelere göre Azerbaycan'da toplam 10, 7 trilyon m³ jeolojik gaz kaynağı yer almaktadır.¹³⁰

Gerçekleştirilen hesaplamalara değerlendirildiğinde petrol kaynakları Orta Doğu ya da Basra Körfezi kaynaklarıyla karşılaştırılmayacak Azerbaycan'ın petrolü dünya enerji piyasasında Hazar enerji kaynaklarıyla beraber ele alınmaktadır. Aynı zamanda Azerbaycan petrolünün kaliteli oluşu ve dünyadaki petrol fiyatlarının artması Azerbaycan petrolüne daha fazla ilgi gösterilmesini sağlamaktadır.¹³¹ Bundan dolayı Azerbaycan'ın jeostratejik önemi artmaya devam etmektedir. Bunun bilincinde olan devlet ve işletmeler Azerbaycan'la enerji anlaşmaları yapmayı istemektedir. Azerbaycan'da enerji yataklarına dair uluslararası görüşmelerde Çin ve işletmeleri yakın bir şekilde ilgilenmişlerdir. Enerji Azerbaycan'ın Asya'yla etkileşimlerinin iyileştirilmesine olanak tanımıştır. Bu kapsamda 4 Haziran 2003 tarihinde Çin'in Sengli petrol şirketiyle Azerbaycan'ın SOCAR arasında Pirsaat petrol yatağı ile ilgili 80 milyon USD'lik anlaşmaya varıldı. Çin devleti bununla birlikte Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun inşaatına da yardım edeceğini ifade etti. Çin projenin doğu-batı işbirliğini yükselteceğini ve tarihi İpek Yolundan da ticaretin çoğalacağını ön görmektedir.¹³²

Azerbaycan'ın uluslararası siyasetiyle uyumlu şekilde Azerbaycan-Çin ilişkileri değişkenli arz etmektedir. Çin uzun bir müddet, Azerbaycan'ı kendisine karşı tehditlerin geçiş noktası kabul etmiştir. Haydar Aliyev tarafından yönetilen politikayla birlikte bu durum belirli oranda farklılaşsa da Çin'in algılarının bütünüyle farklılaştığını söylemek mümkün değildir. Çin'in Ermenistan'a füze

¹²⁹"Oil, gas production to double in 2007", **The European Weekly**, Issue Number 682, June 18 - 24, 2006.

¹³⁰ Osman Nuri Aras, "Azerbaycan'ın Ekonomik Yapısı ve Enerji Kaynaklarının Ekonomik Önemi", **2023 Dergisi**, 27. Sayı, (15 Temmuz 2003), s. 27.

¹³¹ Veliev, **a.g.e.**, 2006: 126.

¹³² Veliev, **a.g.e.**, 2006: 190.

satışında Çin yetkililerinin durumu bilmediklerini ifade etmelerinininandırıcı olmadığı düşünülmektedir. Çin yakın zamanda, Azerbaycan'ın Batı ile ilişkilerinden dolayı Azerbaycan'dan memnuniyetsiz bir haldedir.¹³³Azerbaycan-Çin ilişkileri geçmişten bugüne artarak devam etmiştir.

2.5. İRAN İSLAM CUMHURİYETİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

Sovyetler Birliği'nin dağılması, İran bakımından değerlendirildiğinde oldukça önemli neticeler ortaya koymuştur. Bu sonuçların hem olumlu hem de olumsuz tarafları bulunmaktadır. Rusya ile olan sınırının kalmayışı buna karşılık hem politik hem askeri olarak Rusya ile karşılaştırılmayacak Türkmenistan, Azerbaycan ve Ermenistan karşı karşıya kalmıştır. Orta Asya'da ve Güney Kafkasya' da yeni oluşan devletler İran tarafından bir fırsat olarak görülmüştür. Bunun yanı sıra nüfuzunu arttırmak için de yeni bir alan olarak algılayarak yalnızlıklarından kurtulacakları düşünülmüştür.¹³⁴

Azerbaycan'ın İran ile birleştirilmesini içeren Büyük İran terimi bir taraftan milliyetçi bir yaklaşım olarak değerlendirilirken diğer taraftan tehdit içerikli bir politika olarak da değerlendirilebilmektedir.

Güney Kafkasya bölgesi İran için iki tehdit içermektedir. Birincisi, etnik tehdittir ki bu Güney Azerbaycan'dan kaynaklanmaktadır. İkincisi ise Azerbaycan'ın Batı'nın nüfuz alanına dönüşümüdür. İran, sınırları içinde bulunan Azeri nüfusa karşı gerçekleştirmiş olduğu baskıcı politikalara karşı dönem dönem isyanlarla karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu durum bu bölgenin özellikle Tahran için bir tehdit olabileceği değerlendirmesinin yapılmasına sebep olmuştur. Böyle bir algının olduğu bir ortam ve dönemde Azerbaycan'ın Kuzey Azerbaycan'da doğması İran'ın tedirgin olmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda özellikle Elçibey dönemindeki Güney Azerbaycan söylemi var olantedirginliği fazlasıyla arttırmıştır.¹³⁵ İran karşı karşıya olduğu bu tehdidi izole etmek için çift yönlü bir

¹³³ Araz Arslanlı, "Haydar Aliyev Döneminde Önemli Ülkelerle İkili İlişkiler", **Kafkasya Uluslararası İlişkiler Stratejik Araştırmalar Merkezi (KUİSAM)**, 21 Aralık 2011, www.ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=39&Pid=10&Lang=TR, Erişim Tarihi: 22.04.2016.

¹³⁴ Kamil Ağacan, İran'ın Kafkasya Politikası, <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0163-iraninkafkasvapolitikasi.htm>, Erişim Tarihi: 24.04.2016.

¹³⁵ Kamil Ağacan, a.g.m.

politika izlemek zorunda kalmıştır. Bu politikalardan biri Azerbaycan'ın İran'da bulunan Türk vatandaşları üzerinde oluşan etkisini sınırlandırmak olmuştur. Diğer bir izlediği politika ise Şii ideoloji ile Azerbaycan'ı etkisi altına almaya çalışmak olmuştur. Bu bağlamda Bakü yönetimini istikrarsız kılmak için politikalar geliştirmiş, milliyetçi Elçibey yönetimini düşürmek için darbecilere destek olmuş, diğer taraftan Karabağ savaşında Ermenileri destekleyerek Bakü'nün güçsüz kalmasını amaçlamıştır. Bu savaşta Ermenilere ekonomik, enerji ve askeri yardımlarda bulunmuştur. İran dış politikası temel prensip olarak ülkelerin toprak bütünlüğünü savunurken self-determinasyon hakkını reddeder. Çünkü self determinasyon hakkını kabul etmesinin gelecekte kendisi içinde örnek olabileceğinden endişelenir. İran Ermenistan'ı destekleyerek hem Azerbaycan'ın güçsüz ve istikrarsız kalmasını sağlamış hem de kuzey sınırları üzerinden gelebilecek olan Türk etkisinden korunmayı amaçlamıştır. Ayrıca, Rusya ile sıkı ilişkileri bulunan Ermenistan'ı desteklemekle Ermeniler aracılığıyla Hazar'ın hukuki statüsü sorununda Moskova'nın desteğini almayı da planlamıştır. Ayrıca Ermeni diasporası aracılığıyla onların ABD ve Avrupa'daki lobi faaliyetlerinden yararlanmak da istemiştir.¹³⁶

Bakü'yü sınırlandırmak isteyen İran, bu çerçevede Hazar Denizi'nin hukuki statüsünü de tartışma konusu hale getirmiştir.¹³⁷ Hazar Denizi'nin statüsü İran ve Rusya arasında akdedilen 1921 ve 1940 tarihli iki anlaşma ile düzenlenmesine rağmen bu iki anlaşma Hazar'da ulaşım ve balıkçılık konularını ele almakta ve yalnızca Hazar'ın deniz yüzeyinin ve tabanının ortak kullanımını öngörüyordu. Dolayısıyla deniz hudutlarının saptanması, kıta sahanlığı ve kaynakların paylaşılmasına dair bir düzenleme getirmemekteydi.¹³⁸ Bu anlaşmalar herhangi bir sınır çizmemesine rağmen taraflar Sovyet döneminden önce kabul edilen Astara- Hasankulu hattını gayri-resmi sınır olarak kabul etmişler bu da İran'a Hazar Denizi'nde %14'lük bir alanın sahibi olmak imkanı veriyordu. 1970 yılında SSCB'nin sahip olduğu alanlar dört Sovyet cumhuriyeti

¹³⁶ Veliyev, a.g.e., 2007: 68.

¹³⁷ Mustafa Gökçe, "Soğuk Savaş Öncesinden Günümüze İran'ın Hazar Denizi Siyaseti", **Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2011, Sayı 6, s. 153-176.

¹³⁸ Süleyman Sırrı Terzioğlu, "Hazar'ın Statüsü Hakkında Kıyıdaş Devletlerin Hukuksal Görüşleri", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, Sayı 5, 2008, s. 23-40.

arasında orta hat yöntemiyle ve milli sektörler oluşturularak paylaşılır. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'ın sektörlerinde batılı şirketlerle yapılan anlaşma hazırlıklarına İran tarafı da dâhil olmak istemiştir. Bu dönemde Hazar'ın hukuki statüsü hususunda Azerbaycan'ın görüşlerini destekleyen İran, ABD'nin itirazlarıyla petrol üretim anlaşmalarından çıkarılınca Hazar'ın statüsü politikasında radikal değişiklikler yapmış ve Hazar'ın ortak kullanımı statüsünü savunmaya başlamıştır. Buna göre Hazar Denizi'ne kıyıdaş ülkelerin her biri %20'lik paya sahip olacaktır. Kazakistan ve Türkmenistan petrol ve doğalgazının kendi topraklarından geçmesini isteyen İran için Hazar'ın milli sektörler bölünmesi bu imkanı ortadan kaldıracaktır, boru hatları Hazar Denizi'nin dibinden geçerek Azerbaycan üzerinden Batı'ya iletilebilecektir. İran açısından Güney Kafkasya'daki ikinci tehdit odağı, bölgenin Batı'nın nüfuz alanı haline dönüşmesidir. Bunu engellemek isteyen İran, Batı etkisine karşı Rusya'nın Azerbaycan'daki etkinliğini desteklemiştir.¹³⁹ İran'ın Güney Kafkasya'yı Rusya'nın nüfuz alanı olarak görmesi ve Azerbaycan'a karşı da Ermenistan'ı desteklemesi, bu ilişkinin Moskova-Erivan-Tahran ittifakı olarak ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Rusya'nın müttefiki olduğu için ABD ve Batı'ya mesafeli duran Ermenistan, bu tutumuyla İran için bir sorun teşkil etmemiş hatta Azerbaycan'la olan sorunu nedeniyle, Azerbaycan'ı sınırlayan bir etki yarattığı için bilakis İran tarafından desteklenmiştir. Buna karşılık Azerbaycan'ın Batı eğilimli bir politika izlemesi Tahran tarafından tedirginlikle izlenmekte ve Bakü'ye Batı ile ilişkilerini sınırlı tutması yönünde tehdit merkezli politikalarla baskı uygulamaktadır.¹⁴⁰ İran Ermenistan'ın bağımsızlığının hemen ardından askeri işbirliği de başlamış, buna sebep olarak da 1992 yılında Azerbaycan'da iktidara gelen Elçibey yönetiminin Türkiye ve Batı yanlısı politika yürütmeye başlaması gösterilmiştir. 1994 yılında Haydar Aliyev'in "Asrın Anlaşması" olarak nitelediği anlaşmada İran'a pay verilmemesine cevap olarak Tahran hemen Ermenistan ile petrol boru hatlarını da içeren bir anlaşma imzalamıştır.¹⁴¹ Hazar petrolünün dünyaya ulaştırılması için inşa edilen BTC

¹³⁹ Tayyar Arı, **İran, Irak, ABD**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 328.

¹⁴⁰ Veliyev, **a.g.e.**, 2007: 85.

¹⁴¹ Fikret Ertan, "İran Ermenistan Hattı Gerçekleşiyor", <http://zaman.com.tr/dunya/iran-ermenistan-hatti-gerceklesiyor> 160059.html, Erişim Tarihi: 24.04.2016.

petrol boru hattı Ermenistan ve İran'ı dışarıda bırakmasına karşılık olarak bu iki ülke Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru' nu oluşturmaya büyük önem vermektedirler. Böylece İran-Ermenistan – Gürcistan – Ukrayna-Rusya güzergahıyla İran Karadeniz-Rusya ve AB'ye ulaşırken Ermenistan'da transit ülke olması nedeniyle ekonomik olarak rahatlayacaktır.¹⁴²

İran, Ermenistan-Gürcistan-Rusya-Ukrayna üzerinden doğalgazını Avrupa pazarlarına ulaştırmak, üzerindeki izolasyonu azaltmak ve Türkiye-Azerbaycan ittifakının enerji alanındaki gücünü azaltarak ABD'nin Güney Kafkasya bölgesindeki nüfuz arayışını da sınırlandırmak amacındadır.

---

¹⁴² Hasan Mikail Elnur, "ABD'nin Kafkasya Politikasının Güvenlik Boyutu", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 4, No:2, 2012, s. 88.

III. BÖLÜM. AVRUPA BİRLİĞİ' NİN KOMŞULUK POLİTİKASI

AB'nin son dönemde benimsediği stratejik politika malzemelerinden birisi; Akdeniz etrafında Doğu Avrupa'da ve Güney Kafkaslarda komşusu veya yakınındaki ülkelerle kapsamlı ortaklık ve birlikte hareket etmeyi esas alan Avrupa Komşuluk Politikası'dır. Tam üyelik olmasa bile, Birliğin siyasi, iktisadi ve sosyal değerleri kapsamında bahsi geçen devletlerin entegre olmasıyla üst düzey bir vizyonu olan bu politikanın gerçekleştirilmesi, esasında Birliğin karşılaştığı büyük problemlerin giderilmesi ve Birliğin bazı global stratejilerini faaliyete geçirme gayeleriyle ilgilidir. Öncelikli gaye bakımından, bilhassa Birliğin karşılaştığı yasal olmayan göç, uyuşturucu ve kadın ticaretiyle enerji açığı problemleri gidermede yararlanılmasına yönelik Avrupa Komşuluk Politikası; diğer gaye bakımından da Birliğin etki alanını büyütme ve küresel dengelerde söz söyleyebilme amaçlarının bir aracıdır.¹⁴³

AKP, komşu ülkelerle AB'nin 2004 yılında genişlemesinin faydalarını paylaşmaktadır. AB üyeliğinden farklı bir yol olarak denge ve güvenlik konularına yöneliktir.

AB ile yakın ilişkileri artan Komşu ülkelere siyasi işbirliği ve ekonomik entegrasyonu kapsayan imkanlar sunar.¹⁴⁴

Aralık 2003'te AB güvenlik stratejisini de düzenleyen AKP, genişleyen AB'nin stratejik amaçlarından biri olan komşularının güvenliğini sağlamayı da düzenler.

AKP tamamen demokratik değerlere bağlı olan düzenli toplumlar inşa eder. AB komşu ülkelerin ileriye yönelik planlarına destek vermeyi sürdürmüştür.

AKP içinde her ülkenin AB ile ilişkileri geliştirmesi, politika, piyasa ekonomisinin prensipleri ve insan haklarına saygılı, iyi yönetim, hukuk kuralları ve demokrasi değerlerin paylaşımının sürdürülmesine bağlıdır.

Tarihi ipek yolunun köşe taşı olarak, Karadeniz Ülkeleri İle Batıya, Rusya ile Kuzeye, Çin ile doğuya, Türkiye, İran, Pakistan ve Hindistan ile güneye önemli

¹⁴³Hakan Samur, "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış 2009, C. 8, S. 27, s.s.18- 35.

¹⁴⁴Demirağ, **a.g.m.**, 2004-2005:98.

bağlantı yollarına sahip olan bölge, coğrafi olarak genişlemiş bir Avrupa Birliği ile yakındır. Aynı zamanda geleneksel ve kültürel olarak da, farklı etnik yapıdan dolayı bölgede çatışmalara artmasına neden olur.

1 Mayıs 2004 tarihinde genişleme ile AB yeni üyelere sahip olarak, eski üyelerine çeşitli kazanımlar sağlayacaktır. Örneğin; Litvanya ve Letonya, üç Güney Kafkasya ülkesiyle askeri anlaşmalar yapmaktadır.¹⁴⁵

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Avrupa Komşuluk Politikası tarihi büyüme meydana gelmeden önce şekillenmeye başlamaktadır. Zamanın AB Komiseri Chris Patten ve Yüksek Temsilci Javier Solana Geniş Avrupa isimli bir mektupla büyümeden sonra AB'nin yeni hudut komşuları Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya'ya ile ilgili siyasi düsturun kapsamını belirlediler.¹⁴⁶ Bu devletlerle birlikte hareket etmenin önemini ifade ederek, yasal olmayan göç, kaçakçılık ve bölgesel krizler gibi problemlerin Avrupa Birliği'ne yansımalarıyla ilgili korkularını belirttiler. Devam eden süreçte dönemin Komisyon Başkanı Romano Prodi de bir konuşmasında "Fas'tan, Rusya'ya ve Karadeniz'e kadar Birliğin etrafında bir dostlar çemberi" olması arzusunu ifade etti (2002).

AB'nin çevresinde bir "refah ve dostluk ortamı geliştirmesinin" gerektiğini ifade eden Geniş Avrupa Komşuluğu: Doğu ve Güney Komşulukları ile ilişkiler için Çerçeve belgesi 11 Mart 2003 tarihinde sunuldu (European Commission 11 Mart 2003).

Bu belgede Güney Akdeniz ülkelerinin haricinde Rusya, Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya ile birlikte, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistandahil edilmişti.

Çerçeve belgesi kapsamında komşu ülkeler AB'nin ortak pazarına katılabilecek ve AB ile bu ülkeler arasında bireylerin, ürünlerin, hizmetlerin ve sermayenin

¹⁴⁵Demirağ, a.g.m., 2004-2005:99.

¹⁴⁶ Christopher Patten ve Javier Solana, (7 Ağustos 2002), Wider Europe, Danimarka Dışişleri Bakanlığına Mektup, Brüksel.

serbest dolaşım imkanı olacaktır. Fakat Komşuluk Politikası kapsamındaki devletler ortak değerlerin muhafazasına yönelik ilerleme kaydedecek, politik, iktisadi ve kurumsal reformlar yapacak ve yasalarını AB müktesebatına uyduracaklardı. 19-20 Haziran 2003 tarihleri arasında Selanik Zirvesinde ise komşu devletlere yönelik en önemli teşvik olan kişilerin serbest dolaşımının nihai metinde yer almaması komşuluk politikasının stratejik ve siyasi etkisini yitirmesine neden olmuştur. (Presidency Conclusions 20 Haziran 2003).

AB'nin Mayıs 2004 yılındaki tarihi genişlemesinden sonra aynı ay Konsey, Avrupa kıtasında güvenlik ve refahın iyileştirilmesi amacıyla önemli bir gelişme gerçekleştiğini ifade ederek Avrupa Komşuluk Strateji Belgesi'ni onaylamıştır (European Commission 12 Mayıs 2004). Komşuluk Strateji Belgesi'nde Avrupa Birliği'ne yeni dahil olan üyelerle beraber, AB'nin hudutlarının değiştiği ifade edilerek, bu fırsat ve tehditler içerdiğini söylemektedir. Avrupa Komşuluk Politikası bu yeni hal karşısında meydana getirilmiştir. Komşuluk Politikasının gerçekleştirilmesiyle Aralık 2003 yılında kabul edilmiş olan Avrupa Güvenlik Stratejisi'ni de uygulama imkanı doğabilecekti.

Komşuluk Strateji Belgesi'nden altı ay önce kabul edilen AGS belgesinde küreselleşme sürecinde coğrafya kavramının önemini koruduğu ifade edilerek, Balkanlardan Güney Kafkasya'ya, Ortadoğu'dan Akdeniz'e kadar Avrupa Birliği için büyük önem arz eden komşu bölgelerde AB'nin güvenli hale getirilmesi gereksiniminin üzerinde durulmaktaydı (Council of the European Union 12 Aralık 2003).

AGS belgesine göre AB'nin güvenli olması bakımından önemli olan beş tehdit vardır: Terörizm, kitle imha silahlarının çoğalması, bölgesel karışıklıklar, devletlerin bölünmesi ve örgütlü suçlar.¹⁴⁷ Bu tehditler Güney Kafkasya'yı da direk olarak alakadar etmektedir. Bilhassa, AGS'de ifade edildiği şekilde, etkinya da uyutulmuş bölgesel karışıklıklar (Transdinyester, Abhazya, Güney Osetya ve Yukarı Karabağ) terörizm ve ülkelerin bölünmesine neden olabilir ve Avrupa'yı hede alabilecek örgütlü suçlara imkan tanıyabilir. Belgede üzerinde durulan diğer bir konu da, Avrupa'nın "Etrafındaki Güvenlik Bölgesini

¹⁴⁷ Council of the European Union 12 Aralık 2003: 3-5.

Genişletme”ismiyle “Yakın bir zamanda komşu bölge haline gelecek olan Güney Kafkasya'daki sorunlarla yakından ilgilenmeliyiz”¹⁴⁸ şeklindeki ifade stratejik açıdan ön planda tutulan Güney Kafkasya problemleriyle etkin bir şekilde ilgilenilmesini zorunlu hale getiren enerji bağımlılığıdır.

İfade edilecek olursa, bölgenin dengede olması, genişlemiş Avrupa için gereklidir.

Karabağ gibi dondurulmuş çatışmalardan dolayı ortaya çıkan dengesizliğin devamlı olarak yasadışı hareketleri destekler. Örneğin, uyuşturucu ticareti, yasadışı silah ticareti, terörizm ve insan kaçakçılığıvs. konular. Bu çatışmalar çözülmediği sürece bölgede siyasi dengenin sağlanacağı garanti edilemez.

AB'nin bölgede ileriye yönelik siyasi kazanımı bunlarla bağlantılı olabilir. Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile “entegrasyon ve İşbirliği ”ne yönelik güçlü bir eylem planından bahseden AB'nin Azerbaycan özel büyükelçisi Antonius DEVRİES, tartışmalı bölge olan Dağlık Karabağ üzerine Azerbaycan ve Ermenistan arasında silahlı çatışmaları çözmek için uluslararası çabalarda önemli rol almak için çoktan hazır olduğunu açıkladı.¹⁴⁹

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI' NIN YÖNTEMİ VE İÇERİĞİ

Avrupa Komşuluk Politikası geçmiş dönemlerdeki bölgesel teşebbüslerden farklılık arz ederek AB'ye komşu devletlerarasında, bu devletlerin iç ve dış siyasetini etkisi altına almak gayesiyle ilişkiler kurulmasına dayanmaktadır. Birliğin Komşuluk Stratejisi'yle hedefi ikili temelde görüşme yapılarak, karşılıklı saptanmış amaçlar kapsamında faaliyet planları gerçekleştirmek, şartlılık prensibine dayalı tam entegrasyon gerçekleştirmek için sürekli takip sistemi oluşturmak, hudutların idaresinde birlikte hareket etmek, bölgesel ve sınır dışı problemlerin çözümünde işbirliği meydana getirmektir.¹⁵⁰

¹⁴⁸Council of the European Union 12 Aralık 2003: 9.

¹⁴⁹Demirağ, **a.g.m.**, 2004-2005:100.

¹⁵⁰ Karen Smith (2005). "The Outsiders: the European Neighbourhood Policy". **International Affairs** 81 (4):757-73.

Bir yanda ortak tercih edilen devletin sorumlulukları, öte yanda AB'nin sorumlulukları olacak şekildeki yönlüdür. Aynı zamanda, AB ile etkileşimlerinin mesafesine, kapasiteleri ve gereksinimleri doğrultusunda farklı devletlere farklı sorumluluk ve mükafatların yer aldığı farklı hareket planları da görüşülmektedir. Bunun yanı sıra, Faaliyet Planları sıfırdan belirlenmiş yasal dokümanlar değildir ve devletlerle geçmişte yapılmış Ortaklık ve birlikte hareket etmeye dayalı Anlaşmaları temeline dayandırılmıştır. Her devletin koşullarına ve AB ile etkileşimlerin seviyesine göre faaliyet planları hazırlanacağı ve görüşüleceği ifade edilmiştir. Faaliyet planlarının tamamında politik diyalog ve reform; iktisadi ve sosyal açıdan birlikte hareket etme; ticari meseleler; pazar ve düzenleyici alanlarda yenilikler; adalet konusunda birlikte hareket etme; özgürlük ve güvenlik meseleleri; ulaşım, enerji, iletişim, toplumsal meseleler, çevre, araştırma ve geliştirme sektörleriyle ilgili, insani boyut taşıyan bölümleri bulunmaktadır. Avrupa Birliği, faaliyet planlarının hayata geçirilip geçirilmediğini Ortaklık Konseyleri aracılığıyla sürekli biçimde yayınlanan ilerleme raporlarından kontrol edilebilir.

Beş yıllık neticesinde istenen seviyede ilerlenmesi halinde, Avrupa Komşuluk Anlaşması faaliyet planlarının yerine geçecekti. (European Commission 12 Mayıs 2004:4- 5).

Avrupa Komşuluk Politikasına taraf olan devletlere uygulanan teknik, AB aracılığıyla Doğu ve Merkezi Avrupa ülkelerine 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren üyelik öncesi süreçte izlenen süreç gibidir. Komisyonun büyümesinin ertelenmesinin ardından "stratejik bir vizyon geliştirerek, genişleme politikalarında kullandığı yöntemleri dış politika alanında kullanmakta olduğu" gözlenmektedir.¹⁵¹ Aynı zamanda, geçmiş dönemde üye olan devletlerle ilgili yürütülen büyüme stratejileri ile komşuluk politikasının ana farklılığı komşu devletlere bir üyelik perspektifinin olmamasıdır. Aksine, bahsi geçen politika komşu ülkelere imtiyazlı ortaklık formatında üyelik haricinde her şeyi kapsamaktadır.

¹⁵¹ Judith Kelley, (2006). "New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy". **Journal of Common Market Studies**44 (1): 29-55.

Komşu ülkelere dair perspektifi vermeden şartlılık ilkesinden yararlanmak ve netice beklemek, üyelik öncesi hazırlık aşamasında yararlanılan mekanizmaların farklılaşması gereklidir.¹⁵²

Bu teşviklerden öncelikli olarak, şu anda var olan fonların yerine geçen Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı'dır. Komşuluk ve Ortaklık Aracı faaliyet planlarının sürdürülmesine dair tasarlanmıştır ve geçmiş fonlardan daha esneklerdir.¹⁵³ 2007-2013 arası dönem için ayrılan fon miktarı yaklaşık 12 milyar USD'dir. 2000-2006 arası dönemde fonlarla kıyaslandığında Komşuluk Politikasının ne kadar önemsendiğini ortaya koymak için %32 oranında yükseltilmiştir. Aynı zamanda, miktara Rusya'yatahsis edilen payda dahildir. (European Commission 1 Temmuz 2003).

AB Komşuluk Politikasının iddiası, geçmişte yürütülen dış politika uygulamalarından farklı şekilde AB'nin komşularıyla ilgilifarklı bir bakış açısına sahip olmasıdır. Yeni politika uygulamaları daha yoğun bir biçimde değişik konularla ilgilenmektedir. AB, ortak ülkelere iktisadi entegrasyon ve etkin bir işbirliği içermektedir. AB'ye göre bahsi geçen teşviklerin üyelle aynı derecede etkinlik arz ettiği ve hali hazırdaki koşullarda komşu ülkelere en iyisini sunmasıdır. Sunulan yararlar iktisadi ve sosyal iyileşme, etkin politik ilişkiler ve iktisadi entegrasyon, öğretim, eğitim, araştırma, çevre, kültür gibi konularda topluluk programlarına dahil olarak AB'nin diğer politikalarına dahil olmaktır (European Commission 12 Mayıs 2004: 8-9).

Komşu devletlerle gerçekleştirilecek ilişkilerde üyelik perspektifinin yer almadığı düşünüldüğünde AB Komşuluk Politikasının ortaklık devletlerine verebileceği teşvikleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

1-Siyasi ve Güvenlik Alanında:

- Sıkı ve üst seviyepolitik diyalog ve birlikte hareket etme imkanı,
- Demokrasi ve hukukun üstünlüğüne yönelik iyileştirilmeye destek,

¹⁵² Rose Balfour ve Alessandro Rocta (2005). "Beyond Enlargement: The European Neighbourhood Policy and Its Tools". **The International Spectator** 40 (1): 7-20.

¹⁵³ Rutger Wissels (27 Temmuz 2006). "The Development of the European Neighbourhood Policy". **The New Neighbourhood Policy of the European Union. Foreign Policy in Dialogue** 6 (19): 7-13.

-Terörizm ve kaynakları, kitle imha silahlarının yayılması ve silah kaçakçılığı gibi ortak güvenlik sorunlarının giderilmesinde birlikte hareket etme,

-Karışıklıkların giderilmesi ve kriz yönetimi gibi konularda birlikte hareket etme (European Commission 12 Mayıs 2004: 13).

2-Ekonomik ve Sosyal Alanda:

-Yasalarla uyumlulaştırılması durumunda AB iç pazarında pay sahibi olmaya olanak sunması,

-Gümrük ve tarife dışı engellerin düşürülmesiyle iyileştirilmiş tercihli ticaret ilişkileri ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ilkelerine göre AB pazarına katılabilme olanağı,

-Çoğaltılmış mali ve teknik destek,

-AB programlarına katılım olanağı,

-İş ve sosyal politikalar gibi sosyal konularda iyileştirilmiş görüşmeler ve birlikte hareket etme,

-Komşuluk politikası dolaylı şekilde komşu devletlerin AB'nin iktisadi modeline uyumlu hale getirilerek, bu devletlerdeki yatırım ortamının iyileştirilmesine destek olacaktır. Özel sektör aracılığıyla iyileştirmenin gerçekleştirilmesi amacıyla şeffaf, sürekli ve yapıcı bir ortamın meydana getirilecektir. (European Commission 12 Mayıs 2004: 14-16).

3-Adalet ve İçişleri Alanında:

-Yasal olmayan göç, sığınmacılar ve vize politikaları meselelerinde birlikte hareket etme,

-Terörle mücadele, organize suçlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, para aklama, mali ve ekonomik suçlar alanında geliştirilmiş işbirliği,

-Asayişle ilgili meselelerde (Polis) ve yargıda birlikte hareket etme, EUROPOL ve EUROJUST gibi AB kurumlarıyla birlikte hareket etme (European Commission 12 Mayıs 2004: 16-17).

4-Diğer Alanlarda:

-Enerji politikalarında diyalog ve birlikte hareket etmeyi geliştirici

faaliyetlerin yapılması,

-Ulaşım ve telekomünikasyon konularında birlikte hareket etme,

-Avrupa Araştırma Alanı'nın ortak ülkelere açılması,

-Birlik ile komşu ülkeler arasında kültür, eğitim ve daha genel sosyal - insandan insana- bağlantıların kurulmasının teşvik edilmesi (European Commission 12 Mayıs 2004: 17-19).

3.3. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASININ AMAÇLARI

Son büyümeyle beraber Avrupa Birliği'nin hudutlarının ve komşularının değişmesi yeni imkanları ve zorlukları beraberinde getirmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası bu imkanlar ve problemlere dair kapsamlı bir proje özelliğine sahiptir ve politikanın Avrupa Güvenlik Stratejisi'nede destek olması beklenmektedir.

Bu bağlamda, 12 Mayıs 2004'de komşuluk politikasının temel belgesi özelliğindeki "Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi" yayınlamıştır.

AB'nin Komşuluk Politikası, AB'nin aday statüsü dışındaki komşuları: "İsrail, Ürdün, Moldavya, Fas, Tunus, Filistin, Ukrayna, Ermenistan, Azerbaycan, Mısır, Gürcistan, Lübnan, Cezayir, Suriye, Libya ve Belarus" olacak şekilde 16 devleti içermektedir. Bahsi geçen devletlerle Ortaklık Anlaşmaları gerçekleştirilmekte, ilerleyen süreçte de bu anlaşma kapsamında Faaliyet Planları düzenlenmektedir.

AKP'nin ana gayesi, 5'inci büyüme dalgasından sonra, AB'nin yeni komşularıyla etkileşimlerinin geliştirilmesini ve Avrupa kıtasını ayıran sınırları ortadan kaldırmaktır. Politikaların temel amacı karşılıklı refah, istikrar ve güvenliğini yükseltmek amacıyla ortak faydanın desteklenmesidir. Bu amaç kapsamında politikadaki her komşu devletin gereksinimleri dikkate alınarak, devletlere has projeler hazırlanmıştır.

Komşuluk politikası bağlamındaki bahsi geçen projelerdeki ortak hedefler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- 1- Ortak faydalar doğrultusunda birlikte hareket edilmesi, özgürlük ve demokrasinin yayılması,
- 2-yüksek seviyede iktisadi bütünleşme gerçekleştirmek ve iktisadi reformlara destek olarak komşu devletlerde refahı yükseltmek,
- 3- Avrupa Güvenlik Stratejisiyle de paralellik arz edecek şekilde komşu devletlerle kalkınma, çevre, silahsızlanma ve terörizm alanlarında birlikte hareket edilerek, istikrar ve güvenliğin yükseltilmesi.

Kapsamlı bir komşuluk politikası, komşu devletlerin, AB büyümesinden istikrar, güvenlik ve refah bakımından en üst düzeyde yararlanmalarını içermektedir. Bu gaye AB Anayasasının hazırlık çalışmalarında da kendisini göstermektedir. Komşuluk politikasının önemi Aralık 2003 yılında onaylanmış olan Avrupa Güvenlik Stratejisinde de ifade edilmiştir. Bahsi geçen stratejide, AB'nin vazifesinin yakın komşu devletlerin istikrar ve iyi şekilde idare edilmesine özel bir fayda sağlamak ve Birliğin doğusunda ve Akdeniz kıyısında yer alan devletlerde iyi yönetilen devletlerin meydana getirilmesidir. Bu kapsamda, 2004 yılı Strateji Belgesinde AKP'nin bölgesel problemlerin giderilmesiyle ilgili AB'nin desteğinin artması gündeme gelmiştir.

Geniş kapsamlı ve iddialı bir düşünceden meydana gelen komşuluk niteliklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

Komşuluk politikası:

- 1- AB'nin ana politikalarını geliştirilmiş bir biçimde bir araya getirmektedir. Böylece ortaklığın iyileştirilmesine yönelik klasik dış politika araçları geliştirilerek komşu devletlerdeki reform ve çağdaşlaşma hareketlerine katkıda bulunmaktadır.
- 2- Var olan karşılıklı etkileşimlerle kıyaslandığında, daha kapsamlı bir şekilde Birlik, politika dahilindeki komşu devletlerce gerçekleştirilen somut adımlarla paralellik arz eden iktisadi bütünleşme ve yakın politik işbirliği öngörmektedir.

3- Twinning ve TAIEX gibi programlar komşu devletlerin kullanımına hazır hale getirilmekte, politikaya mali ve teknik açıdan destek sağlanmaktadır,

4- AB'nin Orta ve Güneydoğu Avrupa'daki geçiş aşamalarına destek olmadaki başarısı ispat edilmiş tekniklerine dayandırılmış bir politika özelliğindedir.

5- Komşuluk politikasının gerçekleştirilmesi Mart 2003'te yayınlanan dokümanda da ifade edildiği şekilde komşu devletlerin Avrupa pazarına daha fazla dahil olmasına imkan sunacak biçimde, birlikte hareket etmekten daha büyük bir entegrasyonu içermektedir. AKP, iktisadi ve sosyal kalkınma bakımından olumlu etki yapacak yeniliklere destek olarak, iktisadi mevzuatların uyumu, pazarların karşılıklı daha fazla açılması ve ticaretteki engellerin sonlandırılmasını amaçlamaktadır. Dinamik bir süreçte devam eden komşuluk politikasının uygulama araçları olan Eylem Planları ise ilk adımlardır. Uygulamaların denetimi ise politika kapsamında imzalanmış olan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları ile Ortaklık Anlaşmalarının bünyesinde yapılmaktadır.

3.4. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI EYLEM PLANLARI

Eylem Planlarının temel unsurları aşağıda özetlenmiştir:¹⁵⁴

1- Ortak Değerlere Bağlılık: Bu etmen Eylem Planlarındadeğerlendirilecek ilk etmenlerdendir. Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gibi ortak değerleri kapsamaktadır. Bu alanlardaki ortak devletlerin bağlılıkları dikkate alınmaktadır.

2- Daha Etkili Siyasi Diyalog: Ortak Güvenlik Politikasıyla da bağlantılı şekilde, etkin politik etkileşimin meydana getirilmesi de eylem planlarında

¹⁵⁴ Cansu Nur Gezer, "Avrupa Birliği Komşuluk Politikası", İzmir Ticaret Odası Yayınları, Temmuz 2010, s.s. 8- 9.

yer almaktadır. Bu kapsamda, dış politika ve güvenlik meseleleri dahilinde, bilhassa bölgesel ve Uluslararası meseleler, krizlerin önüne geçilmesi, kriz yönetimi ve ortak güvenlik tehditleri meseleleri yer almaktadır.

3- Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Politikası: Ticaret ilişkileriyle birlikte, iktisadi ve teknik desteğin çoğalmasını kapsayan iktisadi konuları içermektedir. Bu süreçte kazanılan iktisadi çıkarlar doğrudan ve dolaylı şekildedir. Tarifelerin ve tarife dışı engellerin kaldırılması ve piyasa bütünleşmesi konuları doğrudan çıkarlar kapsamındadır. İktisadi uygulamaların AB iktisat modeline uyumlaştırılmasıyla bu devletlerdeki yatırım ortamının geliştirilmesi ve özel sektörün iyileştirilmesi ve istikrarlı bir yapıya getirilmesi ise dolaylı faydalardır.

Ticaret ve İç pazar: AKP, Euromed Ortaklığı paralellik arz edecek şekilde, ticaretin serbest hale getirilmesini ve bölgesel entegrasyonu kapsayan bir politika özelliğindedir. Bilhassa doğu komşuları için Ortaklık ve işbirliği Anlaşmalarının ticaretle bağlantılı prensiplerinin eksiksiz bir şekilde hayata geçirilmesi ve DTÖ' ye üyelik AKP çerçevesindeki önceliklerdendir.

4- Enerji: AKP'nin birincil etmenleri arasında yer alan komşu devletlerle stratejik enerji ortaklığının iyileştirilmesi meselesi yer almaktadır. Bilhassa enerji elde etmenin güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesiyle ilgili komşu devletlerle ortaklık büyük öneme sahiptir. Zengin petrol ve doğal gaz rezervleriyle çevrilmiş Avrupa Birliği, dünyanın en büyük enerji ithalatçısı ve ikinci büyük enerji tüketicisi durumundadır. Tahmini olarak AB'nin enerji ithalatına bağımlılığı 2030'a kadar bugünkü %50 oranından % 70 oranına çıkacaktır. Bu nedenle, Eylem Planları enerji konusunda işbirliği ve diyalogu arttırmak üzere somut adımlar içermektedir.

5- Ulaşım: AB ve komşu ülkeler arasındaki ticaret ve turizm eylemlerinin çoğalmasına yönelik etkin ve sürekli ulaşım sistemleri kurulmalıdır. Bundan dolayı, AKP kapsamında Pan-Avrupa Ulaşım Ağı Kavramı ve çeşitli Pan-Avrupa Ulaşım Konferanslarına destek sağlanmaktadır.

3.5. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI ÖNCESİNDE AZERBAYCAN' A YAKLAŞIMI

AB'nin Azerbaycan'a dair siyaseti değerlendirildiğinde, AB'nin Azerbaycan'ı, bölgede yer alan Ermenistan ve Gürcistan ile beraber Güney Kafkasya üçlü ülkeler grubunun bir parçası şeklinde görmektedir. Ülkeleri münferit olarak değerlendirmek yerine, coğrafi gruplar şeklinde değerlendirmek AB'nin geçmiş büyüme siyasetlerinde ve komşu devletlere dair siyasetlerinde de kendisini göstermektedir. Bu kapsamda AB'nin Güney Kafkasya'ya dair beklentileri güvenlik ve enerji meseleleri çerçevesinde biçimlenmektedir. Bölgesel tehditler köktendincilik, ayrılıkçılık ve terörizmin haricinde toprak problemleri, silahlanma, çevresel problemler ve ulus aşırı organize suçların yükselmesi şeklinde ifade edilmiştir. Giderilememiş problemlerin yeni sorunlar ve göçeneden olması AB açısından en büyük endişedir. Bölgedeki olası bütün istikrarsızlıklar AB'nin etrafındaki güvenliği ve haliyle AB'nin güvenliğini tehdit edecek niteliktedir. Öte yandan, Güney Kafkasya ve Hazar Denizi'nin petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından zengin olması ve bu rezervleri Avrupa'ya aktaracak kanalda yer alması, Avrupa Birliği ülkelerinin Orta Doğu ve Rusya gaz rezervlerine bağımlılığını da düşürecek özelliğe sahiptir. Bölge aynı zamanda doğrudan yabancı yatırım bakımından da, bilhassa çok uluslu petrol işletmeleri için, yüksek kara sahiptir. Bölge devletlerinin iç ve dış güvenliği bu sebeple önemlidir.¹⁵⁵

Aynı zamanda, AB'ye üyelik sürecinde on yeni ülkenin katılım işlemleri bitene değin, Güney Kafkasya bölgesinin, AB'nin yoğun politika programında öncelikli konular dahil değildir. AB'ne göre, Soğuk Savaşın bitişiyle bölgede meydana gelen 10 senelik geçiş süreci halkın fakirleşmesi, endüstriyel üretimden uzaklaşma ve oligarşik güç yapılarında artmayla neticelenmiştir.¹⁵⁶ Ayrıca, bölgedeki problemler politik ve iktisadi istikrarsızlığa ek olarak, çok sayıda insanın yer değiştirmesine ve vatanlarında göçmen durumuna düşmelerine

¹⁵⁵ Elkhan Nuriyev (Temmuz 2007). "EU Policy in the South Caucasus: A View from Azerbaijan". **CEPS Working Document** No. 272. Bruksel.

¹⁵⁶ Doy Lynch (Aralık 2003). "The EU: Towards a Strategy". **The South Caucasus: A Challenge for the EU**. Ed. Dov Lynch. Chaillot Papers 65- Paris: Institute for Security Studies. 171-191.

sebebiyet vermiştir. Başlangıçta Güney Kafkasya devletlerine maddi destek ve teknik yardım yapmayı öngören AB ülkeleri, politik iletişimi iyileştirerek, diğer bölgelerle benzer şekilde bahsi geçen devletlerin AB modeline uyumlu şekilde tekrardan yapılandırılmasına yardımcı olmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım Programı gibi yardım programları aracılığıyla küçük destekler sağlanmıştır. Azerbaycan'a TACIS desteği çoğunlukla sınır yönetimi alanlarındadır.¹⁵⁷ Uzun bir zaman bölge konularına dahil olma ve taahhüdü asgari seviyede kalan AB, 1999 yılından sonra bölgeyle yakın ilgili konuma gelmiş ve 1996 yılında Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları (OİA) Temmuz 1999'da yürürlüğe girmiştir.

2001 yılının başlarında İsveç Dönem Başkanlığı döneminde Güney Kafkasya birincil önemli meselelere dahil edildi ve zamanın Dış İlişkiler Komiseri Chris Patten ile İsveç eski Dışişleri Bakanı Anna Lindh "AB'nin Güney Kafkasya'yı daha fazla ihmal edemeyeceğini ve bölgedeki çatışmalara yönelik olarak daha etkin bir rol alması gerektiğini" ifade eden bir makale yazdılar.¹⁵⁸ 10 yeni katılan üye ile katılım müzakerelerini sonuçlandıran 12-13 Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesi'nde Doğu Komşularıyla ilişkiler meselesi yeniden ön plana çıktı. 2003 yılında Gürcistan'da Gül Devrimi'nin meydana gelmesiyle Güney Kafkasya AB gündeminde üst sıralara çıkmıştır. 7 Temmuz 2003 tarihinde Konsey, Birliğin Kafkasya politikalarının daha etkin bir biçimde sürdürülebilmesi için Finli diplomat Heikki Talvitie'yi bölgeye Avrupa Birliği Kafkasya Özel Temsilcisi tayin edilmiştir. Mart 2003 tarihli "Geniş Avrupa" başlıklı Komisyon belgesinde, yalnızca dipnotta "konumları itibarıyla, şimdilik Güney Kafkasya bu girişimin coğrafi sınırları dışarısında yer almaktadır" ifadesi bulunurken, Güney Kafkasya ülkeleri nihai Komşuluk Strateji Belgesi'ne eklenmişlerdir (European Commission 12 Mayıs 2004).

¹⁵⁷ <http://www.azerweb.com/en/program.php?ids136>, Erişim Tarihi: 12. 05. 2016.

¹⁵⁸ Lynch, a.g.m., 2003: 183- 184.

3.6. AVRUPA BİRLİĞİ KOMŞULUK POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE AZERBAIJAN İLE İLİŞKİLERİ

Komşuluk Politikası kapsamında AB, beş yıllık Eylem Planlarını Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile aynı tarihte imzalamıştır (14 Kasım 2006). Bu üç ülke ile ilgili faaliyet planlarının kapsamı da yaklaşık olarak aynıdır. Aynı zamanda, Azerbaycan'ın Avrupa Komşuluk Politikasından istekleri Ermenistan ve Gürcistan'ın istekleriyle değişiklik arz etmektedir. Gürcistan, Komşuluk Politikasını AB üyeliği ile ilgili bir hazırlık süreci şeklinde değerlendirmektedir. Ermenistan dış siyasetinde Rusya'ya bağımlılığından dolayı AB ile yakın politik etkileşime girme gayretinden ziyade iktisadi alanda birlikte hareket etme meseleleri gündeme gelmektedir. Azerbaycan'ın ise AB komşuluk siyasetine ve nakdi faydalarına diğer iki komşusu gibi gereksinimi bulunmamaktadır. Azerbaycan ekonomisinin makroekonomik temelleri sağlamdır. Önemli miktarda petrol ve doğalgaz rezervleri bulunan Azerbaycan, Avrupa enerji pazarında güvenli bir biçimde bulunmayı arzulamakta ve bunu Komşuluk Politikası haricindeki alanlardan elde etmektedir. AB ile Azerbaycan arasında enerji üzerine mutabakat muhtırası eylem planından bir hafta önce, 7 Kasım 2006 tarihinde gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁹ Azerbaycan petrol ve doğal gaz rezervlerine ek olarak, Orta Asya doğal gazının Avrupa'ya transferi bakımından da AB için stratejik ülke durumundadır.¹⁶⁰ Avrupa Komisyonu Başkanı Barroso ile Komiser Oettinger, Eylül 2011 yılında gerçekleştirilen, Türkmenistan'dan Azerbaycan kanalıyla Avrupa'ya gaz transfer edecek Trans-Hazar Boru Hattı Anlaşması için Bakü'ye ziyaretler yapmışlardır. Ocak 2011 yılında AB ve Azerbaycan arasında Güney Gaz Koridoru ile ilgili Bakü'de imzalanan Ortak Bildiriyle enerji alanında stratejik ortaklık alanında büyük önem arz etmektedir.¹⁶¹ İlerleyen süreçte Azerbaycan ve Türkiye Avrupa Birliği'ne gaz transferini gerçekleştirecek Trans-Anadolu Boru Hattı'nın gerçekleştirilmesini meclislerinde onaylamışlardır.

¹⁵⁹http://ec.europa.eu/energy/international/doc/mou_azerbaijan_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

¹⁶⁰ Stefan Meier ve Marcel Vietor (2011). "The Southern Gas Corridor and the Southern Caucasus". **South Caucasus: 20 Years of Independence**. Friedrich Ebert Stiftung. 335-353.

¹⁶¹http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/strategy/doc/2011_01_13_joint_declaration_southern_corridor.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

Böylece GüneyEnerji Koridoru nun yapılmasıyla ilgili ilerleme kaydedilmiş, bununla ilgili yalnızca Şah Deniz II Konsorsiyumunun AB pazarıyla ilgili seçtiği güzergaha dair karar alması beklenmektedir.¹⁶² Azerbaycan dış ve güvenlik siyasetinde hem bölgesel güçler (Iran ve Türkiye) hem de küresel güçler (ABD, AB ve Rusya) arasında denge siyaseti uygulamaktadır. Azerbaycan için birincil dış politika meselelerinin başında Ermenistan'ın işgal ettiği Yukarı Karabağ problemi bulunmaktadır. AB'ye kısa yada orta vadede dahil olmak gibi bir gayesi olmadığında AB'nin yumuşak gücü Azerbaycan için etkisizdir. AB'nin bölgesel siyasetinde Gürcistan ve Ermenistan'ın yer aldığı bir siyasete dahil olacak şekilde Komşuluk Politikasında bulunmaktadır. Azeri vatandaşlarının hayat şartlarının Avrupa düzeyine yükselmesi ve Avrupa devletler topluluğunun bir parçası şeklinde kabul edilmekte Azerbaycan açısından önemlidir. Öte yandan Azerbaycan, AB'nin çeşitli bölgesel teşebbüslerine Ermenistan'la arasındaki problem nedeniyle soğuk bakmaktadır. AB ile imzalanan faaliyet planlarında da Güney Kafkasya'daki devletlerin karşılıklı uyum içinde bölgesel ortaklık arzusu vardır.

3.7. AVRUPA BİRLİĞİ- AZERBAJCAN EYLEM PLANI

Avrupa Birliği-Azerbaycan Komşuluk Politikası kapsamında kabul edilen Eylem Planı Temmuz 1999'da imzalanan Ortaklık ve işbirliği Anlaşması (OİA) temeline dayanmakta ve Azerbaycan ile yenilik yapılması gerekli bütüncül konularda birlikte hareket etmek için kapsamlı bir program hazırlanmıştır. Mayıs 2009 yılından başlayarak Azerbaycan, Avrupa Komşuluk Politikasının Doğu bölümün meydana getiren ve ikili ve çok taraflı etkileşimlerin geliştirilmesini esas alan Doğu Ortaklığı programına dahil edilmiştir. Bu program kapsamında Ortaklık Anlaşması ilişkileri Temmuz 2010 yılında başlayarak günümüzde de sürmektedir.

Eylem Planı'nın ilk kısmında, AB'nin Azerbaycan ile giderek artış gösteren, birlikte hareket etmenin de üstünde adım adım büyük ölçüde iktisadi

¹⁶² http://ec.europa.eu/world/enp/docs/2013_enp_pack/2013_progress_report_azerbaijan_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

entegrasyon ve geliştirilmiş politik işbirliği yapma arzusunu ifade etmektedir. AB ve Azerbaycan bu imkanı etkileşimleri geliştirmek, istikrar, güvenlik ve refah seviyesini yükseltme olarak kullanacaktır. Bu düşünce ortaklık, ortak sahiplik ve farklılaşma olarak temellendirilmiştir. AB Komşuluk Politikası, AB üyesi devletlerin ve Azerbaycan'ın bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve uluslararası kabul edilmiş hudutlarının güvenliğinin taraflarca kabul edilmesive uluslararası ve Avrupa normları ve prensiplerinin yanındapolitik, iktisadi ve kurumsal yeniliklerin etkin bir biçimde hayata geçirilmesini içeren amaçları ifade etmektedir. İki taraftan bir tanesinin bahsi geçen norm ve şartlara uymaması Eylem Planı'nın durdurulmasına neden olacaktır. Azerbaycan AB ile yoğunlaştırılmış politik, güvenlik ve iktisadi etkileşimler meydana getirmeye, iyileştirilmiş bölgesel ve uluslararası işbirliğine, problemlerin giderilmesinde birlikte hareket etmeyi beklemektedir.

Eylem Planı'nın süresi beş yıl olacak şekilde saptanmıştır. Uygulanması, OIA'nın hükümlerinin gerçekleştirilmesine yardım edecek, Azerbaycan'ın AB yapılarına tam entegrasyonuna yardımcı olacak niteliktedir.

Plana göre, bugünkü ve ilerleyen süreçte Eylem Planlarının uygulanması Azerbaycan kanunlarının, AB norm ve kriterleri düzeyine geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, ticaret, yatırım ve büyümeyi teşvik eden iktisadi ve ticari kural ve düzenlemelerin kabul edilmesi ve hayata geçirilmesiyle iktisadi entegrasyon gerçekleştirilecektir. Aynı zamanda, iktisadi büyüme ve sosyal refah gerçekleştirilecek, fakirliği azalacak, çevre korunacak ve uzun vadeli devam ettirilebilir kalkınma amacına katkı sağlanacaktır. Azerbaycan ve AB, Eylem Planlarının hayata geçirilmesinde birlikte hareket edecekler ve AB'nin Güney Kafkasya Özel Temsilcisi bu Eylem Planı'nın hayata geçirilmesinde kendi görev konusundaki meselelerde ilgili makamlara yardım edecektir.¹⁶³

Avrupa Komşuluk Politikasının getirdiği yeni ortaklık anlayışı; birlikte hareket etmekten ziyade tam entegrasyon ve AB'niniç pazarından pay sahibi olmayı da

¹⁶³http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf, Erişim tarihi: 12.05.2016.

kapsayacak biçimde Azerbaycan'ın, AB'nin temel siyaset ve programlarına dahil olmasını içermektedir. Azerbaycan Eylem Planı'nda söz edilen birincil konuları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- Yukarı Karabağ probleminin barış yoluyla giderilmesine destek olmak,
- 2-Ülkede, uluslararası zorunluluklar kapsamında adil ve şeffaf seçimlerle demokrasinin kuvvetlendirilmesi,
- 3- İnsan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve hukukun üstünlüğünün, Azerbaycan'ın uluslararası yükümlülüklerine uyumlu hale getirilmesi,
- 4-Yolsuzlukla savaşılarak bilhassa iş ve yatırımın iyileştirilmesi,
- 5- Gümrüklerin çalışmalarının AB kriterleriyle uyumlu şekilde iyileştirilmesi ve çağdaş hale getirilmesi,
- 6-İktisadi eylemlerin ayrıştırılmasıyla dengeli ve devam ettirilebilir iktisadiiyileşmeye destek verilmesi, kırsal kesimlerde kalkınmanın gerçekleştirilmesi, fakirliğin en aza indirgenmesi ve sosyal/bölgesel uyumun sağlanması; çevrenin korunmasını da kapsayacak şekilde devam ettirilebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi,
- 7-İktisadi mevzuatın ve idari uygulamaların uyumlu hale getirilmesi,
- 8- Kasım 2004 yılında Bakü' de gerçekleştirilen Bakanlar Konferansının hedeflerinin sağlanmasıyla AB-Azerbaycan enerji ikili işbirliği ile enerji ve enerjinin transferinde bölgesel işbirliğinin kuvvetlendirilmesi,
- 9- Adalet, Özgürlük ve Güvenlik konularında, sınır yönetimini de kapsayacak şekilde işbirliğinin iyileştirilmesi,
- 10- Bölgesel işbirliğinin kuvvetlendirilmesidir.¹⁶⁴

---

¹⁶⁴ http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

Azerbaycan Eylem Planı kapsamında, AB ve Azerbaycan'ın birlikte hareket etmedeki amaçları, birincil konular ve bu konuların finansmanı Ülke Strateji Belgesi (2007-2013) ve Ulusal Program (2011-2013) isimli iki belgede değerlendirilmektedir. Ülke Strateji Belgesi, Azerbaycanlı yetkililerle fikir alış veriş yapılarak AB aracılığıyla belirli zaman dilimleri için düzenlenmekte ve Azerbaycan'ın politik, iktisadi, sosyal ve kurumsal halini değerlendirmektedir.¹⁶⁵ Aynı zamanda bu belgede, Azerbaycan'ın AB'ye yaklaştırılması için gerçekleştirilenana işbirliği amaçları, politik tepkileri ve birincil konuları içerir.¹⁶⁶ 2007-2013 yıllarını içeren Azerbaycan Ülke Strateji Belgesi altı birincil konu saptamıştır. Bu konular; siyasi diyalog ve gelişim, iktisadi ve sosyal yenilik, fakirliğin en aza indirgenmesi ve devam ettirilebilir kalkınma, ticari konularda ve serbest piyasa ekonomisinde düzenleyici yenilikler, adalet, özgürlük ve güvenlik, enerji, ulaştırma, çevre, bilgi toplumu ve medya, insandan-insana iletişimidir.

2011-2013 yıllarına yönelik düzenlenen Azerbaycan Ulusal Programı'nda bahsedilen birincil amaçların yerine getirilmesi için Avrupa Komşuluk Aracı kapsamında Azerbaycan'a "toplam 122,5 milyon avroluk fon aktarılmıştır. 2007-2010 yılları aradı için belirtilen fon miktarı 92 milyon avrodur. Bu dönemde birincil konular için fon yardımı, demokratik yapıların oluşturulması ve iyi yönetim için 30,5- 37 milyon avro, sosyoekonomik reform ve sürdürülebilir kalkınma, ticari yatırımlar ve reformlar için 43-49 milyon avro ve enerji güvenliği ve güvenlik alanında ortaklık ve işbirliği ile komşuluk politikasının uygulanması için 37-43 milyon avro ayrılmıştır. Ayrıca Azerbaycan Demokrasi ve insan Hakları için Avrupa Aracı gibi diğer tematik programlardanda faydalanmaktadır.¹⁶⁷

¹⁶⁵http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_azerbaijan_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

¹⁶⁶http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

¹⁶⁷http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_azerbaijan_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

3.8. DOĞU ORTAKLIĞI

Doğu Ortaklığı (Eastern Partnership-EaP) girişimi AB Dışışleri Bakanlarının 26 Mayıs 2008 tarihinde Brüksel'de düzenlenen görüşmesi sırasında Polonya ve İşveç tarafından ileri sürülmüştür. Doğu AKP ölkeleri için tek formatın tahsis edilmesini öngören söz konusu teşebbüs Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna, Moldova ve Belarus'u kapsamaktadır.¹⁶⁸

3 Aralık 2008 tarihinde Doğu Ortaklığı teşebbüsü üzere Bilgi Belgesi Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa Parlamentosu'na ve Avrupa Konseyi'ne sunulmuştur. Bu belge Doğu Ortaklığı'na ilişkin Komisyon'un tutumu ve önerilerini yansıtarak, AKP çerçevesinde AB'nin Doğu Ortaklığı ölkeleri ile gelecek işbirliği yönlerini belirlemiştir.

7 Mayıs 2009 tarihinde Prag'da Doğu Ortaklığı Zirvesi gerçekteştirildi. Zirve toplantısında, söz konusu girişimin temel amaçları ve ilkeleri, ayrıca gelecek işbirliği sürecinin genel çizgilerini belirleyen Ortak Bildiri kabul edilmiş ve böylece Doğu Ortaklığı Politikasına yüksek resmi düzeyde başlangıç verilmiştir. Her iki yılda bir toplanan zirve 2011 yılında Varşova, 2013 yılında Vilnius ve 2015 yılında ise Riga'da toplanmıştır. Doğu Ortaklığı, AB ve Doğu ortağı ölkeleri arasındaki ilişkilerin daha üst düzeye çıkarılması, mevcut işbirliğinin ikili ve çok taraflı formatta devam ettirilerek genişletilmesini öngörüyor. Nitekim AB ve her bir ortak ölkede arasında daha yoğun ilişkilerin oluşturulması amacıyla ikili format çerçevesinde mevcut Ortaklık ve işbirliği Anlaşmaları yerine yeni, birlik (association) anlaşmaları imzalanmaya başlamıştır. Ortak ölkelerin Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olduğu takdirde onunla derin ve kapsamlı bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulması, ayrıca vizelerin tedricen serbestleştirilmesi, ortak ölkelerin ve AB'nin enerji güvenliğinin güçlendirilmesi amacıyla daha derin işbirliğinin gerçekteştirilmesi vb. planlanmaktadır.¹⁶⁹

Doğu Ortaklığı ayrıca AB ve Doğu ortağı ölkeleri arasında ilişkilere yeni format

¹⁶⁸[http://ww.parl2011.pl/prezvdencia.nsf//exi/az_DKUS-8F3FQU/\\$File/PW_az.pdf](http://ww.parl2011.pl/prezvdencia.nsf//exi/az_DKUS-8F3FQU/$File/PW_az.pdf), Erişim Tarihi: 07.06.2016.

¹⁶⁹ Azerbaycan Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, <http://mfa.gov.az/?options=content&id=566>, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

eklemiştir. Çok taraflı format ortak ülkeler arasında işbirliğini teşvik ederek, reformlar alanında ortak ülkelerin gerçekleştirdikleri etkinlikler hakkında bilgi ve deneyim paylaşımı ve Doğu Ortaklığı'nın gelecek gelişimine dair müzakereler için bir forum olarak tasarlanmıştır. Bu format çerçevesinde Doğu Ortaklığına dahil olan ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının iki yılda bir görüşünün, her yıl AB üye devletlerinin ve Doğu ortağı ülkelerin Dışişleri Bakanlarının yıllık toplantısının yapılması öngörülmüştür.¹⁷⁰ İşbirliğinin temel alanlarına göre dört tematik platform (demokrasi, iyi yönetim ve istikrar; ekonomik bütünleşme ve AB politikalarına yaklaşma; enerji güvenliği; insanlar arasında temaslar) oluşturulmuştur.¹⁷¹

13 Ocak 2011 tarihinde Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barrosunun Azerbaycan'a ziyareti sırasında bazı önemli belgelerin imzalanmasıyla ikili işbirliğinin genişletilmesi yönünde atılan önemli bir adım oldu. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barrosu tarafından "Güney gaz koridoru hakkında Ortak Bildiri" imzalandı. Bununla birlikte, "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Avrupa Komisyonu arasında 2011- 2013 yılları Ulusal Gösterge Programına ilişkin Memorandum" ve "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Avrupa Komisyonu arasında kapsamlı kurumsal yapılanma programının çerçeve senedi üzere memorandum" imzalanması Azerbaycan'ın Avrupa Birliği ile ilişkilerinin çeşitli alanlarda geliştirilmesi açısından önemlidir.

Doğu Ortaklığı ülkelerinin 2015 yılında geçirmiş olduğu zirve, Letonya'nın başkenti Riga şehrinde oldu. Ortak deklarasyon 'un imzalanması konusunda Azerbaycan tarafından bazı itirazlar oldu. Azerbaycan Cumhuriyeti Başkanlık Yürütme Ofisi Başkan Yardımcısı ve Dış ilişkiler sorumlusu Novruz Memmedov konuyla ilgili açıklama yapmıştır. Açıklamada: "Avrupa Birliği ile Azerbaycan'ın işbirliği karakterine uygun saymıyoruz. Azerbaycan eski Sovyet mekanında Avrupa Birliği ile başarılı, kapsamlı işbirliği yapan bir devlettir. Ama

¹⁷⁰ Eastern Partnership, http://eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan/eu_azerbaijan/political_relations/eastern_partnership/index_en.htm, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

¹⁷¹ Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi ve Sanayi Bakanlığı, <http://economv.gov.az/> Erişim Tarihi: 07.06.2016.

Beyannamede Azerbaycan' la ilgili hükümler o ruha yanıt vermiyor. Aynı zamanda Dağlık Karabağ sorununun çözümü ile ilgili yaklaşımdan memnun değiliz. Bütün bunları biz açıkça Avrupa Birliği yönetimine ilettik. Bununla ilgili çok büyük gerginlik oluştu. Biz genel olarak beyannameye onay veriyoruz, ama özel pozisyonumuzu bildirmekle, özel pozisyonumuzu ise resmi olarak yazıp göndereceğiz. Biz Avrupa Birliği ile yoğun enerji, siyasi reformlar, terörle mücadele alanında işbirliği yapıyoruz."¹⁷²

Ancak, Litvanya Cumhurbaşkanı Dalia Grybauskaite açıklamasında, Avrupa Birliği'nin "Doğu Ortaklığı" zirvesi beyannamesi kabul edildi ve belgede Kırım'ın işgali sözü korundu.¹⁷³

Deklarasyonda ana hatlarıyla üzerinde durulan konular: demokrasi ve Pazar ekonomisinin güçlendirilmesi, makroekonomik stabilite ve iş ortamının (yatırım ortamı) iyileştirilmesi, bununla birlikte ikili ilişkiler, hareketlilik ve insanlar arası ilişkilerin geliştirilmesi konuları üzerinde durulmuştur. Deklarasyonda Ukrayna ile ilgili geniş açıklamalara yer verilmiştir.¹⁷⁴

Deklarasyonun 18-22'inci maddeleri arasında kurumsal yapılanma ve iyi yönetim önerileri belirtilmiştir. Bu çerçevede, yargının bağımsızlığı, yolsuzlukla mücadele konuları incelenmiş ve iyi yönetim için kamu yönetimi reformları yapılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Hukukun üstünlüğü prensibinin benimsenmesi sonucunda daha iyi kamu hizmetlerinin sunulacağı ve bununda yatırım ortamını ve krize siyasi bir çözüm bulunması ve bölgedeki diğer anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözüme kavuşturulması için her türlü çabayı gösterecektir."¹⁷⁵

AKP ve Doğu Ortaklığı çerçevesinde siyasal ve yönetsel alanlarda farklı programlar uygulanmaktadır. Azerbaycan ve Avrupa Birliği arasında ilişkilerin hukuki çerçevesi 1996 yılında imzalanan Ortaklık ve işbirliği Anlaşması ile

¹⁷²<http://oxu.az/politics/77262>, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

¹⁷³<http://oxu.az/politics/77232>, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

¹⁷⁴<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/05/21-22/>, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

¹⁷⁵ Doğu Ortaklığı Zirvesi Riga, <http://avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/eeas-haberleri/eeas-single-view/article/dogu-ortakligi-zirvesi-riga-21-22052015.html>, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

başlamıştır. 2015 yılına kadar belirli aralıklarla karşılıklı anlaşmalar imzalanmış ve programlar uygulanmıştır. Azerbaycan ile Avrupa Birliği arasında karşılıklı imzalanan hukuki belgeler şunlardır:

- 1) 22 Nisan 1996 tarihinde imzalanmış, 1 Temmuz 1999 tarihinde yürürlüğe giren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması,
- 2) 14 Kasım 2006 yılında imzalanan Avrupa Birliği-Azerbaycan Komşuluk Politikası Eylem Planı,
- 3) 7 Kasım 2006 tarihinde imzalanan AB ve Azerbaycan arasında Enerji Stratejik İşbirliğine dair Mutabakat Memorandumu,
- 4) 16 Haziran 2008 tarihinde imzalanan Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ve Avrupa Komisyonu arasında Çerçeve Anlaşması,
- 5) 7 Mayıs 2009 tarihinde imzalanan Doğu Ortaklığı Beyannamesi 13 Ocak 2011 tarihinde imzalanan Güney Gaz Koridorunun tesis edilmesine dair "Ortak Bildiri",
- 6) 13 Ocak 2011 tarihinde imzalanan AB Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı kapsamında Avrupa Komisyonu ve Azerbaycan arasında 2011-2013 yılları Ulusal Gösterge Programı'na dair Mutabakat Memorandumu,
- 7) 13 Ocak 2011 tarihinde imzalanan Azerbaycan ve AB arasında Güney Gaz Koridoru Çalışma Grubu'nun kurulmasına ilişkin Niyet Protokolü,
- 8) 13 Ocak 2011 tarihinde imzalanan Doğu Ortaklığı çerçevesinde Azerbaycan Cumhuriyeti ve AB arasında Kapsamlı Kurumsal Kuruculuk Programı Çerçeve Belgesine ilişkin Mutabakat Memorandumu,
- 9) 29 Kasım 2013 tarihinde imzalanmış "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği arasında vize işlemlerinin basitleştirilmesi hakkında" Anlaşması,
- 10) 28 Şubat 2014 tarihinde imzalanan "Azerbaycan Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği arasında izinsiz yaşayan kişilerin geri kabul Anlaşması",

11) 14 Haziran 2014 tarihinde "AB ile Azerbaycan arasında Azerbaycan'ın İttifak programlarındaki katılımının genel ilkeleri hakkında Çerçeve Anlaşması üzere, bir yandan Avrupa Toplulukları ve üye devletleri, diğer taraftan Azerbaycan arasında, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasına ek Protokol",

12) 21-22 Mayıs 2015 tarihleri arasında imzalanmış Doğu Ortaklığı Deklarasyonudur.¹⁷⁶

3.9. AVRUPA BİRLİĞİ- AZERBAYCAN İLİŞKİLERİNİN İLERLEME RAPORLARI DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Avrupa Birliği ve Azerbaycan arasında bulunan ilişkilerin daha etkin ve derin bir ortaklık seviyesine ulaşması önce Komşuluk Politikası sonrasında da Doğu Ortaklığı politikası ile sağlanmıştır. Doğu Ortaklığı politikası AB ve Azerbaycan arasındaki ilişkiye bir yönüyle AKP kapsamında yeni bir boyut kazandırmıştır. Mevcut ilişkilerin esas düzenleyici tüzeltisi ise Eylem Planıdır. İlişkilerde öncelikler ana hatlarıyla Eylem Planında belirlenmiş ve hedeflenen gelişmelerin gerçekleşmesi için teknik ve mali yardımlar uygulanmıştır. Teorik olarak belirlenen düzenlemelerin pratikte nasıl uygulandığı veya uygulanmadığı AB raporları doğrultusunda görülmektedir.

Komisyon, AKP kapsamında 2009 yılında gelişmelerle ilgili 12 ülke raporu yayınlamak beş yıllık bir değerlendirme yapmıştır. 12 Mayıs 2010 tarihinde yayınlanan Azerbaycan ve sektör raporunda 2009 yılında Azerbaycan' da özellikle ekonomik ve sosyal yönetim ile ilgili alanlarda, AKP Eylem Planının uygulanmasında bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Azerbaycan'ın sosyal harcamalarını ve sermaye yatırımını artırmak amacıyla küresel finansal krize rağmen yıl boyunca nispeten ilerlemeler kaydettiği belirtilmiştir. Havacılık ve kara para aklama ile mücadele konusunda da ilerlemenin olduğu ifade edilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü üyeliği açısından yalnızca sınırlı bir ilerleme

¹⁷⁶http://economy.gov.az/index.php?option=com_content&view=article&id=1038&Itemid=183&lang=az, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

kaydedilmiştir. İnsan hakları ve temel özgürlüklerin korunması açısından önemli bir ilerleme kaydedilmemiştir. 2010 yılında adalet ve hukuk konusunda daha fazla çaba sarf edilmiştir ancak daha fazla siyasi diyaloga ve reforma ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Yolsuzluklarla mücadele yine bu dönemde de sürdürülmüştür. 2009 yılında kabul edilen af ile muhalif gazetecilerde dâhil olmak üzere 9000' den fazla kişi serbest kalmıştır. Bu da raporda belirtilmiş ve olumlu karşılanmıştır. Yine 2009 yılında Dağlık Karabağ sorununun barışçıl çözümü için diyaloglar kurulmuştur. Ekonomik ve ticari açıdan olumlu gelişmelerin olduğu yine söz konusu raporda belirtilmiştir. Azerbaycan ile AB arasında ki ticari ilişki bu dönemde azalmıştır. Bu düşüşün sebebi küresel yavaşlamadır.

2009 yılının ilerlemesinin yayınlandığı bu raporda eğitim alanında gerçekleşen olumlu gelişmelerde belirtilmiş ve olumlu karşılanmıştır. En büyük hareketlilik vize konusunda gerçekleşmiştir.¹⁷⁷

15 Mayıs 2012 tarihinde Azerbaycan'da Avrupa Komşuluk Politikasının Uygulanması 2011 Yılında İlerleme ve Eylem Önerileri belgesinde Azerbaycan'ın Eylem Planını gerçekleştirebilmesi için daha fazla çaba harcaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu çabanın özellikle; insan hakları, temel hak ve özgürlükler, hukuk sisteminde ki bağımsızlık ve demokrasiye ilişkin olması beklenmekte olduğu ifade edilmiştir.

2011 yılında yayınlanan bu belgede Azerbaycan'da ekonomik olarak büyüme yavaş olsa da petrol dışı ekonominin büyümesi ve makro düzeyde hedeflenen istikrarın gerçekleştirilmesi olumlu olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu kapsamda 2011 yılında artan yapısal reformlar ile özel sektörde başlayan gelişimin artması için gerekli ekonomik ortamın sağlanması gerektiği de ifade edilmiştir. Güney Gaz Koridoru' nun geliştirilmesi Avrupa Birliği- Azerbaycan enerji işbirliğinin de gelişmesine sebep olmuştur. Yine bu raporda Ermenistan ve Azerbaycan ilişkileri, Dağlık Karabağ ile ilgili problemler eleştirilmiştir. Derin ve sürdürülebilir demokrasi başlığı altında toplanma özgürlüğü, basın ve medya özgürlüğü, adil

¹⁷⁷http://aei.pitt.edu/view/euar/EXTERNAL=3AEuropean_Neighbourhood_Policy_Progress_Reports.html, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

yargılama ve yolsuzlukla mücadele konularında çeşitli iyileşmeler olduğu ancak bu gelişmelerin yeterli olmadığı belirtilmiştir.

Meslek edindirme, eğitim ve öğretim konularında çeşitli projelerin başlatıldığı Azerbaycan' da bu projelerin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sağlık konusunda da çeşitli reformların gerçekleştirilmesinin gerektiğinden bahsedilen bu raporda en hassas konuların ekonomi, hukuk, demokrasi, kaçakçılık gibi önemli konular olduğu belirtilmiştir. Bu raporda görülmüştür ki Azerbaycan 2011 yılında tam bir ilerleme sağlayamamıştır.¹⁷⁸

Avrupa Komisyonu, AKP çerçevesinde 2014 yılında elde edilmiş başarıları ve başarısızlıkları 25 Mart 2015 tarihinde yayınlanan planların icrası ile ilgili belgede göstermiştir. Bununla birlikte yapılması gereken konularda da tavsiyelerde bulunmuştur. Buna ilaveten Komşuluk Politikasının 2013 ve 2014 yılları arasında yapılan yenilikler ve reformlar AKP ülke raporlarında belirtilmiştir.

Azerbaycan ülke raporları da her sene yayınlanmaktadır. 2014 yılı raporu Mart 2015 yılında yayınlanmıştır. AB'nin Azerbaycan ile ilgili yayınladığı raporlar çerçevesinde politikaların başarı oranı aşağıda incelenmiştir.

Belgede AB- Azerbaycan Komşuluk Politikası Eylem Planı çerçevesinde 1 Ocak–31 Aralık 2014 tarihlerindeki belirlenen önceliklerin uygulanması yönünde elde edilmiş ilerlemeye dair rapor sunulmuştur. Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanması ve enerji kaynakları artırılması amacıyla AB Azerbaycan ile Stratejik Enerji Ortaklığı alanında önemli başarılar elde etmiştir. Güney Gaz Koridoru projesinin hayata geçirilmesi yönünde çabalar AB-Azerbaycan arasındaki diyalogda önemli bir konuma sahiptir.

Vize rejiminin sadeleştirilmesi konusunda anlaşmalar gibi bir takım ikili anlaşmalar, mobilite üzere Ortaklığın uygulanmasına hazırlık, Azerbaycan'ın AB programlarına ve ajanslarına katılımına dair protokolün imzalanması alanında elde edilen önemli başarılar, Avrupa Birliği-Azerbaycan ilişkilerinin daha da

¹⁷⁸http://aei.pitt.edu/view/euar/EXTERNAL=3AEuropean_Neighbourhood_Policy_Progress_Rep_orts.html, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

gelişmesine yardımcı olmuştur.¹⁷⁹

2014 yılı Mayıs-Kasım ayları arasında Azerbaycan Avrupa Konseyi (Council of Europe) Bakanlar Komitesine başkanlık etmiştir.¹⁸⁰ "Aynı zamanda, ülkede Sivil Toplum Kuruluşları ile ilgili durum aşırı kötüleşmiş ve kısıtlayıcı hukuki çerçeve uygulanmıştır. Sonuçta bir takım STK'lar faaliyetlerini durdurmuştur. Bazı tanınmış hukuk savunucuları hapsedilmiş, ziyaret yasağı uygulanmış ve STK'ların banka hesapları dondurulmuştur. Seçim Komisyonu yapısının ve adayların kayıt işlemlerinin iyileştirilmesi ile ilgili Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (OSCE / ODIHR) tarafından Seçim Kanunuyla ilgili değişiklikler hakkında verilmiş tavsiyeler 2014 yılında hayata geçirilmemiştir. Aralık ayında yapılan yerel seçimler makul teknik düzeyde düzenlenmiş ve yürütülmüştür. Fakat seçim kampanyası için daha az zaman ayrılmış ve ortadan kaldırılması gereken bir takım eksiklikler kalmıştır. İnsan hakları ve temel özgürlüklerin korunması için hiçbir yasal belge ve kanun kabul edilmemiştir, ifade özgürlüğü ve birleşme özgürlüğü gibi bazı alanlarda kısıtlamalar mevcuttur.

Yolsuzlukla mücadele alanında sınırlı düzeyde başarılar kazanılmış, girişimlerin ve tedbirlerin sürekliliğinde boşluklar devam etmektedir. Adalet sisteminin bağımsızlığı alanında neredeyse hiçbir sonuç elde edilmemiştir."¹⁸¹ Ancak, AB'nin yayınlamış olduğu bu belgedeki eleştirilere Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı Yürütme Ofisi sözcüsü Ali HASANOV itiraz etmiş ve belgenin doğruları yansıtmadığını savunmuştur. Ayrıca seçim kampanyasının da şeffaf ve eşit bir şekilde yürütüldüğünü belirtmiştir.¹⁸²

Geçtiğimiz yıl (2014) halen çözüme ulaşmamış Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili 1994 yılında elde edilmiş ateşkes rejiminin 20'inci yıl dönümü tamamlandı. Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanları Soçi'de, NATO'nun Nyuport

¹⁷⁹<http://www.azadliq.info/asagi-manset/351-asagi-manshet/43135-avropa-birlivindn-azrbavcana-tnqid-v-toevsivlr.html>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

¹⁸⁰<http://www.aztv.az/readnews.php?lang=az&id=14352>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

¹⁸¹ European Commission, Joint Staff Working Document, SWD(2015) 64 final, Brussels 25.3.2015, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015SC0064&from=EN>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

¹⁸²<http://visiontv.az/%C9%99i-h%C9%99s%C9%99nov-avropa-birlivi-az0/oC9%99rbavcana-qarsi-Q%C9%99r%C9%99zlidir/>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

Zirvesi'nde ve Paris'te görüş geçirmişler, bu da her iki taraf arasında görüşmelerin restorasyonu ve sorunun barış yolu ile çözümü yönünde görüş alışverişi açısından önemli bir olay olmuştur. Tarafların sınır hattında 1994 yılından beri gözlenen çatışmalar ve çok sayıda kayıplar, güvenlik meselesinin ciddi endişe yarattığını göstermektedir. Karşılıklı suçlamalar ve sürekli silahlanma durumu biraz keskinleşmiştir. AB, AGİT'in Minsk Grubu'na ve çatışmanın barışçıl çözümüne desteğini sürdürmektedir.¹⁸³ Avrupa Komisyonu Dış Meseleler ve Güvenlik Politikası Kurulu'nun üst düzey yöneticisi ve Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı, aynı zamanda AB'nin Güney Kafkasya ve Gürcistan'daki çatışmalar üzere 2014 yılında Özel Temsilcisi olarak atanan Herbert Salber barışın sürekli sağlanması yönünde çabaları desteklemiştir. Salber, bölgeye yoğun seferler ederek üst düzey toplantılar düzenlemiş ve taraflarla düzenli irtibat korumuştur.

Ekonomik işbirliği alanlarında başarılar elde edilmiştir. Buna rağmen, derin ve dayanıklı demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler alanında gözlemlenen sorunlar başarılarla gölge düşürmüştür. Sonuç itibarıyla, AKP Eylem Planı hayata geçirilmesinde çok sınırlı başarı elde edilmiştir. AB ile Azerbaycan arasında siyasi diyalogun sıklığı da azalmıştır ki, bu da insan hakları üzerine resmi diyaloglara olumsuz etki göstermiştir.

Güney Gaz Koridoru projesi ile ilgili Azerbaycan tarafının aktif çabaları, bölgesel konular, Ukrayna ve güvenlik konusu, bununla birlikte uluslararası terörizm ile bağlı yoğun diyaloglar sonucunda AB ile Azerbaycan arasında siyasi diyalog (aynı zamanda, bu zamanlarda Avrupa Komisyonu Başkanı Barroso ve Başkan yardımcısı Sefcovic'in seferleri) güçlenmiştir. Fakat Azerbaycan'da demokrasi ve insan haklarıyla ilgili durumun kötüleşmesi ve sivil toplumun faaliyet imkanlarının kısıtlanması siyasi diyaloga gölge düşürmüştür. Azerbaycan Doğu Ortaklığı politikası çerçevesinde çok taraflı etkinliklere katılımını sürdürmüştür (enerji güvenliği, ticari vb.).

2014 yılında, Azerbaycan'ın Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine başkanlık

¹⁸³ ENP Country Progress Report 2014-Azerbaijan, 25.3.2015, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4688_en.htm, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

yaptığı dönemde (Mayıs-Kasım ayları) demokrasi ve insan hakları ortamı önemli ölçüde kötüleşmiştir. Ancak, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 17 Ekim 2014 tarihinde imzaladığı af fermanı ile 84 tutuklu ve bunların bir kısmının NİDA Sivil Toplumu'nun (Nida sivil toplumu "Azerbaycan vatandaşlarının Azerbaycan'da sivil toplum ve demokratik-hukuk devletinin kurulması amacıyla hukukun üstünlüğünün sağlanması ve sosyoekonomik değişikliklerin yapılması fikri etrafında birleştiği bir topluluktur.)¹⁸⁴ genç aktivistleri de olmak üzere serbest bırakılmıştır. Aynı zamanda, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın 29 Aralık 2014 tarihinde yeni yıl dolayısıyla imzaladığı kararname ile 87 tutuklu serbest bırakılmıştır. Bu af ile birlikte muhalif olan birçok gazeteci ve sivil aktivist serbest bırakılmıştır.¹⁸⁵

Lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel ve transgender'lere (LGBTI) yönelik STK'lar kayıt ve hibe alınması alanında zorluklar ile karşılaşmaktadır. Fakat esas sorun LGBTI kişilerin korunması ile ilgili hukuki çerçevenin olmaması ve hukuk muhafaza organlarının homofobi hallerinin önlenmesinde faaliyetsizliğidir. Gene olarak, LGBTI meseleleri hükümetin veya muhalefetin veya sivil toplumun geniş desteğini almıyor. Bu muhafazakâr kültürün ve dini değerlerin üstünlük teşkil etmesi ile açıklanabilir.

Yolsuzlukla mücadele alanında az da olsa başarılar elde edilmiş, fakat icra mekanizmaları alanında sistemsizlik gözlemlenmiştir. 2012-2015 yılları arasında yolsuzlukla mücadeleye ilişkin Ulusal Eylem Planı, Baş Savcılık yanında Yolsuzluğa Karşı Mücadele idaresinin etkinliğinin iyileştirilmesi için tedbirler belirlemiştir. 2014 yılında Yolsuzluğa karşı mücadele idaresinin yetkisi genişletilmiş ve Baş Savcılık yanında idare statüsü almıştır. Aynı zamanda kurumun çalışan sayısı ve yetkisi genişletilmiştir. Buna bakmayarak Azerbaycan 2014 yılında Transparency International örgütünün yolsuzluk endeksi üzere 175 ülke arasında 126'ncı olmuştur.¹⁸⁶ AB'nin yolsuzlukla mücadele konusunda

¹⁸⁴<http://www.nidavh.org/page/aboutus>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

¹⁸⁵<http://www.azerbaiian-news.az/index.php?mod=3&id=58588>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

¹⁸⁶ International Transparency Organization Report about Azerbaijan 2014, <http://www.transparencv.org/c0untry#AZE>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

fikirlerine birçok Azerbaycan devlet kurumlarında itirazlar olmuştur.¹⁸⁷

Yerel demokrasinin teşvik edilmesi amacıyla AB tarafından finanse edilen "Sivil iştirakçiliğinin artırılması ve seçimli organların hesap sorumluluğunun artırılması için potansiyelin güçlendirilmesi" projesi çerçevesinde birçok yerel topluluklar kapsamında danışma konseyleri oluşturulsa da birkaç bölgede yürütme organları (İcra Hakimiyeti-Valilik) tarafından engel, baskı ve müdahaleler ile karşılaşmıştır. Azerbaycan'da yerel yönetim sistemi, belediyelerin şeffaflık, vatandaşların ihtiyaçlarına önem veren, sivil katılımı olan ve hesap veren bir kurum gibi etkin yerel yönetim ilkelerine sahip değildir.

Yukarıda da belirtilen eksiklikleri göz önünde bulunduran AB, gelecekle ilgili yapılması öngörülen tekliflerde bulunmuştur. Belirlenen faaliyet alanları doğrultusunda hareket edilmesi amacıyla aşağıdaki teklifler sunulmuştur:

- 1- Avrupa Konseyi üyesi olarak temel hak ve özgürlükler, hukukun üstünlüğünün sağlanması (özellikle, yargı-hukuk sisteminin bağımsızlığının ve savunma haklarının, fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi) ile ilgili taahhütlere uyulması ve uygulanması, ülkede, hemen hemen tüm ilgili alanlarda demokrasinin ve insan haklarının düzeyinin yükseltilmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına saygı duyulması ve bunların uygulanması,
- 2- İlgili mevzuat bazında kısıtlamaları azaltarak sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini yerine getirmeye imkan yaratmak ve daha elverişli siyasi ortamın yaratılması,
- 3- Minsk Grubu çerçevesinde üstlendiği yükümlülüklerle uygun olarak barış yolunun elde edilmesi yönünde çabaların güçlendirilmesi, gerilimin artmasına neden olacak ve barış sürecine hanel getirebilecek tedbirlerden ve açıklamalardan sakınılması, sorunun çözümü yönünde sonuçların elde edilmesine ve barış sürecinin desteklenmesine ve teşvik edilmesine hizmet eden ortamın yaratılması, sorunun çözümünü destekleyen AB temsilcilerinin Dağlık Karabağ ve çevresindeki bölgelere engelsiz erişim

¹⁸⁷<http://www.moderator.az/index.php?xeber=73714>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

imkanının sağlanması (Ermenistan devleti ile karşılıklı taahhüt),

4- AB ile Azerbaycan arasında mevcut ortaklık ilişkilerinin yükseltilmesi yönünde çabaların artırılması,

5- Seçim mevzuatının AGIT/ODIHR'ın tavsiyelerine uyumunun sağlanması ve yaklaşan parlamento seçimlerinden önce etkin uygulanmasının sağlanması (Milli Meclis seçimleri 1 Kasım 2015 tarihinde yapılmıştır.),

6- Hukuk-yargı sisteminde reformların sürdürülmesi, 2014–2020 yılları arası hukuk-yargı sisteminde reform programının kabulü ve yargı-hukuk sisteminin tam bağımsızlığının sağlanması. Buraya aşağıdaki önlemler dahil olacaktır: Mahkeme Hukuk Konseyi işlevine dair kanunun kabulü, hukuk-yargı sisteminde eksikliklerin analizi ve soruşturmanın adil yapılması konusunda ithamlara ve yasadışı tutuklanan kişilerin beraatına özel dikkat edilmesi, hukuk-yargı sistemi çalışanlarının eğitiminin yükseltilmesi, daha sık hukuki işbirliğinin kurulması için Eurojust¹⁸⁸(Avrupa Birliği ülkeleri arasında yargısal işbirliğini öngören ve düzenleyen bir kurumdur.

Kurum, üye ülkelerin savcı, hakim ve polislerinden oluşur. Kurulma amacı sınır ötesi ve organize suçların soruşturulmasını devam ettirmek ve ulusal yargıların yetkilerini attırmaktır. Genel merkezi Hollanda'nın Lahey şehrinde) ile ilgili temsilcinin atanması,

7- Tutuklanmaya tabi olmayan iftiranın ayrıştırılması amacıyla iftira hakkında kanunun kabul edilmesi,

8- Ekonominin çeşitlenmesi ve bölgelerin gelişmesi yönünde politikaların devam ettirilmesi, özellikle de piyasanın şeffaflığın yükseltilmesi ve yatırımcılar için fırsat eşitliğinin yaratılmasıyla ilgili rekabet hakkında kanunun uygulanması,

9- Azerbaycan'da yönetimlerin politika, yasal ve kurumsal çerçevesinin

¹⁸⁸<http://www.eurojust.europa.eu/about/background/Pages/History.aspx>,
08.06.2010.

yerel yönetim konusunda Avrupa Özerklik Şartı'na uyarlanmasıdır.¹⁸⁹

Bununla birlikte Avrupa Komisyonu, AKP üyesi ülkelerle birlikte "Ortak istişare Belgesi"¹⁹⁰ yayınlamıştır. Bu belgenin amacı Avrupa Komşuluk Politikasının gelecek yönü üzere siyasi tartışmaların çözümlenmesidir. Amaç, komşu olan ortak ülkeler ve AB'ye AKP kapsamında dahil olan ortaklar ile mümkün olan en geniş çaplı görüşmeleri yapmaktır. Ülkelerle ilişkileri düzenlerken uluslararası kurumlardan, özellikle de Avrupa Konseyi, AĞIT ve uluslararası finans kuruluşları ile işbirliği yapılacak ve ilişkileri maksimum şekilde geliştirmeye çalışılacaktır.

---

¹⁸⁹ European Commission, Joint Staff Working Document, SWD(2015) 64 final, Brussels 25.3.2015, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015SC0064&from=EN>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

¹⁹⁰ European Commission, Joint Consultation Paper, JOIN(2015) 6 final, Brussels 4.3.2015, <http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/consultation/consultation.pdf>, Erişim tarihi: 08.06.2016.

IV. BÖLÜM. AVRUPA BİRLİĞİ- AZERBAYAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ANKET ANALİZİ ÇALIŞMASI

4.1. ANKET ANALİZİ VE DEĞERLENDİRME SONUÇLARI

4.1.1. Anket Analizi

Araştırmanın bu bölümünde katılımcılar ile gerçekleştirilen çalışmadan elde edilen verilere ve bu verilerin analizi ile oluşturulmuş sonuçlara, bunların olası nedenlerine ve önerilere yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında oluşturulan anket iki aşamadan oluşturulmuş olup ilk aşamasında demografik bilgilere yer verilmiştir. İkinci aşama ise katılımcıların Azerbaycan - Avrupa Birliği ilişkilerine bakış açılarını belirlemeye yönelik hipotezlere yer verilmiştir.

Çalışma verilerinin analiz işlemlerinde ilk aşamada demografik bilgilere incelenmiş ve katılımcıların cinsiyet, yaş, memleket, meslek gibi özelliklere göre dağılımına ve yüzdelik değerlerine bakılmıştır. Katılımcı seçimi aşamasında cinsiyet faktörünün de dengeli dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Yaş faktöründe ise katılımcıların çoğunluğunun genç olduğu, kadınlarda çoğunluğun 20-29, erkeklerde ise 15-19 yaş aralığına sahip olduğu görülmektedir. Fakat katılımcıların memleket ve meslek faktörlerine yeterli düzeyde cevap vermemesinden dolayı hesaplanabilir veriler oluşturmadığından analiz boyutunda değerlendirmeye alınmamıştır. Bu durumun örneklemin sınırlılıklarından biri olduğu görülmektedir.

Tablo 1 Katılımcıların Cinsiyet ve Yaş Faktörüne Göre İstatistiksel Analizi

		CİNSİYET	YAS
N	Geçerli	180	188
	Geçersiz	21	13
Mode		1,00 ^a	2,00
Sum		270,00	451,00

a. Multiplemodesexist. Thesmallestvalue is shown

Katılımcıların cinsiyet ve yaş faktörlerine göre dağılımı incelendiğinde çalışmaya katılan 201 kişinin anketleri incelendiğinde cinsiyet faktörüne göre katılımcıların 180 tanesi geçerli, 21 tanesi geçersiz cevap vermiştir. Aynı durum yaş faktörüne göre incelendiğinde 188 tane geçerli, 13 tane geçersiz cevap vermişlerdir.

Katılımcıların anket içerisinde bulunan memleket ve meslek faktörlerine verilen cevaplar hesaplanabilir veriler oluşturmadığından analiz boyutunda değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo 2 Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

	f	%	ValidPercent	CumulativePercent
Kadın	90	44,8	50,0	50,0
Erkek	90	44,8	50,0	100,0
Total	180	89,6	100,0	
Boş Bırakılan Anket Sayısı	21	10,4		
Toplam	201	100,0		

Tablo 2 deki veriler incelendiğinde çalışmaya katılan 201 kişi; %44,8'i (90 kişi) Kadın, %44,8'i (90 kişi) Erkek katılımcıdan oluşmaktadır. %10,4'ü (21 kişi) ankette ilgili bölüme herhangi bir cevap belirtmeyerek boş bırakmışlardır.

Tablo 3 Yaşa Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

	f	%	ValidPercent	CumulativePercent
15-19	50	24,9	26,6	26,6
20-29	69	34,3	36,7	63,3
30-39	33	16,4	17,6	80,9
40-49	20	10,0	10,6	91,5
50-59	12	6,0	6,4	97,9
60-69	4	2,0	2,1	100,0
Total	188	93,5	100,0	
Boş Bırakılan Anket Sayısı	13	6,5		
Total	201	100,0		

Tablo 3 deki veriler incelendiğinde çalışmaya katılan katılımcıların %24,9'u (50 kişi) 15-19 yaş aralığındadır. %34,3'ü (69 kişi) 20-29 yaş aralığındadır. %16,4'ü (33 kişi) 30-39 yaş aralığındadır. %10'u (20 kişi) 40-49 yaş aralığındadır. %6'sı

(12 kişi) 50-59 yaş aralığındadır. %2'si (4 kişi) 60-69 yaş aralığındadır. %6,5'u (13 kişi) ankete yaş faktörüyle ilgili olarak herhangi bir cevap belirtmemişlerdir.

Tablo 4 Cinsiyetin yaşa göre dağılımı

		YAS						
		15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	Total
Kadın	Count	14	43	17	4	3	0	81
	%	17,3%	53,1%	21,0%	4,9%	3,7%	0,0%	100,0%
Erkek	Count	23	22	16	13	9	4	87
	%	26,4%	25,3%	18,4%	14,9%	10,3%	4,6%	100,0%
Total	Count	37	65	33	17	12	4	168
	%	22,0%	38,7%	19,6%	10,1%	7,1%	2,4%	100,0%

Kadın ve Erkek katılımcıların yaş faktörüne göre dağılımları incelendiğinde Kadın katılımcıların %17,3'ü (14 kişi) 15-19 yaş aralığındadır. %53,1'i (43 kişi) 20-29 yaş aralığındadır. %21'i (17 kişi) 30-39 yaş aralığındadır. %4,9'u (4 kişi) 40-49 yaş aralığındadır. %3,7'si (3 kişi) 50-59 yaş aralığındadır.

Erkek Katılımcıların %26,4'ü (23 kişi) 15-19 yaş aralığındadır. %25,3'ü (22 kişi) 20-29 yaş aralığındadır. %18,4'ü (16 kişi) 30-39 yaş aralığındadır. %14,9'u (13 kişi) 40-49 yaş aralığındadır. %10,3'ü (9 kişi) 50-59 yaş aralığındadır. %4,6'sı (4 kişi) 60-69 yaş aralığındadır.

Tablo 5 Meslek Grupları ve Yaş Dağılımı

Meslek Grupları ve Yaşlar	Frekans
Serbest Meslek (Avukat, Doktor, Muhasebeci) (25 – 69 Yaş Grubu)	38
Öğrenci (18 – 22 Yaş Grubu)	42
Emekli (49 – 69 Yaş Grubu)	22
Ziraat Alanında Çalışan (29 – 59 Yaş Grubu)	18
Öğretmen, Öğretim Üyesi, Kamu Personeli (29 – 59 Yaş Grubu)	18
İşsiz (19 – 69 Yaş Grubu)	63

Tablo 5 incelendiğinde 6 farklı meslek grubu oluşturulduğu görülmektedir. Serbest meslek grubuna dahil olan yaş grubu 25 – 69 arasındadır ve 38 katılımcı bu grupta yer almaktadır. Katılımcılar arasından 18-22 yaş grubundaki üniversite öğrencilerinin sayısı 42’dir. 49 – 69 Yaş grubuna giren emekli katılımcıların sayısı 22’dir. Çalışma kapsamında ziraat alanında çalışan ve 29 – 59 yaş grubuna dahil olan 18 katılımcı bulunmaktadır. Benzer şekilde 29 – 59 yaş grubundaki öğretmn, öğretim üyesi ve kamu personeli sayısı da 18’dir. Aynı zamanda çalışmada 19 – 69 yaş grubuna dahil olan 63 işsiz katılımcı yer almaktadır.

Tablo 6 Hipotezlere Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	1		2		3		4		5		Ort
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1.Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Hakkında Bilgim Var.	34	16,9	89	44,3	52	25,9	12	6,0	14	7,0	2,41
2.Avrupa Birliği ve Avrupa'nın Komşuluk Politikası Hakkında ki Düşüncelerim Olumlu.	29	14,4	67	33,3	55	27,4	31	15,4	19	9,5	2,72
3.Azerbaycan'ın Avrupa Birliği İle Komşu Olması İçin Bir Kara Sınırı Paylaştığını Düşünüyorum.	20	10,0	35	17,4	36	17,9	73	36,3	33	16,4	3,32
4.Avrupa Birliği'nin Azerbaycan İle Arasındaki İlişkilerin Güçlü Olduğunu Düşünüyorum.	23	11,4	30	14,9	41	20,4	81	40,3	23	11,4	3,25
5.1999'lü yıllarda Azerbaycan'ı (Bu Arada Ermenistan ve Gürcistan'ı Kabul Etmisti) Ortaklık Anlaşmasına Almayan Avrupa Birliği'nin, şimdiki Azerbaycan Politikasını Onaylıyorum.	30	14,9	42	20,9	29	14,4	54	26,9	44	21,9	3,20
6.Yakın Gelecekte Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'ne Üyelik Şansı Olduğuna İnanıyorum.	30	14,9	48	23,9	40	19,9	56	27,9	26	12,9	3,00
7.Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'ne Katılması İle ekonomik, Sosyal ve Kültürel Anlamda Çok Şeyin Değişeceğine İnanıyorum.	46	22,9	82	40,8	30	14,9	23	11,4	18	9,0	2,42

8.Avrupa Birliği'nin Komşularına Karşı Geliştirdiği Avrupa Komşuluk Politikası İle İlgili Bilgim Var.	28	13,9	63	31,3	71	35,3	23	11,4	14	7,0	2,65
9.Avrupa Birliği'nin Avrupa Komşuluk İlişkileri Politikasının Amaçları Hakkında Bilgiye Sahip misiniz?	38	18,9	60	29,9	75	37,3	18	9,0	9	4,5	2,50
10.AB'nin Azerbaycan 'dan Beklentileri Konusundaki Düşünceleriniz Olumlu mu?	29	14,4	51	25,4	40	19,9	53	25,9	28	13,9	2,99
11.Avrupa Birliği'nin Özellikle Çevre-Enerji-Demokrasi-İnsan Hakları-Organize Suçlar ve Terörizmle Mücadele-Ekonomik Gelişme-Güvenlik-Eğitim/Öğretim Konularında Azerbaycan İle Özel İlişkiler Geliştirmesi Sonucunda Bunun Azerbaycan'a Yönelik Olumlu Etkileri Olacağını Düşünüyorum.	31	15,4	76	37,8	52	25,9	30	14,9	11	5,5	2,57
12.Siyasal Konularda, Avrupa Birliği İle Azerbaycan'ın Aynı Değerleri Paylaştığını Düşünüyorum.	19	9,5	35	17,4	39	19,4	66	32,8	41	20,4	3,37
13.Avrupa Birliği, Azerbaycan'da Demokrasiyi Geliştirmeye Yönelik Gerekli Konularda Yardım Yapıyor.	26	12,9	70	34,8	43	21,4	44	21,9	15	7,5	2,75
14.AB'nin AKP Vasıtasıyla Denge ve Barışa Katkı Sağladığına İnanıyorum.	25	12,4	74	36,8	42	20,9	40	19,9	18	9,0	2,75
15.Avrupa Birliği'nin Kendi İstikrarını ve Güvenliğini Tehlikeye Sokacak Ülkelere Karşı Geliştirdiği Reformları Yeterli Buluyorum.	30	14,9	78	38,8	39	19,4	32	15,9	21	10,4	2,68
16.Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Bölgesinde Özel Olarak da Azerbaycan'daki Çatışmalara Çözüm Bulmak (Örneğin; Karabağ Konusu) İçin Yeterli Siyasi Çabayı Gösterdiğine İnanıyorum.	19	9,5	29	14,4	21	10,4	57	28,4	74	36,8	3,69

17.Avrupa Birliği, Komşularının İç Çatışmalarının Üstesinden Gelmeye Yardımcı Olmak İçin Yeterli Ekonomik Yardımı Sağladığını Düşünüyorum.	38	18,9	44	21,9	53	26,4	48	23,9	15	7,5	2,78
18.Azerbaycan, Demokrasi, Hukukun Üstünlüğü, Basın Özgürlüğü, vb. Konularda Kendisini Geliştirmek İçin Avrupa Birliği İle İşbirliğine İsteklidir.	30	14,9	58	28,9	47	23,4	50	24,9	13	6,5	2,78
19.Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Çerçevesinde Azerbaycan'a Olumlu Katkı Sağlayacağına İnanıyorum.	39	19,4	64	31,8	54	26,9	25	12,4	17	8,5	2,58
20.Hayata Geçirilen Komşuluk Politikasının Başarılı Olacağını Düşünüyorum.	31	15,4	63	31,3	65	32,3	26	12,9	14	7,0	2,64
21.Avrupa Birliği'nin Komşuluk İlişkilerinde Reform Konusunda İsteksiz Davranan Ülkelerle İlişkilerini Daha Az Seviyeye Düşürmesi Gerektiğine İnanıyorum.	39	19,4	60	29,9	39	19,4	40	19,9	20	10,0	2,70
22.Avrupa Birliği'nin Komşu Ülkelerle Yasa Dışı Göç Konusunda Gerektiği Ölçüde Eşgüdümlü Çalıştığına İnanıyorum.	34	16,9	53	26,4	53	26,4	42	20,9	16	8,0	2,76
23.Avrupa Birliği, Ülkelerin Refahını Garantiye Almada, Ükelere Yaptığı Yardımları Başarılı Buluyorum. Azerbaycan'da Hissettim.	21	10,4	45	22,4	47	23,4	58	28,9	25	12,4	3,10
24.Mesala Avrupa Birliği'nin Yaptığı Yardımların Karşılığında Azerbaycan'dan Herhangi Bir Menfaat Elde Etmek Gibi Bir Niyeti Olduğunu Düşünüyorum.	44	21,9	71	35,3	45	22,4	27	13,4	9	4,5	2,41
25.Azerbaycan'a Yapılan Yardımların Avrupa Birliği'ne Olumlu Katkı Sağlayacağına İnanıyorum.	36	17,9	77	38,3	37	18,4	30	14,9	17	8,5	2,56

26.Azerbaycan Vatandaşı Olarak, Avrupa Birliği'nin Özellikle Politik Olan Konularda Komşuları İle İşbirliğinde Kendi Siyasi Esaslarını Destekliyorum.	27	13,4	60	29,9	58	28,9	32	15,4	21	10,4	2,79
27.Azerbaycan Vatandaşı Olarak, AB'nin Güvenlik (Terörizm ve Organize Suçlar), Enerji Güvenliği, Çevresel Koruma/Güvenlik ve Enerji Temininin Üstesinden Gelme ve Küresel Tehditlerde Başarı Sağlamak Konusunda, Komşu Ülkelerle İşbirliği Yapmak İçin "Ortak Çatı Altında İş Birliği" Fikrini Destekliyorum.	53	26,4	75	37,3	44	21,9	13	6,5	14	7,0	2,29

(1)Tamamen Katılıyorum, (2)Katılıyorum, (3)Fikrim Yok, (4)Katılmıyorum, (5)Tamamen Karşıyım

Tablo 6'daki veriler incelendiğinde katılımcıların %44,3'ü (89 kişi) "Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Hakkında Bilgim Var." Sorusuna "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,41 dir. "Avrupa Birliği ve Avrupa'nın Komşuluk Politikası Hakkında ki Düşüncelerim Olumlu." Sorusuna "Katılımcıların" sorusuna katılımcıların %33,3'ü (67 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,72 dir. "Azerbaycan'ın Avrupa Birliği İle Komşu Olması İçin Bir Kara Sınırı Paylaştığını Düşünüyorum." sorusuna katılımcıların %36,3'ü (73 kişi) "Katılmıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 3,32 dir. "Avrupa Birliği'nin Azerbaycan İle Arasındaki İlişkilerin Güçlü Olduğunu Düşünüyorum." sorusuna katılımcıların %40,3'ü (81 kişi) "Katılmıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 3,25 dir. "1999'lu yıllarda Azerbaycan'ı (Bu Arada Ermenistan ve Gürcistan'ı Kabul Etmişti) Ortaklık Anlaşmasına Almayan Avrupa Birliği'nin, şimdiki Azerbaycan Politikasını Onaylıyorum." sorusuna katılımcıların %26,9'u (54 kişi) "Katılmıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 3,20 dir. "Yakın Gelecekte Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'ne Üyelik Şansı Olduğuna İnanıyorum." sorusuna katılımcıların %27,9'u (56 kişi) "Katılmıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 3,00 dir. "Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'ne Katılması İle ekonomik, Sosyal ve Kültürel Anlamda Çok Şeyin Değişeceğine İnanıyorum." sorusuna katılımcıların %40,8'i (82 kişi) "Katılıyorum"

cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,42 dir. “Avrupa Birliği’nin Komşularına Karşı Geliştirdiği Avrupa Komşuluk Politikası İle İlgili Bilgim Var.”sorusuna katılımcıların %35,3’ü (71 kişi) "Fikrim Yok" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,65 dir. “Avrupa Birliği’nin Avrupa Komşuluk İlişkileri Politikasının Amaçları Hakkında Bilgiye Sahip misiniz?”sorusuna katılımcıların %37,3’ü (75 kişi) "Fikrim Yok" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,50 dir. “Avrupa Birliği’nin Azerbaycan ‘dan Beklentileri Konusundaki Düşünceleriniz Olumlu mu?”sorusuna katılımcıların %25,9’u (53 kişi) "Katılmıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,99 dur. “Avrupa Birliği’nin Özellikle Çevre-Enerji-Demokrasi-İnsan Hakları-Organize Suçlar ve Terörizmle Mücadele-Ekonomik Gelişme- Güvenlik-Eğitim/Öğretim Konularında Azerbaycan İle Özel İlişkiler Geliştirmesi Sonucunda Bunun Azerbaycan’a Yönelik Olumlu Etkileri Olacağını Düşünüyorum.”sorusuna katılımcıların %37,8’i (76 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,57dir. "Siyasal Konularda, Avrupa Birliği İle Azerbaycan’ın Aynı Değerleri Paylaştığını Düşünüyorum.”sorusuna katılımcıların %32,8’i (66 kişi) "Katılmıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 3,37 dir. “Avrupa Birliği, Azerbaycan’da Demokrasiyi Geliştirmeye Yönelik Gerekli Konularda Yardım Yapıyor.”sorusuna katılımcıların %34,8’i (70 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,75 dir. “Avrupa Birliği’nin Komşuluk Politikası Vasıtasıyla Denge ve Barışa Katkı Sağladığına İnanıyorum.”sorusuna katılımcıların %36,8’i (74 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,75 dir. “Avrupa Birliği’nin Kendi İstikrarını ve Güvenliğini Tehlikeye Sokacak Ükelere Karşı Geliştirdiği Reformları Yeterli Buluyorum.”sorusuna katılımcıların %38,8’i (78 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,68 dir. “Avrupa Birliği’nin Genel Olarak, Güney Kafkasya Bölgesinde Özel Olarak da Azerbaycan’daki Çatışmalara Çözüm Bulmak (Örneğin; Karabağ Konusu) İçin Yeterli Siyasi Çabayı Gösterdiğine İnanıyorum.”sorusuna katılımcıların %36,8’i (74 kişi) "Tamamen Karşıyım" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 3,69 dur. “Avrupa Birliği, Komşularının İç Çatışmalarının Üstesinden Gelmeye Yardımcı Olmak İçin Yeterli Ekonomik Yardımı Sağladığını Düşünüyorum.”sorusuna katılımcıların %26,4’ü (53 kişi) "Fikrim Yok" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,78 dir. “Azerbaycan,

Demokrasi, Hukukun Üstünlüğü, Basın Özgürlüğü, vb. Konularda Kendisini Geliştirmek İçin Avrupa Birliği İle İşbirliğine İsteklidir.”sorusuna katılımcıların %28,9'u (58 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,78 dir. “Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Çerçevesinde Azerbaycan'a Olumlu Katkı Sağlayacağına İnanıyorum.”sorusuna katılımcıların %31,8'i (64 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,58 dir. “Hayata Geçirilen Komşuluk Politikasının Başarılı Olacağını Düşünüyorum.”sorusuna katılımcıların %31,3'ü (63 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,64 dür. “Avrupa Birliği'nin Komşuluk İlişkilerinde Reform Konusunda İsteksiz Davranan Ülkelerle İlişkilerini Daha Az Seviyeye Düşürmesi Gerektiğine İnanıyorum.”sorusuna katılımcıların % 29,9'u (60 kişi) cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,70 dir. “Avrupa Birliği'nin Komşu Ülkelerle Yasa Dışı Göç Konusunda Gerektiği Ölçüde Eşgüdümlü Çalıştığına İnanıyorum.”sorusuna katılımcıların %26,4'ü (53 kişi) "Katılıyorum", %26,4'ü (53 kişi) "Fikrim Yok" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,76 dir. “Avrupa Birliği, Ülkelerin Refahını Garantiye Almada, Ülkelere Yaptığı Yardımları Başarılı Buluyorum. Azerbaycan'da Hissettim.”sorusuna katılımcıların %28,9'u (58 kişi) "Katılmıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 3,10 dur. “Mesela Avrupa Birliği'nin Yaptığı Yardımların Karşılığında Azerbaycan'dan Herhangi Bir Menfaat Elde Etmek Gibi Bir Niyeti Olduğunu Düşünüyorum.”sorusuna katılımcıların %35,3'ü (71 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,41 dir. “Azerbaycan'a Yapılan Yardımların Avrupa Birliği'ne Olumlu Katkı Sağlayacağına İnanıyorum.”sorusuna katılımcıların %38,3'ü (77 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,56 dir. “Azerbaycan Vatandaşı Olarak, Avrupa Birliği'nin Özellikle Politik Olan Konularda Komşuları İle İşbirliğinde Kendi Siyasi Esaslarını Destekliyorum.”sorusuna katılımcıların %29,9'u (60 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel eğilimleri 2,79 dur. “Azerbaycan Vatandaşı Olarak, AB'nin Güvenlik (Terörizm ve Organize Suçlar), Enerji Güvenliği, Çevresel Koruma/Güvenlik ve Enerji Temininin Üstesinden Gelme ve Küresel Tehditlerde Başarı Sağlamak Konusunda, Komşu Ülkelerle İşbirliği Yapmak İçin“Ortak Çatı Altında İş Birliği”fikrini Destekliyorum.”sorusuna katılımcıların %37,3'ü (75 kişi) "Katılıyorum" cevabını vermişlerdir ve genel

eğilimleri 2,29 dur.

Tablo 7 Cinsiyetin Soruların ortalamalarına yönelik istatistikleri

CİNSİYET	N	Mean	Std. Deviation	Std. ErrorMean
Kadın	79	2,8139	,42245	,04753
Erkek	80	2,8523	,34430	,03849

Tablo 7 de katılımcıların cinsiyet faktörüne göre sorulara verdikleri cevapların ortalama değerlerinin karşılaştırılması verilmiştir. Çalışmaya katılan kadınların uygulanan anketlere yönelik eğilimleri 2,81 dir. Aynı durum erkeklerde de 2,81 dir. Bu durum dikkate alındığında ve standart sapma değerleri incelemeye katıldığında kadın ve erkek katılımcılar arasında her hangi bir fark tespit edilemediğini göstermektedir.

Tablo 8 Kadın ve Erkeklerin Anket Sorularına Vermiş oldukları Cevaplara Yönelik T-Testi Analizi

	Varyansların eşitliği için Levene Testi		Varyansların denklığı için t-test' i						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Eşit dağılım varsayımı	4,090	,045	-,629	157	,530	-,03844	,06108	-,159	,0822
Eşit olmayan dağılım varsayımı			-,628	150,115	,531	-,03844	,06116	-,159	,0824

Tablo 8 de verilen veriler incelendiğinde kadın katılımcıların ankete vermiş oldukları cevaplar ile erkek katılımcıların ankete vermiş oldukları cevapların bir birlerine yakın olması düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo 9 Kişilerin yaşlarına göndere sorulara verdikleri cevapların istatistiksel dağılımı

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
15-19	44	2,7020	,47376	,07142	2,5580	2,8461	1,63	3,56
20-29	62	2,8262	,41077	,05217	2,7218	2,9305	1,67	3,74
30-39	30	2,8173	,36026	,06577	2,6828	2,9518	2,19	3,70
40-49	19	2,7641	,30968	,07105	2,6149	2,9134	2,26	3,48
50-59	10	2,8667	,32345	,10228	2,6353	3,0980	2,37	3,41
60-69	3	2,8395	,04277	,02469	2,7333	2,9457	2,81	2,89
Total	168	2,7877	,40135	,03097	2,7266	2,8488	1,63	3,74

Katılımcıların yaş aralıklarının vermiş oldukları cevaplar ile arasında bir ilişki olup olmadığına anlamaya yönelik yapılan incelemede 15-19, 20-29, 30-39, 40-49, 50-59 yaş aralığındaki katılımcıların vermiş oldukları cevaplarla yaşları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Fakat 60-69 yaş aralığındaki katılımcıların yaşları ile vermiş oldukları cevaplar arasında bir ilişki bulunmuştur. ($P=0,042 < 0,05$)

Tablo 10 Kişilerin yaşlarına göndere sorulara verdikleri cevapların tek yönlü ANOVA analizi sonuçları

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,522	5	,104	,641	,669
Within Groups	26,379	162	,163		
Total	26,901	167			

Tablo 10 daki veriler incelendiğinde katılımcıların yaş faktörüne göre anket cevaplarının analizi incelendiğinde anlamlı bir ilişki bulunamadığı tespit edilmiştir.

Çalışmaya verilerinin istatistiksel incelemesi dikkate alındığında ve standart

sapma değerleri incelemeye katıldığında kadın ve erkek katılımcılar arasında verdikleri cevaplar yönünden her hangi bir fark tespit edilemediğini görölmektedir. Yaş faktörü dikkate alındığında katılımcıların vermiş oldukları cevaplarla yaşlarına bakıldığında 60-69 yaş aralığındaki katılımcılar hariç diğer yaş guruplarında bir ilişki bulunamamıştır. Yapılan diğer analizlere de bakıldığında 60-69 yaş aralığındaki katılımcıların yaşları ile vermiş oldukları cevaplar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

4.1.2. Anket Sonuçları İncelemesi

Avrupa Birliği- Azerbaycan ilişkilerine bakış açılarının ölçülmesine yönelik hipotezlerin bulunduğu bu aşamada katılımcıların her bir hipoteze vermiş oldukları cevapların dağılımı ve tablo formatlı incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların Avrupa Birliği ve Avrupa'nın Komşuluk Politikası hakkında bilgi sahibi oldukları, ancak Azerbaycan ile Avrupa Birliği arasında güçlü bir bağ olduğuna inanmadıkları görölmektedir.

AB'nin AKP ile Azerbaycan ile kurduğu ilişkilerde politika programı içerisinde yer alan ortak değerlerin Rusya baskısına ve Azerbaycan yönetiminin istekesiz yaklaşımlarına rağmen "hard power" politika uygularsa, başarılı olacağına, ancak AB'nin Azerbaycan ilişkilerinde politikalarını enerji üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı sürece başarı elde edilmesinin zor olduğu katılımcılar tarafından ileri sürölmektedir.

AB Azerbaycan'ın jeostratejik önemini oluşturan Ulaşım-ticaret yolları ve petrol/doğal gazını kullanmayı amaçladığını düşünmektedirler.

Halk yönetiminin AKP'na isteksiz kaldığı vurgulamakta olup, Azerbaycan yönetimi enerji ile ilgili ilişkileri AKP dışında tutması, bu ifadeleri desteklemektedir.

Avrupa Birliği üyeliği bazında bakıldığında her ne kadar katılımcılar Azerbaycan birliğe üye olduğu takdirde, özellikle Çevre-Enerji-Demokrasi-İnsan Hakları-Organize Suçlar ve Terörizmle Mücadele-Ekonomik Gelişme- Güvenlik-Eğitim

Konularında olumlu gelişmelerin olacağını düşünüyorlar. Ancak böyle bir üyeliğin gerçekleşebileceğine inanmamaktadırlar. Sebep olarak da siyasal konularda, AB ile Azerbaycan'ın aynı değerleri paylaştığını düşünmemektedirler.

AKP'nin 2004 yılında genişleyen sınırlarıyla dış politikada sınır komşuları ile güvenlik ilişkilerinin sağlanmasında gerekli bir politika aracı olduğunu, Azerbaycan'ın kara komşuluk sınırı olmadığı, sadece Avrupa Birliği-Azerbaycan ilişkilerinin ulaşım, ticaret bağlantı noktaları arasında köprü görevi ve enerji zenginliği ile ön plana çıktığı katılımcılar tarafından değerlendirilmektedir.

AB'nin, Azerbaycan'ın temel konuları olan sosyoekonomik, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne bağlı sorunların dışında enerji ve ulaşım dayalı konularla ilgilenmesi, ilişkilerin güçlendirilmesinde yetersiz kaldığı değerlendirilmektedir.

Toplum 2003 yılında AB Azerbaycan'ı AKP'na almamıştı. Katılımcıların belirli çoğunluğu 2004 sonrası AB'nin Azerbaycan ile zengin enerji (Doğal gaz ve petrol) kaynaklarından dolayı politik ilişkiler kurmaya çalışmasını onaylamıyor.

Avrupa Birliği Azerbaycan'da Doğu Ortaklık Anlaşması kapsamında ikili ilişkilerde, sosyoekonomik ve politik anlamda enerji strateji anlaşmalarına verilen önemden daha fazla öncelik vermesi durumunda, Azerbaycan'da uygulanan reformların başarılı olacağına inanılıyor.

Azerbaycan halkı AB'nin ülkeye uyguladığı AKP'nda çifte standartlık uygulamasından dolayı Azerbaycan politikaları üzerine netlik kazanmadığına, eylem planlarıyla Azerbaycan'da gerçekleştirilmesi öngörülen reformları ilerleme raporlarında olumlu sonuçlar çıkacağına inanmamaktadırlar.

Dağlık Karabağ meslesinin çözüme ulaştırılamamasından dolayı Azerbaycan'da uygulanmaya başlanan AB reformlarının olumlu yönde olacağını düşünülmemektedir. AB'nin AKP'nı bölgede dondurulmuş bölgelerdeki sorunların çözülmesine yönelik katkı sağladığı sürece başarı sağlayacağına inanılıyor. AB'nin özellikle Azerbaycan'da genele göre değerlendirilecek

olunursa, etkin bir politika ürettiğine inanmamaktadırlar. Yeterli siyasi çaba gösterilmemekte, özellikle çatışmaların sonlandırılması konusunda etkin politika izlenmediğini dile getirmektedirler.

Ankete katılanlar Azerbaycan hükümeti serbest piyasa ekonomisi, demokrasiye geçiş, seçimlerde demokratik yaklaşım, medya, kişi, STK özgürlüğü, hukukun üstünlüğü ve insan haklarında olumlu cevap verirse, AB'nin başarılı olacağını düşünmekte, ancak AB'nin Azerbaycan ile demokrasi, insan hakları vb. konularda kesinlikle siyasi diyalogda farklı olduğunu dile getirmektedirler.

Eğer Türkiye Avrupa sürecinde devam edecek olursa ve Avrupa kapılarını Türkiye'ye kapatmazsa, Kafkasya ülkeleri de yüzünü Avrupa'ya dönecektir. Bu da hararetli bir şekilde beklenen bir şeydir. Fakat iç ve dış sebeplerle Türkiye'nin Avrupa süreci duraklamaya girerse, Gürcistan ve Azerbaycan'ın Rusya'nın siyasetini tercih etmeleri olasıdır. Bu durumda olumlu yada olumsuz, Rusya'nın büyüyen Avrupa'yla etkileşimlerinin bir fonksiyonu olacaktır ifadesini kullanmışlardır.

Son olarak Terörle Mücadele, enerji nakli ve güvenliği, çevre güvenliği ve küresel tehditlere karşı ortak çatı altında yürütülecek işbirliğini tamamen desteklemektedirler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Dünya günümüzde tek kutuplu dünyanın artık gerçekleşemeyeceği kesin olarak anlaşıldığı çok kutuplu bir yapıya doğru sürüklenmektedir. Kutup başları olarak ortaya çıkan AB, ABD, Rusya, Çin, Çin ve Brezilya bulunmaktadır. Bütün bu kutup başları kendi eksenlerinde olacağı yeni bir dünya düzeni için çekişirlerken, dünyanın merkezinde yer alan Avrasya kıtasını ele geçirmeye öncelik vermişlerdir.

ABD ise hala aynı konumdadır ve herhangi bir rakibinin kalmamasıyla bölgede daha büyük bir hakimiyet kurmayı hedeflemektedir. “Demokratikleşme”, “güvenlik”, “enerji”, “terörizmle mücadele”, “ekonomi” gibi farklı araçlarla bölgenin hakimi olmayı arzulayan ABD, bölge ülkeleriyle bir araya gelerek “doğrudan” ve NATO, AB gibi örgütlerle birleşerek “dolaylı” şekilde teşebbüslerde bulunmaktadır.

ABD, bu noktada Rusya-Çin-İran ittifakını önleyecek alternatif noktalara dikkat ederek Rusya'nın izolasyonist baskılarla Batıdan koparak aşırı milliyetçi, radikal politikalara sapmasından endişe etmektedir.

Geçmişteki acı tecrübesinden dolayı iç güvenlik meselelerinde hassas davranan RF, dış güvenlikle ilgili de “yakın çevre” odaklı bir siyaset gütmektedir. Bu kapsamda Karadeniz hakimiyetini temel şart kabul eden RF, yalnız yada farklı birlikteliklerle bölgede hala “en etkin güç” olma stratejisine sahiptir. Fakat RF, “tek başına etkin güç” olmasının mümkün olmadığını bilincindedir.

Moskova Ukrayna-Gürcistan-Polonya-Baltık ülkelerine karşı Gaz silahını kullanarak, aslında NATO'nun Karadeniz ve Azerbaycan'a doğru genişlemesini ve gelecekte Moldova ile Ermenistan'ın, elinden çıkmasını önlemeye çalışmaktadır.

Potansiyel bakımdan en büyük tehlike arz eden senaryo ise, Çin, Rusya ve bir ihtimal İran'ın büyük koalisyon kurmasıdır. Bunun önüne geçmek, ABD'nin Azerbaycan'ın batı, doğu ve güney bölgelerinde jeostratejik kabiliyetlerini birlikte sergilemesine gereksinim duyacaktır.

Bölgede çıkan temel sorunlar ve aktörlerin temel çıkarları olarak değerlendirilebiliriz. Coğrafi konumu, Enerji kaynakları, etnik çatışmalar, istikrarsızlık ve güvensizlik ortamı gibi konular küresel ve bölgesel aktörlerin dikkatini özellikle Azerbaycan'a çekmiştir. Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'daki sorunların çözümsüz bir hal oluşturmasına genel olarak dış kaynaklı problemler sebep olmaktadır.

Azerbaycan iktisadi potansiyel açısından önem arz eden doğalgaz ve petrol kaynaklarına sahip olmasından dolayı, Rusya, Türkiye, İran için önemli olduğu kadar, Çin içinde büyük önem arz etmektedir.

AB, Transkafkasya ülkeleri için politikalar geliştirirken bölgede önemli gücü olan ülkeleri de hesaba katmaktadır. Bu açıdan AB'nin Transkafkasya ülkeleri ile geliştirdiği ilişkileri iyi analiz edebilmek bölgede rol oynayan diğer aktörlerin etkilerinin ve AB ile olan ilişkilerinin de analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bölgede yapılacak herhangi bir girişimin Rusya ve ABD etkisinden bağımsız gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Özellikle Rusya, bölgedeki en önemli aktör olarak diğer bölge ülkelerinin de dış politikalarını etkilemektedir.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olursa Avrupa Komşuluk Politikası ile hem yeni hem de sorunlu olan bölgelere doğru genişletme sağlayacaktır. Yürütülen bu politika da diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye açısından da oldukça büyük öneme sahiptir. Türkiye AB'ye üye olduğunda da Güney Kafkaslar, Irak, İran ve Suriye AB'nin sınır komşuları haline gelecek olup, bu durumun sonucunda da Türkiye'nin bu ülkelerle olan ikili ilişkilerinin önemi artacaktır.

AB, ulus devletler üzerine kurulu bir yapı olarak dış politika ve buna bağlı olarak güvenlik politikalarını yürütmektedir. AB üye devletlerinin zaman zaman birbiri ile çatışan ulusal çıkar algıları, ortak AB çıkarlarının daha üstünde varlığını sürdürmeye devam ediyor. Küreselleşme ile birlikte bölgesel rekabet, her alanda ve farklı araçlarla gerçekleşiyor. AB üyesi ülkelerin tek tek küresel mücadelede başarılı olması da oldukça zor ve gereksiz görünüyor. Bu nedenle ekonomik ve siyasi vasıfları ile küresel bir aktör olma, AB'nin geleceğini kurabilmesi için neredeyse zorunluluk olarak görülüyor.

Komşuluk politikası AB genişleme politikasının ilginç bir sentezi ve önemli bir dış politika aracıdır. Son genişleme ile birlikte değişen AB sınırları, yeni fırsatları ve ihtiyaçları beraberinde getirmiştir.

Yeni komşular arasındaki bağların güçlenmesini AKP ile sağlama yoluna gitmiştir. Bu politikanın ve genel olarak kurulan tüm politikaların ana amacı bütün tarafların refah, istikrar ve güvenliğinin artırılmasıdır. Bu politikayı uygulayan tüm komşu ülkeler kendi ihtiyaçlarını göz önüne aldıklarında kendilerine özgü değiştirilmiş farklı projeler hazırlamışlardır. Hazırlanan tüm bu projelerin ortak amaçları aynıdır ve komşuluk politikasının ana hedefleri ışığında oluşturulmuştur. Dediğimiz gibi bu politikalarda olan ortak amaçlar; ortak değerler ve çıkarlar çerçevesinde siyasi işbirliğini geliştirerek özgürlük ve demokrasinin yayılması, önemli boyutta ekonomik bütünleşme sağlamak ve ekonomik reform süreçlerinin desteklenerek komşu ülkelerin refah düzeyini artırmaktır.

AB'nin en güçlü dış politika enstrümanı üye ülkelerin gelecekle ilgili adaylık beklentisidir. Ancak, AB genişleme süreci ile ilgili sorunları henüz çözebilmiş, genişlemenin sınırlarını net olarak belirleyebilmiş değildir.

Azerbaycan'ın Batı ile yakınlaşmasına rağmen Ermenistan'la arasında olan sorunda bir fayda göstermediği gibi, Moskova'dan uzaklaşmasının maliyetinin daha yüksek olacağı göstermektedir. Bakü yönetimi bu tutumuna karşı Erivan'dan yana tutum sergilemesi, Moskova'nın Kafkasya'da var olan sorunların çözülmesinin zor olduğu, Abhazya ve Güney Osetya çatışmalarında ortaya çıkmıştır. Bakü yönetimi ABD yönetiminin Rusya'yla bölge işbirliği ve İran'ın bu işbirliğine dahil edilmesini destek vermiştir.

Ermenistan'ın haksız yere işgal ettiği bölgelerden çekilmeme kararının Batı'da ve bazı uluslararası platformlarda fazla önemsenmemesidir. Buradaki sorun; Batı'nın özellikle Şark politikasındaki olumsuz görüşlerinin, Azeriler hakkında fazlasıyla öne çıkması olmuştur. Burada yapılan tam bir ikiyüzlülüktür. Bunun en bariz örneği ise Ermeni ve Azeri ikili görüşmelerinde konuya taraf olan ülkelerin Ermenistan lehine haksız tavır almalarıdır.

Avrupa Birliği, Azerbaycan hükümetinin insan hakları ve demokrasi konularında güçlü olamadığını ve Eylem Planı' nın Őartlarını yerine getiremediği gerekçesiyle, Dağlık Karabağ probleminin çözümüne ve enerji politikalarına vurgu yaparak AB ve Azerbaycan arasındaki müzakereleri çıkmaza sokmuŐtur.

AB için Azerbaycan vazgeçilmez bir konumdadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri; Azerbaycan' ın Doğu- Batı enerji koridorunda güvenli bir enerji kaynağı olması bir diğer i se NATO' nun Afganistan'daki operasyonlarına yine güvenli bir hava sahası sağlamasıdır.

Azerbaycan' ın demokrasi konusunda ki zayıflığı Batılı doğalgaz ve petrol yatırımcıları tarafından eleŐtirilmektedir. Bu sebeple bu Őirketler demokratikleşme sürecine dikkatli ve temkinli yaklaŐmaktadırlar. Azerbaycan' da gerçekleŐecek olan bir kitlesel demokratikleşme talebinin lkede oluŐturabileceđi istikrarsızlıktan ötürü oluŐabilecek enerji sektöründeki olumsuzluk Şirketleri korkutmaktadır ve dolayısıyla temkinli yaklaŐmalarına sebep olmaktadır.

Ulusal siyasi yapının geniş tahlilini yapmadan önce batılı bilim adamlarının demokrasiye geçit toplumları için geliŐtirdikleri yapısala ve süreçsel yaklaŐımları gözden geçirmede fayda vardır. Azerbaycan'ın sosyal yapısının gelişimi, demokrasinin başarısı, yerli üretim geliştirilmesi, refah seviyesinin yükselmesi, devletin gücü gibi kavramları içeren "toplumsal yarar" ve "toplumsal refah" toplumsal söylemlerden yola çıkararak değerlendirilmelidir.

AB Azerbaycan'a yönelik enerji dışında etkisiz kalmıştır. Diğer ülkelere göre eşit davranmadığından dolayı bölgede entegrasyon problemi oluşturmuştur.

AB 2000 yılı enerji konusunda, aktif enerji politikası olmadan AB kendisini bu enerji bağımlılığından kurtaramayacak, nlem alınmazsa ihtiyaç %70 bunun %50'si ithal olarak karŐılanacaktır.

AB'nin enerji güvenliği enerji bağımlılığı ile aynı düzlemde ilerlemektedir. Endüstriden, askeri, ekonomik, ticari konuların enerjiye olan gerekliliği ön plana çıkarır. Rusya-Ukrayna enerji krizi, İran'ın petrol kesmesi ve hatlarda yaşanan

sıkıntılar enerji kaynaklarının ekonomik değil, aynı zamanda siyasi bir araç olduğunu göstermektedir. AB'nin enerji ihtiyacı 2035'e kadar 1/3 oranında artacağı değerlendirildiğinde önemlidir.

2006 yılında yayınlanan kitaptada, Avrupa enerji politikasının temel hedefi işletmeler ve tüketiciler gibi herkesin güvenli, emniyetli, sürekli ve ekonomik enerjiye ulaşımın sağlanmasıdır. Başlangıçta teknik destek ve yardımlar ile şekillenen bölge politikası, AKP ile belirginleşmiştir.

Doğu ortaklığı en önemli beş girişimden birisi olarak enerji işbirliği için önem kazanmaktadır. Ekonomik güce sahip aktörler jeopolitik önemi nedeniyle çıkar çatışmalarına neden olmaktadır.

AB'nin enerji güvenliği alanında belirlediği tehditler, kaynakların azalması, fiyatlara bağlı temin ve transfer zorluğu nakil hatlarının çeşitlendirilememesi, kaynak açısından zengin ülkelerin enerjiyi politika aracı olarak kullanmasıdır.

Açıkçası AB'nin Azerbaycan'a olumlu yaklaşımı, enerji, demokrasinin, refahın ve hukukun üstünlüğünün sağlanması bakımından bölgenin geliştirilmesinde ortak çıkarlarına dayandığı değerlendirilmektedir.

Son yıllarda Azerbaycan ülkeyi AB'ye yakınlaştıracak ve ülkedeki Pazar ekonomisi ile demokrasiyi güçlendirme hedefinde olan evrimsel reform stratejisini yavaş sürdürmektedir.

Azerbaycan Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ çatışmasının çözümü, hem ekonomik hem de sosyal gelişim açısından gereksinimdir. Uyuşmazlıklar nedeniyle askeri harcamalar artmakta, bu etki ekonomik ve sosyal gelişimi olumsuz etkilemektedir. Dağlık Karabağ anlaşmazlığının çözümünün ertelenmesi, iki tarafa da fayda sağlamadığı, bölgesel istikrarı tehlikeye attığı, ekonomik ve bölgesel gelişmeyi engellediği, hattaba tehlikenin sadece bölge içi değil, aynı zamanda devam ettikçe yayılabileceği değerlendirilmektedir.

AB AKP ile bölgedeki anlaşmazlıkların çözümü, bölge içi işbirliği ile siyasi ve ekonomik reform alanlarında daha gelişmiş bir rol oynamak zorundadır. Bu tür anlaşmazlıklar göçmen hareketi veya göçmenlerin artış riskiyle, enerji

kaynaklarının sekteye uğratılmasıyla, ticaret ve ulaşım bağlantılarının kesilmesiyle veya uyuşturucu ve silah kaçakçılığını da içeren organize suçlar ve terörizmin yaygınlaşmasıyla birliğin kendi güvenliğini tehdit edeceği açıktır. Problemlerin çözümü ülkelerin tek başına değil, ortak tutumun zorunlu bir koşul olduğu değerlendirilmektedir.(Örneğin; AB Güney Osetya ve Abhazya konusunda aktif rol oynarken, Dağlık Karabağ konusunda sınırlı kalmıştır.)

Demokrasinin demokratik yönetimlere yerleştirilmemesi insan hakları, ifade özgürlüğü, hukukun üstünlüğü üzerine reformlar geliştirilmemesi ve bölgedeki anlaşmazlıklar AB'yi tehdit ettiği gibi AB ve bölgesel entegrasyonu engelleyen bir sorun olarak çıkmaktadır.

AKP ile aktif politika uygulamaya başlamıştır. Ancak AB AGİT üzerinden ikinci planda kaldığı, sadece elindeki siyasi ve ekonomik araçları kullanarak Azerbaycan'a yardım destek sağlanmasına rağmen, odaklanma ve hedef eksikliğine bağlı olarak sonuç alamadığı değerlendirilmektedir.

Kafkasya Bölgesi' nde bulunan her ülkeye özel politikalar üretilmesi gerekmektedir. Tüm ülkeler için gereken bu hedef Azerbaycan içinde aynı şekilde geçerlidir.

Genel olarak Güney Kafkasya özelinde Azerbaycan'ın odak noktasının nedeni, jeopolitik konumu, enerji kaynakları, etnik yapı ve dondurulmuş sorunlardır. AB'nin izlediği politikalarda bölgede istikrarın sağlanmasına yönelik olarak en önemli Dağlık Karabağ sorununu çözmesidir. Ancak Azerbaycan üzerinde arzu edilen, düşünülen sosyoekonomik hedeflere ulaşamamıştır. Bölgede belirgin bir bağlayıcılık yaratamamıştır. Bu bağlayıcılığı sadece dış politika araçları ile sağlamaya çalışmış ancak bölgede ki örgütlenmesi ile güven, tutarlılık, istikrar sağlayamamıştır. Kısacası bölgede ve Azerbaycan' da bir hâkimiyet kuramamıştır.

AB'nin ortak dış ve güvenlik politikası, ABÖT ataması-hukukun üstünlüğü, AKP'nin hayata geçirilmesi gibi zengin politika araçları olmasına rağmen Rusya faktöründen dolayı kısıtlı hareket etmek zorunda kalmıştır.

Azerbaycan açısından AB çözüm bulucu bir güç haline gelememiştir. AB' nin bölgeye ve Azerbaycan' a sağladığı katkı daha ziyade altyapı sorunlarına yönelik maddi yardımlar olarak yoğunlaşmıştır.

AB ve her bir taraf ülke arasında daha sık ilişkilerin oluşturulması maksadıyla iki taraflı format çerçevesinde mevcut işbirliği ve ortaklık anlaşmalarına karşılık yeni toplum anlaşmalarının imzalanması gerekli olabilir. Böylece, taraf ülkelerin Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olduğu takdirde onunla derin ve ayrıntılı bağımsız ticaret bölgesinin oluşturulması, Aynı zamanda vizelerin serbestleştirilmesi, taraf ülkelerin ve AB'nin enerji güvenliğinin güçlendirilmesi maksadıyla daha derin ortaklığın hayata geçirilmesi planlanabilir.

Azerbaycan'ın savunmasız oluşunun daha büyük bölgesel anlamı söz konusudur. Çünkü ülke, konumundan dolayı jeopolitik bir eksendir. Azerbaycan, Hazar Denizi havzası ve Orta Asya'nın zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan şişeyi denetlediğinden dolayı önem arz eden bir mantar şeklinde ifade edilebilir. Batı'nın enerji açısından değerlendirecek olursak, bağımsız Azerbaycan, zengin Hazar Denizi havzasına ve Orta Asya'ya hizmet verebilir. Aksine, bağımlı Azerbaycan, Orta Asya'nın dış dünyaya kapalı hale gelmesi ve politik açıdan Rusya'nın tekrardan bütünleşmeye yönelik baskısı karşısında savunmasız hale gelebilir.¹⁹¹

Azerbaycan nüfus ve büyüklük bakımından küçük olmasına rağmen, alternatif enerji kaynaklarıyla jeopolitik açıdan önem arz etmektedir. Eğer Azerbaycan bütünüyle Moskova'ya bağlı hale gelirse, Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaz rezervleri de Rusya'nın eline geçer. Aksine bağımsız Azerbaycan, ileri ve yüksek enerji tüketimi olan ekonomilerle enerji kaynaklarını entegre edip zengin Hazar Denizi arasında ulaşımı sağlayan anayol olabilir. Ukrayna kadar, Azerbaycan'ın geleceği de Rusya'nın ne olacağını tanımlamakta önemli olduğu düşünülebilir.

Dünyada tüm ülkelerin katılım sağlayacağı projeler, yalnızca masrafları azaltmakla kalmaz, ayrıca katılan ülkelerin uluslararası arenada gösterdiği

¹⁹¹Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, inkılap kitabevi,2005,ss.83.

pazar sahasındaki güçlerini de eskiye göre artırabilir.

Diğer yandan da demokratikleşme seviyesine bakacak olursak da bölge sınırlarında bulunan ülkeler geri durumdadır. Sadece petrol ekonomisi demokratikleşmeyi kolaylaştırmaz. Bölge ülkelerindeki hükümetlerin gelirlerine bakıldığında da çoğunluğu petrol ve gazdan sağlanmaktadır. Bunun sonucunda petrol ve gaz karşısında vatandaşa olan ihtiyaç azalmaktadır. Bu da petrol merkezli olan otoriter rejimlere sebebiyet verebilmektedir. Bu rejimlerin engellenmesi için de büyük oranda eğitim yatırımlarına önem verilmelidir.

En önemli gaz ve petrol yatakları Hazar'da olduğu düşünülürse, Hazar'ın statüsü yatırım engellerine ve belirsizliklere neden olacaktır. Hazar'ın deniz statüsü için bir an önce gerekli adımların atılması gereklidir.

Netice itibari ile bütün eksiklik ve engellerine rağmen dünya tarihinin gördüğü en başarılı uluslar üstü birlik olan AB, varlığını sürdürebilmek, başka güçlerin proje ve uygulamaları karşısında edilgen olmamak ve huzurunu koruyabilmek için siyasi cüceliği aşmak zorundadır.

Azerbaycan ile AB ilişkilerinin doğru ve faydalı olabilmesi için AB' nin Azerbaycan veya bölgenin ihtiyaçlarını ve taleplerini görmesi gerekmektedir. Komşuluk Politikası' nın hedeflerinin "gerçekten" uygulanması ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

AB' nin Kafkasya' da sergilediği politikalarını ortak politikalara dahil bütün ülkeler için sergilemelidir ve eşit davranmalıdır. Özellikle Ermenistan ve Azerbaycan' a olan davranışında bu oldukça önemlidir. İki bölge arasındaki aktörler ile ya da kurulacak olan bölgesel bir mekanizma ile bu durumu çözüme ulaştırmak zorundadır.

AB kendi enerjisini çeşitlendirmesi için bölgenin istikrarın sağlanmasına çaba harcamalı, yetersiz ve kısıtlı politikalardan kesinlikle kaçınarak dondurulmuş sorunlara yönelmelidir. Örneğin; 2008 yılı Gürcistan savaşı AB'nin enerji güvenliğini tehdit etmiştir. Halen devam eden Dağlık Karabağ sorunu da AKP kapsamında geliştirilmeye çalışılan siyasi diyalogu olumsuz etkilemektedir.

AB'nin Türkiye ve ABD ile gerek bölgede gerekse Azerbaycan'da ortak siyasi hedefleri demokrasi ve Pazar ekonomisinin istikrar sağlamasına yardımcı olabilir.

Devam eden ve dondurulmuş sorunlar hala AKP'nin en önemli amaçlarını gerçekleştirmesine yönelik başlıca engel teşkil etmektedir. İstikrar da sadece var olan bu anlaşmazlıkların kalıcı ve kapsamlı çözümü ile sağlanacaktır.

Dağlık Karabağ konusunda anlaşmazlığın güvenlik söylemlerinde sıkça yer alması için tehdidin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak bölgedeki aktif örgütlerin(BM, AGİT vb.)güçlü bir şekilde desteklenmesi ve ABÖT'ün çabaları arttırılmalıdır. Ükelere yapılan yardımlar dengeli yapılmalıdır.

Refah, istikrar ve gelişmenin sağlanması için güvenlik ortamını tehdit eden her gelişme ortadan kaldırılmalıdır. Enerji kaynaklarına ulaşım, demokratik yönetimlerin sağlanması, bölgesel anlaşmazlıkların barışçıl çözümü ve göçün kontrol altına alınması için AB'nin aktif rol alması ve işbirliği içinde olması gereklidir.

Ortak mutabakatla Enerji, çevre, ekonomi ve güvenlik politikalarında üst düzeyde ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, Demet Şefika: “Kafdağı'nın Ardında Saklı Kalan Komşuluk Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt.6, Sayı.22, Haziran, 2009.

Ağacan, Kamil: “ABD'nin Kafkasya Politikası”, **Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya**, ed. Okan Yeşilot, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2005.

Alkan, Haluk: **Azerbaycan Paradoksu**, USAK Yayınları, Ankara, 2010.

Allen, W.E.D. ve Muratoff, P.: “Kafkasya'nın Tarihi Coğrafyası”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı. 54, Temmuz 2001.

Aras, Osman Nuri: “Azerbaycan'ın Ekonomik Yapısı ve Enerji Kaynaklarının Ekonomik Önemi”, **2023 Dergisi**, 27. Sayı, 15 Temmuz 2003.

Arı, Tayyar: **İran, Irak, ABD**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

Arifoğlu, Rauf: “Tek Türkiye”, **Yeni Müsavat**, 21.02.2009; “Türkiye Geriye, Azerbaycana Gayıtdı,” **Yeni Müsavat**, 14.04.2009.

Aslanlı, Araz: “İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası” , **Kafkasya Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği**.

Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı SAREM,“ **Orta Asya'da Değişen Dengeler ve Türkiye** ”, Ankara: SAREM Yayınları, 2007.

Aydın, Mustafa: “Geopolitics of Central Asia and The Caucasus; Continuity and Change Since The End of The Cold War”. **The Turkish Yearbook of International Relations, Research Center for International Political and Economic Relations. Ankara University Faculty of Political Science**, Ankara, 2002.

Babayeva, Vefa: “Haydar Aliyev Dönemi Türkiye – Azerbaycan İlişkileri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Bal, İdris: "ABD'nin Orta Asya Politikası", **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, edt. Emine Gürsoy-Naskali, Erdal Şahin, Haarlem: SOTA, 2002.

Balfour, Rosa ve Alessandro Rocta: "Beyond Enlargement: The European Neighbourhood Policy and Its Tools", **The International Spectator**, 40 (1), 2005, (s.7-20).

Barbé, Esther And Elisabeth Johansson-Nogués: "The EU as a Modest 'Force for Good': the European Neighbourhood Policy", **International Affairs**, Vol.84, No.1, 2008, (s.90-91).

Bi, Mahmut: **Kafkas Tarihi**, I. Cilt, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007.

Brzezinski, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, Ankara, İnkılap Kitabevi, 2005.

Can, Sönmez: "Jeopolitik Açısından Kafkasya", **Avrasya Dosyası**, III/4, Kış 1996.

Candan, Azer: **Babadan oğla Güney Kafkasya-Türkiye Güney Kafkasya İlişkileri**, Truva Yayınları, 2011.

Caşın, Mesut Hakkı: "ABD'nin Kafkasya Politikasında Rusya ile Ortaklık ve Rekabet Paradoksunun Olası Gelişmelerini Anlamak", **Orta Asya ve Kafkasya "Rekabetten İşbirliğine"**, der. Tayyar Arı, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010.

Çeçen, Anıl: **Türkiye'nin B Planı**, Kilit Yayınları 3.baskı, Ankara, 2011, s.81.

Çurey, Ali: "Bilinen Dünyanın Bilinmeyen Ülkesi: Kuzey Kafkasya ve Çerkesler (1)", **Kafkasya Yazıları Dergisi**, Yıl:2, Sayı:5, Sonbahar, İstanbul, 1998,(s. 57-61).

Dağı, Zeynep: **Rusya'nın Dönüşümü: Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika**, İstanbul, Boyut Kitapları, 2002.

Demir, Ali Faik: **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, İstanbul, 2003.

Demirağ, Yelda: "EU Policy Towards South Caucasus And Turkey",

Perceptions Journal of International Affairs, 2005 Volum IX, Winter 2004, (s.91-105).

Devlet, Nadir: "Kuzey Kafkasya'nın Dünü Bugünü", **Yeni Türkiye**, Yıl:3, Sayı: 16, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Ankara, Temmuz-Ağustos 1997, (s. 1924-1929).

Dinçer, Osman Bahadır; Özdal, Habibe; Necefoğlu Hacali: "Yeni Dönemde Türk Dış Politikası", **Uluslararası IV Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri**, Ankara, USAK, 2010.

Dugin, Aleksandr: **Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım**, 7. baskı, çev. Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları, 2010.

Duman, Selçuk: "Elçibey Dönemi Türkiye Azerbaycan İlişkileri (7 Haziran 1992-Haziran, Ağustos 1993)", **Türk Dünyası Siyasal Bilimler Kongresi**, 2015, (s.74-85).

E. Cornell, Svante and S. Frederick, Starr: "The Caucasus: A Challenge for Europe", **Silk Road Paper**, Sweden, June, 2006.

Elnur, Hasan Mikail, ABD' nin Kafkasya Politikasının Güvenlik Boyutu", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 4, No:2, 2012.

Fouskas, Vassilis K.:**Balkanlar-Ortadoğu-Kafkasya: Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları**, çev. Ali Çakıroğlu İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 2004.

Geiger, Bernard: **Peoples And Languages Of The Caucasus**, The Hague, Mouton (Janua Linguarum, Series Minor, No. 6), 1 January 1959.

Gezer, Cansu Nur: "Avrupa Birliği Komşuluk Politikası", **İzmir Ticaret Odası Yayınları**, Temmuz 2010.

Gökçe, Mustafa: "Soğuk Savaş Öncesinden Günümüze İran'ın Hazar Denizi Siyaseti", **Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2011, Sayı 6, (s. 153-176).

Gül, Atakan; Gül, Yazgan, Ayfer: **Avrasya Boru Hatları ve Türkiye**, İstanbul,

Bağlam Yayıncılık, 1995.

Güler, Müjdat: **Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı**, İlgı Kültür Sanat, İstanbul, 2007.

Gürbüz, M. Vedat: **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Ankara, Nobel Yayınları, 2010.

"Gürcistan 1 Şubat 1999'da Azerbaycan ve Ermenistan da 28 Haziran 2000 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisine kabul edilmişlerdir." Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, N0:2511, Ankara 2000.

Gürses, Emin: "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet", **Avrasya Dosyası**, VII/1, Ekim 200, (s.250-273).

Halybah, Uve: "Mejdu Goryaçey Voynoy I Zamorojennimi Konfliktami", **Vneşnyaya Politika Rossiyi: Ot Yeltsinak Putinu**, ed. Stefan Kroytsberger, Sabine Grabovski, Yütta Unzer, Kiyev 2002.

İlhan, Suat: "Kafkasların Coğrafi Konumu, Jeopolitik, Jeoekonomik, Jeostratejik Özellikleri..." **Kafkaslar Orta Doğu, ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi Sempozyumu**, 28-29 Nisan 1998, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1998.

İzmir, M. Ali: **Yeni Dünya Dizaynı**, İstanbul, Gündem Yayınları, 2003.

Jamilli, Elnur: "ABD'nin Güney Kafkasya Politikası (1991-2001)", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

Kagarlitsky, Boris: **Çevrenin İmparatorluğu: Rusya ve Dünya Sistemi**, çev. Esin Soğancılar, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2007.

Kahraman, Serpil: "AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu", **Journal of Yasar University**, Vol. 3, No.12, 2008.

Karabayram Fırat: "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya politikası", Yüksek Lisans, Atılım üniversitesi Sosyal bilimler enstitüsü, Ankara, 2007.

Karimov, Bahadır: “Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan Cumhuriyetinin Dış Politikası (1993– 2003)”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Karlık, Rıdvan: **Avrupa Birliği: Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları**, İstanbul, Beta Yayınları, 2011.

Kasım, Kamer, “ABD’nin Kafkasya Politikası: Enerji, Güvenlik ve Demokratikleşme Denklemi”, **Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası**, der. M. Turgut Demirtepe, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, 2008.

Kelley, Judith: “New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy”, **Journal of Common Market Studies** 44 (1), 2006, (s. 29-55).

Keskin, Hakan: **Doğru Sanılan Yanlışlarla Avrupa Birliği**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

Khurma C.K. ve Girin M.S.: “Büyük Oyunun Küçük Figüranları”, **Kafkasya Forumu Dergisi**, Sayı 2, Ocak-Şubat 2006.

Kılıçbeyli, Elif Hatun: “Avrupa İçin Türkiye’nin Lojistik Önemi: Yeni Enerji Kaynaklarına Ulaşım ve Kullanım Güvenliği”, İrfan Kalaycı (Ed.), **Avrupa Birliği Dersleri**, Ankara, Nobel Yayınevi, 2006.

Kocamaz, Sinem: “Avrupa Birliği’nin Komşuluk Politikası Çerçevesinde Transkafkasya Ülkeleri İle İlişkileri”, “**Journal of Central Asian & Caucasian Studies**” Cilt:2, Sayı: 4, 2007, (s.65-102).

Kramer, Heinz ve Friedeman Müler: “Relations with Turkey and the Caspian Basin Countries”, Robert D. Blackwill ve Michael Stürmer (der.), *Allies Divided. Transatlantic Policies for the Greater Middle East*, Cambridge. MIT Press. 1997, s. 192, Aktaran, Ali Resul Usul, “Avrupa Birliği’nin Orta Asya Politikaları: Sessiz ve Derinden”, **Küresel Politikada Orta Asya**, der. Mustafa Aydın, Nobel Yayınları, Ankara, 2005.

Kuliyev, G.: "Geopolitiçeskiye Kolliziyi Kavkaza", **Tsentrallynaya Aziyai Kavkaz**, IV 1999.

Laçiner, Sedat: "Hazar Enerji Kaynakları ve Enerji-Siyaset İlişkisi", **Orta Asya Araştırmaları Dergisi**, Cilt.I, No.I, USAK Yayınları, İstanbul 2006, (s.36-75).

Lynch, Dov: "The EU: Towards a Strategy", **The South Caucasus: A Challenge for the EU**. Ed. Dov Lynch, Chaillot Papers 65- **Institute for Security Studies**, Paris, Aralık 2003, (s. 171-191).

Malik, Martin: "Determinanten der Sicherheitspolitik Armeniens", **Berichte des BIOst**, XI, 2000.

Meier, Stefan ve Marcel: "The Southern Gas Corridor and the Southern Caucasus", **South Caucasus: 20 Years of Independence**, Friedrich Ebert Stiftung. Vietor,2011, (s.335-353).

Mikail, Elnur Hasan: "ABD'nin Kafkasya Politikası", **Politika Dergisi**, Sayı 24 Temmuz-Ağustos 2010, s. 45.

Neef, Christian: **Kafkasya, Rusya'nın Kanayan Yarası**, çev. Özalp Göneralp, Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul, 2004, s. 76.

Nuriyev, Elkhan: "EU Policy in the South Caucasus: A View from Azerbaijan", **CEPS Working Document**, No. 272. 2007, Brüksel.

Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası**, C. 1-2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Orta Asya'da Değişen Dengeler ve Türkiye Sempozyum Bildirileri, **Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM)**, Genelkurmay Basımevi Yayınları. No: 2007/26, Ankara, 2007.

Pala, Cenk: "21. Yüzyıl Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğalgazın Yeri ve Önemi: Hazar Boru Hatlarının Kesişme Noktasında Türkiye", **Avrasya Dosyası**, C. 9, S. 1, Bahar 2003, (s.5-37).

Pamir, A. Necdet: "Kafkasya'daki Enerji Kaynaklarının Arz Güvenliği ve Kafkasya Siyasetine Etkileri", **Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve**

- Kafkasya**, eds. Yelda Demirağ-Cem Karadeli, Ankara, Palme Yayıncılık, 2006.
- Pamir, Necdet: “Orta Asya ve Kafkasya'da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynaklarının Rolü”, İdris Bal (Ed.), **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, 3. Baskı, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2006.
- Patten, Christopher ve Javier Solana: “Wider Europe, Danimarka Dışışleri Bakanlığına Mektup”, Brüksel, 2002.
- Salmanlı, Zeynep: “1991 sonrası Türkiye Azerbaycan İlişkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Samur, Hakan: “Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 8, S. 27, Kış 2009, (s.18- 35).
- Saydam, Abdullah: **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856–1876)**, TTK Yayınları, Ankara, 1997.
- Smith, Karen: “The Outsiders: the European Neighbourhood Policy”, **International Affairs** 81 (4), 2005, (s. 757-773).
- Sönmezoğlu, Faruk: **II Dünya Savaşı'ndan günümüze Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul,2006.
- Taşağıl, Ahmet: “Hammadde Kaynaklarının Kullanımının Türk Dünyasındaki Problemlerin Çözümüne Etkisi”, **Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri**, eds. Necdet Öztürk-Ali Satan, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Tavkul, Ufuk: **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2002.
- Terzioğlu, Süleyman Sırrı: “Hazar’ ın Statüsü Hakkında Kıyıdaş Devletlerin Hukuksal Görüşleri”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, Sayı 5, 2008, (s. 23-40).
- TİKA, “**Azerbaycan Ülke Raporu**”, Ankara, 1996.

Top, Gözde: “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan”, **Küresel Sorunlar Platformu**, Santral, İstanbul, 2012.

TÜSİAB “Diyalog”, **Azerbaycan İş Dünyası Dergisi**, Sayı 42, Bakü, Kasım 2013, (s.63-67).

Veliev, Cavid: “Azerbaycan Dış Politikasının Enerji Boyutu”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 2006.

Veliyev, Emil: “Soğuk Savaş Sonrası İran'ın Güney Kafkasya Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Wallace, William: “Looking after the Neighbourhood: Responsibilities for the EU-25” **Notre Europe Policy Papers**, No.4, Paris, July, 2003, (s.1-30).

Wissels, Rutger: “The Development of the European Neighbourhood Policy”, **The New Neighbourhood Policy of the European Union. Foreign Policy in Dialogue** 6 (19), 2006, (s. 7-13).

Yalçinkaya, Alaeddin: **Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümden Küresel Kördüğümüne**, Lalezar Kitabevi, Ankara.

Yanar, Savaş: **Türkiye-Rusya İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya**, , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Yıldırım, Habip: “Kafkasya’da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Bölgenin Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2007.

Yılmaz, Reha: “Azerbaycan’ın Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi”, **Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2, 2010, (s. 69-93).

Yüce, Çağrı Kürşat: **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2006.

Memmadov, Novruz: “Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin mürəkkəbləşməsində maraqlı olan qüvələr öz m8qs8dİ8rinaçatmayacaq.” Erişim Tarihi: 02.05.2016.

<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri> Erişim 24.06.2016.

<http://www.udhb.gov.tr/haber-204-%60baku-tiflis-kars-demiryolu-projesi-bolge-icin-hayati-oneme-sahip%60.html>.

http://www.turkkon.org/tr-TR/zirveler_sureci_bilgi_notu/4/52 erişim 25.06.2016.

http://turkkon.org/Assets/dokuman/1_Zirve_Bildirisi_TR_20140418_102727.pdf Erişim 25.06.2016.

<http://turkkon.org/Assets/dokuman/astana-tr.pdf> Erişim 25.06.2016.

http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/zurih-protokolleri-tr.pdf Erişim 24.06.2016.

<https://26august.wordpress.com/2015/04/30/zurih-protokolleri-ve-kars-andlasmasi/> Erişim 24.06.2016.

http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/zurih-protokolleri-tr.pdf Erişim 24.06.2016.

<http://politikaakademisi.org/2015/01/07/nesvu-nema-turbulansta-rovasata/>Erişim 02.07.2016.

<http://www.yenibilgi.com.tr/pasifik-politikasina-rusya-yon-veriyor/> Erişim 02.07.2016.

1 <http://www.yenibilgi.com.tr/tek-super-guc-degil-buyuk-gucler-donemi/>Erişim 02.07.2016.

<http://www.chathamhouse.org/about-us/directory/189043>. 02.07.2016.

<http://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/eu-loses-armenia-to-russia-s-customs-union/>Erişim 02.07.2016.

http://aei.pitt.edu/view/euar/EXTERNAL=3AEuropean_Neighbourhood_Policy_Progress_Reports.html, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

<http://politikaakademisi.org/2013/10/09/azerbaycanda-ilham-aliyev-yeniden>

cumhurbaskani secildi/Erişim 02.07.2016.

http://politikaakademisi.org/2014/12/17/2014yilindaazerbaycanin_komsulari_jeopolitik_manzara/ Erişim 02.07.2016.

<http://ffwm.ikv.org.tr/pdfs/5642999e.pdf>, “Avrupa Birliği” nin Enerji Politikası” Erişim Tarihi: 01.05.2016.

www.inews.com.tr/ “Azerbaycan-Çin İlişkileri Görüşüldü”,Erişim Tarihi: 23.04.2016.

<http://www.eurasianet.org/node/69646>“Georgia, Azerbaijan, Turkey Agree On Joint Military Exercises”, Erişim Tarihi: 02.05.2016.

“Oil, gas production to double in 2007”, **The European Weekly**, Issue Number 682, (June 18 - 24, 2006).

<http://www.turkishweekly.net/news/178676/turkey-azerbaijan-hail-tanap-project.html>“Turkey, Azerbaijan hail TANAP Project”, Erişim Tarihi: 02.05.2016.

<http://az.trend.az/news/politics/foreign/1603843.html>: “Türkiya-Ermanistan protokolları Azerbaycanın maraqlarına cavab vermir”, Erişim Tarihi: 02.05.2016.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/70160.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/72321.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

http://eur-lex.europa.eu/legal_content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015SC0064&from=EN, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

<http://www.euroiust.europa.eu/about/background/Pages/History.aspx>, Erişim Tarihi: 08.06.2010.

http://ec.europa.eu/energy/international/doc/mou_azerbaijan_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

ENP Country Progress Report 2014-Azerbaijan, 25.3.2015, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4688_en.htm, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

http://eeas.europa.eu/delegations/azerbaiian/euazerbaiian/politicalrelations/easternpartnership/index_en.htm, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

<http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/consultation/consultation.pdf>, European Commission, Joint Consultation Paper, JOIN(2015) 6 final, Brussels 4.3.2015, Erişim tarihi: 08.06.2016.

<http://avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/eeas-haberleri/eeas-single-view/article/dogu-ortakligi-zirvesi-riga-21-22052015.html>, Doğu Ortaklığı Zirvesi Riga, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/> European Commission, Joint Staff Working Document, SWD(2015) 64 final, Brussels 25.3.2015, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

European Commission, Joint Staff Working Document, SWD(2015) 64 final, Brussels

http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/strategy/doc/2011_01_13_joint_declaration_southern_corridor.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/transport/traceca_en.htm, Erişim Tarihi: 26.04.2016.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf, Erişim tarihi: 12.05.2016.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

<http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/3.pdf>, Cicioğlu, Filiz, “Çatışma ve İşbirliği Zemininde Putin Dönemi Avrupa Birliği-Rusya İlişkileri”, Journal of Azerbaijani Studies, Erişim Tarihi: 26.04.2016.

<http://mfa.gov.az/?options=content&id=566>, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

www.ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=39&Pid=10&Lang=TR, Arslanlı, Araz: "Haydar Aliyev Döneminde Önemli Ülkelerle İkili İlişkiler", Kafkasya Uluslararası İlişkiler Stratejik Araştırmalar Merkezi (KUISAM), 21 Aralık 2011, Erişim Tarihi: 22.04.2016.

http://economv.gov.az/index.php?option=com_content&view=article&id=1038&Itemid=183&lang=az, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

<http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0163-iranin-kafkasyapolitikasi.htm>, Erişim Tarihi: 24.04.2016.

Bahadır, Xaliq, "Azerbaycan-Türkiye: Kim Udu? Kim Uduzdu?" Erişim Tarihi: 02.05.2016, <http://azadhq.az/?p=7487>; İsa Gamber, Azadlık Gazetesi, Erişim Tarihi: 02.09.2009, <http://azadhq.az/?p=25030>.

<http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/3.pdf>, Cicioğlu, Filiz, "Çatışma ve İşbirliği Zemininde Putin Dönemi Avrupa Birliği-Rusya İlişkileri", *Journal of Azerbaijani Studies*, s.40, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

Commission of the European Communities, "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Eastern Partnership", SECC2008) 2974, 2008.

http://ec.europa.eu/world/enp/docs/2013_enp_pack/2013_progress_report_azerbaijan_en.pdf, Council of the European Union 12 Aralık 2003. Erişim Tarihi: 12.05.2016.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_azerbaijan_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2016.

http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

http://economy.gov.az/index.php?option=com_content&view=article&id=1038&Itemid=183&lang=az, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17003_en.htm, Erişim Tarihi: 26.04.2016.

<http://lib.aliyev-heritage.org/tk/1683675.html>, Erişim Tarihi: 10.05.2016.

<http://oxu.az/politics/77232>, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

<http://oxu.az/politics/77262>, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

<http://visiontv.az/%C9%99i-h%C9%99s%C9%99nov-avropa-birlivi-az0/o%C9%99rbavcana-qarsi-Q%C9%99r%C9%99zlidir/>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

[http://ww.parl2011.pl/prezvdencia.nsf//exi/az_DKUS-8F3FQU/\\$File/PW_az.pdf](http://ww.parl2011.pl/prezvdencia.nsf//exi/az_DKUS-8F3FQU/$File/PW_az.pdf), Erişim Tarihi: 07.06.2016.

<http://www.azadliq.info/asagi-manset/351-asagi-manshet/43135-avropa-birlivindn-azrbavcana-tnqid-v-toevsivr.html>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

<http://www.azerbaiian-news.az/index.php?mod=3&id=58588>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

<http://www.azerweb.com/en/program.phpiidsl36>, Erişim Tarihi: 12. 05. 2016.

<http://www.aztv.az/readnews.php?lang=az&id=14352>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/05/21-22/>, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

http://www.inogate.org/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=72&lang=en, Erişim Tarihi: 26.04.2016.

<http://www.moderator.az/index.php?xeber=73714>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

<http://www.nidavh.org/page/aboutus>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

<http://www.transparencv.org/c0untry#AZE>, International Transparency Organization Report about Azerbaijan 2014, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

http://ec.europa.eu/comm/world/enp/pdf/_0130163334_001_en.pdf, Joint letter on Wider Europe by Commissioner Chris Patten and High Representative Solana, Erişim Tarihi: 01.05.2016.

<http://cacianalyst.org/?q=node/5342>, Muzalevsky, Roman: "China's Engagement with the South Caucasus: Limitations an Prospects", CACI Analyst, 06.09.2010, Erişim Tarihi: 22.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-ile-azerbaycan-cumhuriyeti-arasinda-13-kasim-2013-tarihinde-duzenlenen-yuksek-duzeyli-stratejik-ismirligi-ko.tr.mfa>, Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, Erişim Tarihi: 18.06.2016.

EKLER**EK-A****TİKA BAŞKANLIĞI AZERBAJCAN ÖRNEK PROJELERİ**

- Azerbaycan-Türkiye Tohumculuk ve Araştırma Ortak Kurumu
- A.C. İstatistik Komitesi Network Bilgi Şebekesinin Geliştirilmesi Projesi
- Bitki Sağlığı ve Karantina Laboratuvarları Revizyonu Projesi
- Gence, Guba ve Apşeron Proje Araştırma Kimya Santrallerinin (Toprak Analiz Laboratuvarlarının) Modernizasyonu Projesi
- Abşeron Organize Sanayi Bölgesi Projesi
- Azerbaycan'lı Genç Hakimlerin Eğitimi
- "Kemik İliği Nakli Merkezi Kurulması ve İşletilmesi" Projesi
- Damızlık Ana Arı Yetiştiriciliği
- Su Temini Projesi
- Azerbaycan Diller Üniversitesi Tercüme Fakültesi'ne Simültane Tercüme Laboratuvarı Sistemi Kurulması Projesi
- Nahcivan Özerk Cumhuriyeti İle Sağlık Alanında İşbirliği
- "Kırsal Kalkınma Programları Kapsamında Azerbaycan'da Arıcılığın Geliştirilmesi" Projesi
- Kapasite Geliştirme Programları Kapsamında Video Konferans Sistemi Kurulması Projesi
- M. Fuzuli Elyazmaları Enstitüsü'nün Modernizasyonu Projesi
- Azerbaycan Gayri Menkul Kayıt Hizmetleri Alanında İşbirliği
- Azerbaycan'da Organik Tarımın Geliştirilmesi Sürecinde Türkiye Tecrübesinin Öğrenilmesi ve Kurumlararası İşbirliği'nin Geliştirilmesi Projesi
- Azerbaycan'da Sanayi Parklarının Kurulması Alanında Danışmanlık Desteği
- Ağcabedi ve Beylegan Bölgelerinde Kurulan Özel Pilot Tarım İşletmelerine

Danışmanlık Desteği Projesi

- TRT Yayınlarının Azerbaycan'da Karasal Vericiler İle Yayınlanması Projesi
- Turizm Eğitim Programları
- "Geçmişten Günümüze Azerbaycan-Türkiye Vakıf Geleneği Kardeş Kömeği (Yardımları)" Uluslararası Sempozyumu ve "Kardeş Yardımı Dergisi" Kitabı Projesi
- Azerbaycan Yerel Yönetimler Personeli için TODAİE Eğitim Programı
- Pediatrik Radyoloji Eğitimi
- Azerbaycan Cumhuriyeti Hesaplama Palatası (Sayıştay) ile İşbirliği
- "Mesleğim Var" Projesi
- Gülümseyen Çocuklar Projesi
- Kafkaslar'dan Afrika'ya Dostluk Eli: Tanzanya'da Azerbaycan-Türkiye İşbirliği Programı
- "Pilot Damızlık Süt Sığırcılığı İşletmesi Projesi"ne Danışmanlık Desteği
- BIT 01 Bilişim Eğitimi Projesi
- "Her Mevsim Bir Işık" Ortak Kültürümüzün Değerli Şahsiyetlerini Anlama ve Anlatma Projesi
- Bakü Türk Anadolu Lisesi'nin Tamirâtı
- "Azerbaycan'da Süt Sığırcılığının Geliştirilmesi ve Islahı Projesi"
- "Hoşgeldin Bebek" Ana-Çocuk Sağlığını Destekleme Projesi
- "Türkiye-Azerbaycan Medya İşbirliği Programı" (TAMEP) Projeleri
- Elyazmaları Konusunda Destek Projesi
- "Yün Bahçe" Projesi-Şeki Gençlik Merkezi/Meslek Edindirme Kursları
- Bakü STK'ların Kaynak ve Eğitim Merkezi'ne Destek
- Bakü Devlet Üniversitesi İletişim Fakültesi Müfredatın Yenilenmesi ve Teknik Eğitim Altyapısına Destek
- Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Bakü Atatürk Lisesi Tadilatı

EK-B**AVRUPA BİRLİĞİ-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ (SAHA ANKET ÇALIŞMASI)**

Adı Soyadı: Yaşı: Cinsiyeti: Mesleği:
Memleketi:

1.Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Hakkında Bilgim Var.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

2.Avrupa Birliği ve Avrupa'nın Komşuluk Politikası Hakkında ki Düşüncelerim Olumlu.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

3.Azerbaycan'ın Avrupa Birliği İle Komşu Olması İçin Bir Kara Sınırı Paylaştığını Düşünüyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

4.Avrupa Birliği'nin Azerbaycan İle Arasındaki İlişkilerin Güçlü Olduğunu Düşünüyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

5.1999'lu yıllarda Azerbaycan'ı (Bu Arada Ermenistan ve Gürcistan'ı Kabul Etmişti) Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasına Almayan Avrupa Birliği'nin, şimdiki Azerbaycan Politikasını Onaylıyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

6.Yakın Gelecekte Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'ne Üyelik Şansı Olduğuna İnanıyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

7.Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'ne Katılması İle ekonomik, Sosyal ve Kültürel Anlamda Çok Şeyin Değişeceğine İnanıyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

8.Avrupa Birliği'nin Komşularına Karşı Geliştirdiği Avrupa Komşuluk Politikası İle İlgili Bilgim Var.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

9.Avrupa Birliği'nin Avrupa Komşuluk İlişkileri Politikasının Amaçları Hakkında Bilgiye Sahip misiniz?

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

10.Avrupa Birliği'nin Azerbaycan 'dan Beklentileri Konusundaki Düşünceleriniz Olumlu mu?

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

11.Avrupa Birliği'nin özellikle Çevre-Enerji-Demokrasi-İnsan Hakları-Organize Suçlar ve Terörizmle Mücadele-Ekonomik Gelişme- Güvenlik-Eğitim/ğretim Konularında Azerbaycan İle zel İlişkiler Geliştirmesi Sonucunda Bunun Azerbaycan'a Yönelik Olumlu Etkileri Olacağını Düşünüyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

12.Siyasal Konularda, Avrupa Birliği İle Azerbaycan'ın Aynı Değerleri Paylaştığını Düşünüyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

13.Avrupa Birliği, Azerbaycan'da Demokrasiyi Geliştirmeye Yönelik Gerekli Konularda Yardım Yapıyor.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

14.Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Vasıtasıyla Denge ve Barışa Katkı Sağladığına İnanıyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

15.Avrupa Birliği'nin Kendi İstikrarını ve Güvenliğini Tehlikeye Sokacak Ükelere Karşı Geliştirdiği Reformları Yeterli Buluyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

16.Avrupa Birliği'nin Genel Olarak, Güney Kafkasya Bölgesinde Özel Olarak da Azerbaycan'daki Çatışmalara Çözüm Bulmak (Örneğin; Karabağ Konusu) İçin Yeterli Siyasi Çabayı Gösterdiğine İnanıyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

17.Avrupa Birliği, Komşularının İç Çatışmalarının Üstesinden Gelmeye Yardımcı Olmak İçin Yeterli Ekonomik Yardımı Sağladığını Düşünüyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

18.Azerbaycan, Demokrasi, Hukukun Üstünlüğü, Basın Özgürlüğü, vb. Konularda Kendisini Geliştirmek İçin Avrupa Birliği İle İşbirliğine İsteklidir.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

19.Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Çerçevesinde Azerbaycan'a Olumlu Katkı Sağlayacağına İnanıyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

20.Hayata Geçirilen Komşuluk Politikasının Başarılı Olacağını Düşünüyorum.

- (1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

21.Avrupa Birliği'nin Komşuluk İlişkilerinde Reform Konusunda İsteksiz Davranan Ülkelerle İlişkilerini Daha Az Seviyeye Düşürmesi Gerektiğine İnanıyorum.

- (1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

22.Avrupa Birliği'nin Komşu Ülkelerle Yasa Dışı Göç Konusunda Gerektiği Ölçüde Eşgüdümlü Çalıştığına İnanıyorum.

- (1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

23.Avrupa Birliği, Ülkelerin Refahını Garantiye Almada, Ülkelere Yaptığı Yardımları Başarılı Buluyorum. Azerbaycan'da Hissettim.

- (1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

24.Mesala Avrupa Birliği'nin Yaptığı Yardımların Karşılığında Azerbaycan'dan Herhangi Bir Menfaat Elde Etmek Gibi Bir Niyeti Olduğunu Düşünüyorum.

- (1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

25.Azerbaycan'a Yapılan Yardımların Avrupa Birliği'ne Olumlu Katkı Sağlayacağına İnanıyorum.

- (1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

26.Azerbaycan Vatandaşı Olarak, Avrupa Birliği'nin Özellikle Politik Olan Konularda Komşuları İle İşbirliğinde Kendi Siyasi Esaslarını Destekliyorum.

- (1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

27.Azerbaycan Vatandaşı Olarak, AB'nin Güvenlik (Terörizm ve Organize Suçlar), Enerji Güvenliği, Çevresel Koruma/Güvenlik ve Enerji Temininin Üstesinden Gelme ve Küresel Tehditlerde Başarı Sağlamak Konusunda, Komşu Ülkelerle İşbirliği Yapmak İçin "Ortak Çatı Altında İş Birliği" Fikrini Destekliyorum.

(1)Tamamen Katılıyorum (2)Katılıyorum (3)Fikrim Yok
(4)Katılmıyorum (5)Tamamen Karşıyım

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

:
Adı Soyadı : Mehmet KILIÇ
Doğum Yeri ve Tarihi : Nallıhan/Ankara 04.02.1974

Eğitim Durumu

:
Lisans Öğrenimi : İktisat Fakültesi/Maliye
Yüksek Lisans Öğrenimi : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

:
Çalıştığı Kurumlar : Genelkurmay Başkanlığı Özel Kuvvetler
Komutanlığı

İletişim

:
E-Posta Adresi : a_nebi@Hotmail.com
Tarih : 14 Kasım 2016